

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

SÍK SÁNDOR

TÓTH FERENC

HOLENDA BARNABÁS

KUNSZERY GYULA

MAGYAR FERENC

JULES SUPERVIELLE

ÖLBÉY IRÉN

FALU TAMÁS

MIHELICS VID

írássai

1960 JULIUS

Ára 5 forint

TARTALOM

Oldal

<i>Sík Sándor</i> : XX. századi konvertiták útjai Istenhez. — II. Elisabeth Leseur	385
<i>Tóth Ferenc</i> : „Nem ti...”, Motoron, Élet délibábja (Versek)	396
<i>Holenda Barnabás</i> : A csillagvilág kora	397
<i>Kunszery Gyula</i> : Abraham a Santa Clara	405
<i>Magyar Ferenc</i> : Messzi útról (Elbeszélés)	410
<i>Jules Supervielle</i> : Verseiből (<i>Rónay György</i> és <i>Szedő Dénes</i> fordításai)	416
<i>Ólbey Irén</i> : Rövid riportok (Vers)	418
<i>Falu Tamás</i> : Domb, Szagos mise, Esti csend, Utánam, Utak, Tenni	419
<i>Mihelics Vid</i> : Eszmék és tények	420
A kis út (<i>Eglis István</i>)	425

N A P L Ó :

Moszkvai mozaik (427); Brisits Frigyes hetvenéves (430); Lélektani előkészítés a házasságra (432); Az olvasó naplója (435); Színházi őrző (437); Képzőművészet (438); Zenei jegyzetek (443); Bajza József (445); A kereszténység és a zsidóság (446); Jegyzetlapok (448)

427

Felelős szerkesztő:

Sík Sándor

Főmunkatársak: *Doromby Károly*, *Mihelics Vid*, *Pfeifer János*, *Posszonyi László*,
Radó Polikárp

Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343. Külföldi előfizetések: Posta Központi Hirlapiroda, Budapest V., József nádor tér 1. Ügyfélszolgálat.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

XX. SZÁZADI KONVERTITÁK ÚTJAI ISTENHEZ

II. ELISABETH LESEUR

Kettős élet

Elisabeth Leseur, azaz Leseur Félixné született Arrighi Erzsébet, korzikai származású párizsi családból való, gazdag nagypolgári szülőktől, akik kitűnő nevelést adtak nagytehetségű, ragyogó képességű lányuknak. Huszonhároméves korában férjhezment Leseur Félixhez, egy nagytekintélyű rheimsi ügyvéd igen művelt és tehetséges fiához, aki jogot is végzett, orvosi diplomát is szerzett, egy ideig nagy francia lapoknál külpolitikai, gyarmatügyi munkatárs volt, mint ilyen sokat utazott. Végül egy nagy biztosítóintézetnek lett egyik fő vezetője. Nagy és gazdag életet éltek. Mindenük megvolt, ami boldog házasságot ígérhetett: egymáshoz illettek korban, vagyoni állapotban, ízlésben, — mindketten Wagner-rajongók voltak, nagy zenebarátok — és nagyon szerették egymást. Egy volt köztük az eltérés. Mindkét család katolikus volt és katolikus nevelést is adott gyermekeinek, de olyasfélé, mint az a múlt század végé felé Franciaországban szokásos volt: eljártak a templomba, jó lélekkel vallották magukat katolikusoknak; az esküvő előtt derült ki, hogy Félix nem hívő. Megígérte azonban a házasságkötés alkalmával feleségének, hogy tiszteletben fogja tartani hitét és szabadon gyakorolhatja vallását. Megkezdődött a gyönyörűnek induló élet, de már néhány hónap múlva, alighogy a nászútról hazatértek, a szenvedéseknek és csapásoknak egész sora zúdult rájuk. Elisabeth Leseur megbetegszik; kiderült, hogy daganat van a belsejében, mégpedig olyan daganat, hogy nem merik operálni. Egész életében hordozza magában ezt a hol kiújuló, hol elcsendesedő szenvedést. Voltaképpen betegen éli át egész életét, ez azonban külsőleg sokszor nem látszott meg rajta. Ami azonban a testi szenvedésnél is nagyobb kín volt számára: hogy ennek következtében nem lehetett gyermeke, nem lehetett anyja. Ez a melegszívű, nagyszerű valaki gyermek nélkül, az óhajtott gyermek nélkül éli le életét. További szenvedések: ugyanabban az évben, négy hónapon belül, meghal Erzsébet apja is, férjének apja is. Néhány hónappal utóbb legkedvesebb nővére hal meg. Jóformán állandóan szomorúság, csapások, gyászesetek környezik útját. Legnagyobb szenvedés azonban annak részéről éri, akit legjobban szeret: férje részéről. Eleinte megtartotta ígérte és nem háborgatta Erzsébetet vallási gyakorlataiban; de ez nem tartott sokáig. Politikai ismeretségekbe keveredett, barátai a korszak kormányemberei voltak és tudjuk, hogy Franciaország a múlt század végén erősen egyházellenes politikát űzött. Így aztán egyre inkább eltért gondolkozása a keresztény gondolkozástól, immár nem közönyös volt, hanem többé-kevésbé harcos kereszténység- és vallásellenes. Egyre jobban kezdi gúnyolni feleségét. Természetesen arra is törekedett, hogy őt is megnyerje a maga gondolkodásának. Mint ahogy a vallásos ember keresi és másokkal is közölni akarja azokat az olvasmányokat, amelyek megerősítik hitében, ő is kereste azokat az olvasmányokat, amelyek megerősítik hitetlenségében és amelyek hitetlenné tehetnék volna feleségét is. Úgy látszott, sikerül is elérnie célját. Erzsébet lassan abbahagyta vallása gyakorlását, aztán közönyös lett, végül ő maga is hitetlenné érezte magát; ellenségesé vált az Egyházzal és a vallással szemben. Egyszer aztán férje elérkezettnek látja az időt, hogy megadja Erzsébet hitének a gecyclemdőfést, és Renan Jézus életét adja kezébe, abban bízván, hogy ez majd teljesen eltávolítja a kereszténységtől. De nem számolt a Szentlélekkel, vagy Erzsébet eszével. Erzsébet nagy műveltsége és finom lélekismerete, értése,

— a Szentlélekkel szövetségben — éppen az ellenkezőt érte el. Elolvasta a könyvet, egyáltalán nem imponáltak neki annak irodalmi szépségei, ellenben nagyon megütötték fölületességei, tévedései, ellentmondásai. Félredobja a könyvet, kezébe veszi az Evangéliumot, az eredetit, elolvassa, és ezután már a nagy katolikusokat olvassa, a szentatyákat — kitűnően tudott latinul, — és a nagy francia katolikus írókat. Tehát voltaképpen Renan könyve téríti vissza hitéhez, amint maga mondja három évvel megtérése után naplójában: „Most látom a Gondviselés lassú, hallgató működését bennem és értem a belső megtérés e csodálatos művét, melyet egyedül Isten indított meg, vezetett és fejezett be, minden emberi befolyás nélkül (ezt úgy kell érteni, hogy papi befolyás nélkül; megtérésében nincsen pap, aki rábeszélte vagy tanította volna), a külső világgal való minden érintkezés nélkül, néha éppen az által, aminek minden vallásos hitet el kellett volna vennie.” (Célzás Renanra.)

Ilyen teljesen feltűnés nélkül, szinte észrevétlenül tér vissza hitéhez és egy mélységes, benső vallásossághoz. És most elkezdődik egy kétsíkú élet. Kifelé éli tovább a jóizlésű és jó módú társadalmi életet: látogatások, színházak, hangversenyek, utazások, nyaralások, — Bayreuthban is megfordul egy Wagner-ünnepségen. Urával a lehető legjobb viszonyban van; úgy látszik, nincs mit kívánnia az élettől. Kívülről minden szép síma és nagyszerű. Belül pedig: mélységes lelkiélet. Szereti férjét, az is őt. Valami megható az, amikor férjének próbál beszélni lelkiségéről: „Türelemmesnek kell lenni azzal a meggyőződéssel szemben, amelyet az idő és az Isten elmélyített, és amelynek köszönhető, hogy nem lettem savanyú és önző lénné. (Ha sok szenvedésére, betegségére, csapásaira gondolunk, akkor nem is olyan természetes, hogy nem lett savanyú, önző lénné.) Soha — biztos lehets benne — nem lesz ez számodra, vagy mások számára terhes, és olyan jó: egy kicsit a végtelenből és az örökkévalóságból belevegyíteni abba a szerelembe, amelyet én érzek teirántad, és egy olyan életbe, amelyet az általad ismert nehézségek elsötétítenek és soktól megfosztottak.”

Azt a lelkiéletet, amelyet belül él, beleírta naplóiba, leveleibe, lelki írásaiba, lelki elhatározásainak füzeteibe; halála után kerültek ezek napfényre. A szenvedés azonban minden vonalon tovább tart. Az elnyomott betegség újra meg újra felüti fejét, újra meg újra kórházba kerül, ágyba kerül, megint föl-támad, megint úgy látszik, mintha egészséges volna. Az utolsó időkben már jóformán hónapokig tartó haldoklás volt a része, míg végre 1914-ben rákos betegségében meghal.

Ígazi nagyszabású élete azonban halála után kezdődik. Megtalálják és sorban kiadják írásait: naplóinak két füzete, *Levelek a szenvedésről*, *Mindennapi dolgok*, *Levelek a hitetlenekhez*, *A lelkiélet*. Ezeket mind önmaga számára írogatta össze, nem gondolt nyilvánosságra. Az első naplófüzet először 2000 példányban jelenik meg franciául; ma már a világ különböző nyelveire lefordítva több mint 140.000 példányban forog közökzen. Óriási értéküket észrevették a katolikus gondolkodók; nem kisebb ember, mint a francia vallásos szellem nagy történetírója, Bremond, azt mondja róla: „E. Leseur a kellő órában jött, a Gondviselés órájában; hozzá tartozik a kezdődő XX. század szellemi történetéhez”. Történeti jelentőségének látta az ő lelkiségét. Azt hiszem, ha az írásaiból vett idézetekből — amelyekkel éppen ezért bőven fogok élni — megismerjük, igazat fogunk adni Bremondnak. A lelki irodalom nagy tengeréből alig ismerek valamit, a nagy szentek írásain kívül, amit hozzá lehetne hasonlítani naplójához, ehhez a mélységes gyakorlatiasságú és szépségű íráshoz.

Ezek a könyvek megjelennek és széles körben terjesztik gondolatait, egyéniségét. Legelőször arra hatnak, aki az ő szívének legkedvesebb: férjének életútjára. Érte imádkozott egész életében, — hogy hogyan, milyen szerénységgel, milyen türelemmel, azt az iménti idézet mutatja. Szenvédeseit elsősorban

őerte ajánlja fel. Egészen biztos volt benne, hogy Isten megadja Félixnek a megtérés kegyelmét. Meg is jövedőlte jó néhány évvel halála előtt: „Te Pater Leseur leszel, meg fogsz térni; szerzetes leszel a halálom után és P. Leseur lesz a neved.” Úgy is lett. Elisabeth halála után kezdődik férjének második élete; végül dominikánussá lett. Közben van egy csodálatos fejezet: Félix feleségének halála után sugallatokat kap tőle. Hangokat, utasításokat, amelyeket egész világosan hall lelkében. Számunkra nem jelentős, hogy ezek a hangok szubjektív vagy objektív valóságú dolgok, — az Egyház ebben nem nyilatkozott, — hiszen, ha szubjektív élmények, akkor is ezeket használta föl a Szentlélek. Nem tudom megállni, hogy egyet ezek közül a sugallatok közül ne idézzek. Amikor Félix megtérése után először ment gyónni és áldozni — ezt ő második áldozásának nevezi, mert az esküvői kényszerített áldozását nem számítja annak —, és nagy élményt várt ettől, nem kapott mást, mint lelki szárazságot. Kétségbeesve kinlódik és a halott feleséghez megy, elpanaszolni gyötrelmét, szárazságát. Erre ezt a hangot hallja: „Ez túlságosan kényelmes volna! Miután férfikorodban megtagadtad Istent és Jézus Krisztust és harcoltál ellene, — most, hogy egyszer meggyóntál, megáldoztál, egyszeribe töltson el minden világosság és minden vigasztalás? Ez csaknem immorális lenne. Nem az érzelmeidről van itt szó, hanem akaratodról; azt kell mostantól fogva Krisztus szolgálatába állítanod, hogy igazán megszerezsd az ő kegyelmével a hitet.”

Ezek a sugallatok elérték céljukat. Félixből végül csakugyan P. Leseur lesz, aki életének főfeladatául érzi összegyűjteni és kiadni felesége műveit és előadásokat tartani róla. A boldoggáavatási pör megindult. Ennyit E. Leseur külső életéről. Keressük azt az utat, amelyet megtett.

Mint ahogy Verkade önéletrajzában is találtunk egy fél lapot, amely mindezt megmagyaráz, Erzsébet naplójában is találunk ilyet: „Teljesíteni, ami kötelességem: a szeretet műveit, önfeláldozás a többiekért, vagy a szegényekért, olyan módon, hogy ne legyen kellemetlen senki másnak, és ne károsodjanak tőle elsőrendű kötelességeink; soha fel nem áldozni és rendszeresen végezni a lelkieket, ezenfelül egy kicsit társaságbelinek is lenni, otthonomhoz, az egyszerű élethez és a magányhoz való szeretetem ellenére is, hogy tessenm Félixnek és környezetemnek. Egyszerrel teljesíteni a legkülönbözőbb feladatokat, anélkül, hogy bárki is sejtjen, milyen nehezemre esik ez a teljesítés; megfedkezni önmagamról, kibontakoztatni, amit Isten adott nekem értelemben és tehetségben, mindenestül száműzni a kevélységet, még legfinomabb formáiban is; szeretni erősen, önmagam keresése nélkül; elvégezni minden nap és minden órában Isten kegyelméből azt a feladatot, amelyet a jelen hoz, és sohasem hanyagolni el egy feladatot sem, akármilyen csekély legyen is — ez az én utam.”

Egyszerű kereszténység

Egyik életrajzírója így foglalja egy mondatba ezt az utat: Erzsébet valami egészen különös és nagy dolgot vállalt: arra vállalkozott, hogy „nem-közönséges tökéletességet valósítson meg közönséges eszközökkel”. „Közönséges eszközökkel”, ezen van itt a hangsúly. Ha egy szót keresünk rá, azt kell mondanunk: az egyszerűség kereszténységét mutatja meg; azt, hogy egyszerűen is lehet szentté lenni. Mert mi más a nem-közönséges tökéletesség, mint a szentség? Mennyi hamis felfogás van a szentségről az emberek gondolatában, talán méginkább érzésében! Szenten a legtöbben olyan valakit értenek, akit az Egyház szentté avatott. Holott tudjuk, hogy nagyon-nagyon sok szent van és nem minden szentet avattak szentté. A hamis felfogások teszik, hogy bizonyos félelemmel tekintenek arra, akit szentnek tartanak. Egyszer azt kérdezte je-

lenlétemben valaki egy férfitől: Szeretné-e, hogy szent feleség legyen? Olyan grimasszal felelt rá, — mondani nem mondott semmit, — hogy látnivaló volt az arcán: nem nagyon szeretné. Nos, itt van egy szent feleség, aki a lehető legjobb feleség, és boldoggá teszi a férjét, haláláig és halála után! A szentség nem rendkívüli dolog, nem csodák, nem ostorozások, — ezek mind lehetnek jók és meg is szoktak lenni, de mindez másod-, harmad-, negyedrendű, mellékes. Semmi olyanban nem áll a szentség, ami elérhetetlen. Három megkülönböztethető jelentése van a szónak. Szentnek nevezni Sz. Pál és az apostoli levelek általában — egyszerűen a keresztényt. A keresztény: szent. Ebben persze benne van a követelés, hogy minden kereszténynek szentté kellene lennie. A köztudatban szent az, akit az Egyház szentté avatott. Csakhogy nagyon sokkal több szent van, mint ahányat az Egyház szentté avatott. Előbb szent a szent, aztán avatják szentté. Az avatásnak föltétele a szentség: az érények hősie fokban való gyakorlása, elsősorban a hősie szeretet. Ha egy szóval kell megmondani, hogy mi a szent, azt felelem: szent az, aki hősieen szeret. E. Leseur hősie fokban gyakorolta az érényeket, elsősorban a szeretetet.

Ó a szentséget az *egyszerűségben* találja. Egyéniségéből, vallási életéből hiányzik minden túlfűtöttség, minden érzelgősség, minden áradozás, minden erkölcsprédikálás, általában minden hangosság, parancsoló, támadó jellegű fellépés. De persze szellemi szimplaságnak sincs nyoma benne. Egy nagyműveltségű, ragyogó szépségű nőnek a vallásossága ez, akiben semmiesem hiányzik ahhoz, hogy önmagán és környezetén uralkodni tudó, egyszerű feleség és háziasszony legyen, de akiben semmi sem hiányzik ahhoz sem, hogy igazán keresztény legyen. Rejtett élet az ő igazi élete. Az Úr Jézus szavát fogadja meg: „Amikor imádkozol, menj be kamarádba és ott imádd az Istent, ahol nem látnak, és Atyád hallani fogja.” Az embereknek nem kell hallaniuk. — Megértette és megfogadta, amit Sz. Pál mond: „Életek el van rejtve Krisztussal az Istenben.”

Mi az elve ennek az életnek? Így fejezi ezt ki, tömör éleességgel, találó formában: „Kereszténynek lenni, *teljesen értelmesen, természetfelettien; imádkozni, cselekedni, dolgozni, szeretni.*” Ime az egyszerű eszközök, amelyekben minden benne van, ami szentté teheti az embert. *Imádkozni:* imádkozza a megszokott gyakorlatokat, nem akar kiemelkedni, nem jár semmi különleges ajtatósságra; végzi az Egyháznak az átlagos keresztény számára előírt, annyira mélyen emberi, s ugyanakkor isteni gyakorlatait, ahogy az átlag jó keresztény végzi. *Cselekedni:* cselekedni az irgalmasság cselekedeteit, amint egy átlagos jó ember cselekszi, de természetfölötti alapon: Istenért. *Dolgozni:* végezni a legkülönbözőbb állapotbeli kötelességeket. És *szeretni:* amennyire bírjuk érzelemmel, de mindenesetre akaratilag, a felebarátot, és ennek a cselekvő szeretetnek megfelelően viselkedni. „A szeretet minden” — mondja.

És itt fölmered előttünk a kérdés: Vajon az én kereszténységem teljes, értelmes és természetfölötti-e? Vagy pedig egyike azoknak az ál-kereszténységeknek, amelyekkel annyiszor találkozunk? Mennyi tévedés csúszik be életünkbe, keresztényi életünkbe már elvileg, már tartalmilag, elméletileg is! A sok hiba közül a két legkirívóbbat és gyakoribbat szeretném kiválasztani. Az egyik, — jámbor lelkekről beszélek, akiknek azonban nem egyszerű a kereszténységük, nem teljes, vagy nem értelmes, vagy nem természetfölötti, — amikor *túlásosan magasra helyezjük az ideált.* „Fennhordjuk szemünk gőgösen”. kergetünk magunknál magasabbat; olyat kívánunk, amit nem lehet elérni emberi erővel, a magunk emberi erejével. De hiszen pontosan ez a titkos cél, az önmagunk elől is eltítkolt belső mély ok: ezt úgysem lehet teljesíteni, tehát fölmenthetem magam alóla. De persze rendesen csak magunkra nézve vagyunk ilyen megértők, másokat azonban megítélünk. — A másik téves kereszténység gyakorlója, gőgössé és rideggé lesz: eltanult valamifajta vallásosságot és ezt a

maga meggyőződését mindenáron *rá akarja erőszakolni másokra*. Aki a próféta vagy prófétanő köntösében jár állandóan, és abban éli ki a kereszténységet, hogy követeli: mások legyenek keresztények. Regényekben, elsősorban francia regényekben lehet sok ilyen furcsa, kifecamodott papi és világi alakot látni. A katolikus regényekben is; gondoljunk Mauriac-ra, aki a vallásos, jó embereknek a hibáit festi és ostromozza. Hát még azoknál, akik nem katolikus, nem keresztény szemmel nézik a vallást, a papságot! Sokszor a legnagyobb írók is; gondoljunk Stendhal: *Vörös és fekete* c. regényére, vagy Gide könyvére, a *Szűk kapu*-ra. Úgy látszik, a franciáknál az egészen maig el nem halt janzenizmus hatása alatt még mindig megvannak ezek a kemény, szeretetlen, kegyetlen típusok. Mi szinte meg sem értjük őket. Nem egyszer meglepett egy-egy nagy francia írónál, ha összehasonlítottam katolikus alakjaikat a nemkatolikus alakokkal. Az utóbbiak nagyszerűen voltak festve, jellemezve, a katolikus alakok ellenben papirosízű túlzásokkal — csak nem életszerűen.

Mi a lényege az egyszerű kereszténységnek? A legharsányabb ószövetségi hang, Izaiás próféta hangja mondta meg. „Ne mutassatok be nekem hazug eledeláldozatot! A fömjénfüst utálat előttem! Gonoszak a ti gyülekezeteitek. Mosakodjatok meg, tisztítsátok meg magatokat! Távolítsátok el szemem elől gonosz gondolataitokat! Tanuljatok jót tenni! Keressétek az igazságot. Siesetek segítségére az elnyomottnak; szolgáltassatok igazságot az árvának, védelmezzétek az özvegyet! És akkor jöjjetek hozzám.” (Iz. 1, 13; 15—17.)

Világos a mondanivaló: Először kereszténynek kell lenni, jót tenni, megtisztulni. Aztán menjünk imádni az Istent, tiszta kézzel és tiszta szívvel. Ezt lehet gyakorolni minden helyen, minden korban és életkorban, minden zugában a földnek. A sok példa közül, amelyek az emlékezetembe tolulnak, csak egyet: egy végtelenül egyszerű dolgot, amelyben minden benne van. Egy kedves barátomról van szó, — sokgyerekes családapá, — aki a nagy ünnepek, ajándékozási alkalmak előtt össze szokott ülni a feleségével és számot vetnek magukkal: mennyi az, amit a jövedelemből ajándékozáásra lehet fordítani. Ennek felét félreteszik gyermekeik számára, a másik felét pedig — amelyből a gyerekeknek még egyszer annyit szépet és jót lehetne venni — átadják a hozzájuk közelálló, kevesebb jövedelmű rokonoknak. Pontosan ugyanannyit. Mi-lyen egyszerű! Erről szól Izaiás, és ezt mutatja meg nekünk Erzsébet.

Állapotbeli kötelesség

Hogyan kerül át a gyakorlatba ez az egyszerű kereszténység? Előbbi nyilatkozatában láttuk: „Elvégezni minden nap és minden órában Isten kegyelméből azt a feladatot, amelyet a jelen hoz, és sohasem hanyagolni el egy feladatot sem, akármilyen csekély legyen is.” Arról van itt szó, amit a keresztény morál így fejez ki: *állapotbeli kötelesség*. Mindenkinnek megvannak a maga állapotával adott kötelességei, azon fordul minden, hogyan teljesíti. Erre mutat nagyszerű példát E. Leseur. Azt mondja naplójában: „Semmi áldozatot nem hozni, ami *állapotbeli kötelességeimnek* ártana, ellenkezőleg, továbbra is ügyelni „exeterieur”-ömre: toalett, házigondok, táplálkozás, még elegancia is, hogy vonzóbb legyek és hogy jobban elrejtsem magammal szemben való szigorúságomat”.

Egy háziasszonynak, egy nagy ház asszonyának, egy feleségnek ezek az állapotbeli kötelességei. Külsejéről is gondoskodnia kell. Hogy ez mennyire sikerült neki: egy érdekes levélből hadd idézzek egy mondatot. Erzsébet halála után egy közös jóbarátjuk írja Félixnek: „Állapotbeli kötelességeinek tökéletes teljesítése által szeretetreméltóan testesítette meg magában a *termékeny szépséget*”. Ezt mondja egy asszonyról, akinek nincsen gyermeke! Isteni termékenység ragyog itt felénk!

Tele vannak a naplók ennek bizonyosságaival, még jobban tele az életrajza, amelyet férje írt meg. Leírja részletesen a napját, programját, napirendjét; egyszer egy zárójeles mondatban azt írja: „Nem tudom, nem kell-e azt mondani, hogy legközelebb akkor jutott az Istenhez, amikor az üzletekben végezte bevásárlását”. Talán legmeghatóbb fényt vet erre az „állapotbeli” kereszténységre férjéhez való viszonya. Nagyon érdekesen mutatja be első életrajza, mennyire föl tudta venni férje „életének ritmusát”. Hozzá tudott alkalmazkodni szomorúságban, jókedvben, hallgatni, amikor hallgatni kellett, beszélni, amikor beszélni kellett — mindig meg tudta találni az éppen akkor szükséges hangot.

Kérdezem magamtól: hogy állok én állapotbeli kötelességeimmel szemben? Hogy kell velük szemben állnunk? Úgy, ahogy Erzsébet. Úgy, ahogyan Benedek pápa a szenttéavatási dekrétumban mondja. Először is: mindennek az alapja, hogy *állapotomat mint Isten akaratát* fogjam föl. Vége van a keresztény élet lehetőségének, ha körülményeimet, hivatásomat, szóval azt, ami állapotom, nem nézem Isten akaratának. Isten akar velem valamit, azzal, amit nekem küld, — evvel és evvel a hivatással, környezettel, feladattal, kereszttel — és nekem elsősorban arra kell elhatároznom magamat, hogy Isten kezéből fogadjam. Ezt elvben mindnyájan valljuk, senki keresztény ember ellent nem mondana — csak aztán amikor cselekedni kell, vagy beszélni kell, amikor Istennek ezt az akaratát érvényesíteni kellene, akkor már rendesen elfelejtettük ezt a tételt, és cselekszünk „emberi” módon, úgy, ahogyan világi ízlés, akarat, szükséglet kívánja.

Elfogadni, amit Isten akar; ez persze nem jelenti azt, hogy mindent úgy kell elfogadni, ahogyan van. Vannak állapotok, amelyek túlságosan nehezek. Vannak olyan állapotok, hogy nem is szabad bennük állandósulni. Vannak állapotok, amikből ki kell emelkedni — tehát szabad is megtenni mindent, hogy ki tudjunk emelkedni belőlük. Ha Isten ebben a törekvésünkben megsegít, hálát adok érte és vállamra veszem az új állapot kötelességeit. Ha nem segít meg, akkor tudom: azért nem sikerült, mert az Isten azt akarja, hogy ebben az állapotban legyek szentté, itt üdvözöljek. Addig nem szabad megállnom elmékedésemben, belső elemzésemben, amíg meg nem látom, hogy mit akar az Isten. Ha nem sikerül megszabadulnom valamitől, amitől szabadulni szeretnék, akkor el kell jutnom odáig, hogy belesímuljak abba az állapotba — Isten küldte.

Még valamit tanulhatunk Erzsébettől az állapotbeli kötelességekről: a felelősséget. Ha úgy fogom föl állapotomat, mint Isten akaratát, akkor felelős vagyok elsősorban Istennek, mert ő állított oda; másodsorban felelős vagyok annak a köznek, amelynek szolgálatában állok; harmadsorban, de nem utolsó helyen, felelős vagyok önmagamnak is, a helyes önszeretetnek, amely rögtön az istenszeretet után következik. Ügyelni egészségemre, föllépésemre, megjelenésemre, a bennem lévő tehetségek fejlesztésére — ezeket az Isten azért adta, hogy kibontakoztassam. Hallottuk Erzsébet célkitűzései közt: kibontakoztatni mindent, amit az Isten intellektuális téren adott. — Hogyan? — kérdezheti valaki, aki kritikátlanul olvasgat nem-szerencsésen megírt szent-életrajzokat — hát nem helyes, hogy az ember szentségből elhanyagolja magát? — Majd ha szent lesz, akkor megteheted, hogy elhanyagolod magadat; de amíg nem vagy szent, addig tekintettel kell lenned az emberekre és nem szabad elhanyagolnod magadat.

Felelős vagyok a közösségnek is, amelybe Isten helyezett. — Egy fiatal pap első miséje után együtt ült a család; ott volt a fiatal pap édesapja is, egy derék vidéki vasúti elöljáró, egyszerűbb ember. Az egyik megjelent pap beszélgetés közben azt mondja: „Ugy-e kedves bácsi, imádkozott a mise alatt a Pistáért, hogy jó pap legyen!” „Dehogyan imádkoztam — mondja az öreg. — Imádkozza-

nak azért a papok. Imádkozzék minden brancs magáért. Én azért imádkoztam és imádkozok, hogy ne legyenek vasúti szerencsétlenségek.” Kedvesen, mosolyra gerjesztően fejezte ki magát, de egy nagy igazságra mutatott rá. Igenis: a vasútas a vasútért felelős és a pap a papságért felelős. És mindenki imádkozzék — és dolgozzék — azért a közösségért, amelyhez tartozik, mert azért felelős Isten előtt is.

Mik a mi állapotbeli kötelességeink? Az első, amit most próbáltam jellemezni: az önmagamhoz való hűség és önmagammal szemben való felelősség. A másik a családom iránti felelősség. Nagyon nehéz egyedül üdvözülni egy hitvesnek. Nagyon nehéz elgondolni, hogy egy asszony vagy egy férfi üdvözülhessen anélkül, hogy segiténé az üdvösségre élettársát. Felelős továbbá férfi is, nő is, apa is, anya is, hogy keresztény levegőt árásszon a család. Felelős azért, hogy imponderábilis, megfoghatatlan módokon keresztül éljen és érjen tovább benne a kereszténység. A családi légkörért, hangért, a gyermekek lelki üdvéért egyaránt felelősek vagyunk. Meg kell tenni mindent azért, hogy jó természetes embert neveljünk belőlük, jó embert, kötelességteljesítő embert, tanult embert; kifejlesszük bennük azt, amit az Isten beléjük adott, — de el kell jutnunk odáig is, hogy a gyerekek megismerjék és megszeressék az Ur-istent, mert ebből a szeretetből egy életen át kell élniök.

Állapotunkhoz tartozik foglalkozásunk, mesterségünk, hivatalunk, hivatásunk, munkánk. Azért is felelősek vagyunk Istennek, közösségnek, önmagunknak. Ha Istentől van állapotom, akkor tudom, hogy Isten akaratából vagyok abban a munkában, amit egész nap végzek. Ne gondolja senki, hogy nem érdemes, nem fontos az ő hivatása, munkája. Egy nagy zenekarban minden hangszer fontos. Melyik a fontosabb, a klarinét vagy hegedű vagy zongora? Mind-egyiket úgy kell játszani és minden művész úgy játssza, mintha az ő hangszere-n kívül más nem is volna. Istennek muzsikálunk, Istennek számolunk, Istennek szántunk-vetünk, Istennek mosunk vagy főzünk, Istennek tanítunk és tanulunk — legalább mi keresztények ezt hisszük. Ha keresztények vagyunk, akkor Isten fényében látjuk munkánkat is. Nemcsak magamnak dolgozom: Neki. Nemcsak a közösségnek — annak is; de elsősorban Istennek. Az állapotbeli kötelesség teljesítése a természetes erkölcs követelése, de ugyanakkor a természetfölöttié is, hiszen a természetes erkölcs és természetes kötelesség is Istentől jön. Természetes, mert Isten természetünkbe oltotta, de természetfölötti is, mert Isten azt, aki parancsait teljesíti, megszenteli kegyelmével.

Aki az állapotbeli kötelességeket egészen jól teljesíti, az még nem bizonyos, hogy jó keresztény — ahhoz hit is kell —, de ha jó keresztény valaki, akkor egészen biztosan teljesíti állapotbeli kötelességeit.

Cselekvő szenvedés

Ha keresem, mik voltak Erzsébet legfőbb állapotbeli kötelességei, akkor megdöbbenve olvasom a következő mondatokat: „*Szenvedni, úgy látszik, valóban a hivatásom* és Isten bizalmas szólítása lelkemhez. A szenvedés lehetővé teszi számomra, hogy engeszteljek és hogy — remélem — megnyerhessem azokat a nagy kegyelmeket, amelyeket olyan nagyon kívánok az én kedves lelkeimnek... (tudjuk, ki a legkedvesebb lelke!), a lelkeknek. A szenvedés fejelet arra az önfelajánlásra, amelyet szerettemért, a lelkekért és az Egyházért tettem”. Vagyis: a szenvedést érzi az ő fő állapotának. Valóban, állapotai közül a leguralkodóbb, a legállandóbb a szenvedés. Római útja alkalmával a Szent Péter templomban fölajánlotta magát Istennek, és úgy érzi, hogy a szenvedés Isten felelete erre a fölajánlásra: Isten elfogadta fölajánlását. Az Egyházban nem egy nagy szenvedő szent van, aki egész életén keresztül az ágyat őrizte, mint Emmerich Katalin vagy Szent Lúdvina; ezek testvére Erzsébet is.

Ha nem is őrizte állandóan az ágyat, szenvedett a szalonban is és a színházban is. Nem tudom, a két fajta szenvedés közül melyik a nehezebb.

Megrendítően nagyra becsüli a szenvedést. Újra meg újra fölhangzik nála az a gondolat, hogy a szenvedés: actio. Azt gondolnánk, hogy a szenvedés passzív dolog; szerinte cselekvés. A szenvedés, mondja, tökéletes imádság. Hajlandók vagyunk azt gondolni, hogy a betegségtől, a szenvedéstől a beteg nem, vagy csak nehezen tud imádkozni. Erzsébet szemében pedig maga a szenvedés — kellő lélekkel viselve — a tökéletes imádság. A szenvedés, írja: szent-ség. — Hadd olvassok föl egy pár sort egy versből, amely azért érdekes, mert pontosan ugyanazon szavakba foglalja a szenvedés titkát, mint ő; amelyet Erzsébet természetesen nem olvasott, de a versnek a szerzője sem olvasta Erzsébet írásait:

*Mindnyájunk arcán ott sajog,
Mindnyájunkkal köz kapocs:
A szenvedés.*

*Több és nagyobb ez a kevés,
Mint bármi más:
Ez a Krisztus-kézzrátevés,
Mindnyájunkért engesztelés,
Embernek emberrélevés,
Megújulás.*

Erzsébet szemléletében egyenesen a szentek egységébe kapcsolódik bele a szenvedés. „A szenvedés titokzatos módon ható erő. Mindenekelőtt önmagunkban egy belső megújulás által, de másokban is, lehet, hogy egészen távoliakban, anélkül, hogy mi idelenn megtudnánk a művet, amelyet ily módon végrehajtottunk általa. A szenvedés tett; életet teremt, átfőrné mindent, amihez ér.” Egy távoli ember számára kegyelem lehet a mi szenvedésünk, anélkül, hogy tudnánk róla. Ez egyik legmélyebb gondolata.

Hogyan viseli Erzsébet a szenvedést? Mindenekelőtt, ha szabad így mondani: intelligensen. Értelmesen, okosan, mint minden tevékenységét végzi. Azt mondja egy helyen: „Keveset beszélni fizikai szenvedéseimről és mégis gondolni magamat kötelességből és értelmességből”. Szó sincs arról, hogy kívánná a betegséget vagy szenvedést; amikor Isten küldi, akkor elfogadja, de kötelességből — mert hiszen neki élni kell és cselekedni — és értelmességből is gondolzza magát. Nem eszménye elmerülni a betegségben és ujját sem mozdítani, mint a hamis aszketizmus mondja.

És emberi módon. Nem akarja tagadni fájdalmát, nem akar tüntetni, sztoikus módra összeszorított foggal csak azért is hallgatni, egy szót se szólni. Meg akarja ugyan kímélni környezetét, lehetőleg nem panaszkodik, de hogyha fáj, nem titkolja görcsösen, nem szégyel sóhajtani, külsőleg is jelt adni fájdalomról. Persze csak ha már nem bírja másképp. És szenved úgy, hogy lehetőleg senki se vegye észre. „Olyan órákban, amikor test és lélek egyszerre szenved, vagy az isteni jelenlét látszik távolinak, vagy elfátyolozottnak, amennyire lehet, senki se vegye észre rajtunk ezeket a kínos perceket és senki se szenvedjen azért, mert mi szenvedünk. Nincs jogunk mások terhére még súlyosabbá tenni.” Ellenkezőleg: ha csak lehet, vidáman éljük át a szenvedéseket. Nem panaszkodni, nem dicsekedni, de amennyire lehet, megőrizni vidámságunkat. Egy hatalmas mondat: „Vidámnak lenni annak a levertségnek, azoknak a bosszúságoknak, annak a kimerültségnek ellenére, vagy éppen ezek miatt, amelyek olykor elmerítenek fizikai nyomorúságaimba. Derű belülről, mindég kedvesség és mosoly kívül; szeretetreméltónak lenni, mikor mogorvának érzem magamat; barátságosnak, mikor szomjaznám az egyedüllétet; türelmesnek és nyájasnak, mikor fáradtnak és felborzolttnak érzem magam.” Egyenesen odáig

megy, hogy szenvedéseinkkel is örömet kell szerezni másoknak. „Átalakítani a szenvedést mások számára örömmé; fátyollal borítani be a szenvedést, amely csak azt engedi át, ami vigasz, vagy gyengeség.” Vagyis a beteg vigasztalja látogatóit, ő legyen gyöngéd lelkű, az ő szenvedése okozzon örömet azoknak.

Ismerjük-e ezt a fajta szenvedést? Gondoljunk saját szenvedéseinkre, betegségeinkre, szomorúságainkra. És ne feledjük el, hogy amikor szenvedésről van szó, nemcsak a betegségről beszélünk. Szervenudni nagyon sokféleképpen lehet, testileg is, de talán még többféleképpen lelkileg. Ilyen szenvedés, még a betegségnél is rosszabb szenvedés lehet egy rossz társbérő, egy kellemetlen rokon, egy alkalmatlan látogató. Mindenkinél látókörében vannak ilyen betegségeknel súlyosabb szenvedések. Ezekkel szemben Erzsébet útmutatása szerint okosan, emberien, értelmesen, türelmesen, vidáman kell viselkednem. Ne mondja senki, hogy ezzel vagy azzal „nem lehet kibírni”. Ha nem lehet vele kibírni, akkor még erősebben kell imádkozni, és a szenvedést még elszántabban fölajánlani, de bele ne nyugodjam, hogy valakitől vagy valamitől elforduljak, amit az Isten adott nekem mint állapotot, és meg ne tegyek érte mindent, amit tudok, elsősorban szeretettel. Aki nem győzi szeretettel, az nem győzi kereszténységgel. Igaz, a szeretethez két ember kell, de ha semmit sem kapok a másiktól, akkor mindent nekem kell adni, mindkettőnk helyett nekem kell szeretnem, mert én keresztény vagyok. Ha nem teszem ezt, akkor hiába járok templomba, rosszul vizsgáztam a kereszténységből, mert megtagadtam Isten kegyelmét.

Nem maga a szenvedés az, ami érdem, ami üdvözl, hanem az a mód, ahogyan szenvedünk. Eszembe jut egy hozzám nagyon közelálló kedves rokonom. Sok éve, hogy meghalt. Egész életén át szenvedett egy nagy lelki szenvedés súlya alatt: házasságon kívül született gyermek volt és titkolózni kellett az emberek előtt. Még nagyobb szenvedése volt, hogy anyját nem szólíhatta anyjának; csak anyja halálos ágyán hallotta először tőle mások előtt, hogy: *leányom*. Ezt a terhet cipelte magával egész életén át. Az individuál-pszichológia kimutatta, hogy az ilyen eltitkolt vagy titkolnivalónak érzett pontok a lélekben, hogy meg tudják mérgezni valakinek egész életét. Torzzá tesz, torzóvá tesz, félenkké, gyávává tesz, kisebbségi érzetet ad. És ez a leány egész életén keresztül maga volt a derű, maga volt a kedvesség, maga volt a gyengeség, szolgálatkészség. Ugyanez a beteges kisebbségi érzés, amely másokat letör, benne nem emberségének kisebbsítésére, hanem annak megnövelésére, a szentségig való fölemelésére volt jó.

„Intellektuális apostolság”

Verkade életművében megfigyelhetjük azt, amit pozitív kereszténységnek lehetett nevezni. E. Leseur szintén pozitív valaki. Ime egy pár sor a naplóból; gyónás utáni elhatározás: „Belsőleg teljesebb összeszedettség, Urunkkal való intímabb egységet akarok gyakorolni; külsőleg jobban oda akarom adni magamat, 'tékozolni magamat', szeretetreméltóbb, mosolygósabb lenni... Enyém a munka, melyről más nem tud, Övé megvalósítása a jónak, amit óhajtok, a szellem műnek, amely felé szegény munkáim tartanak. A munkás munkáját hozza, az Úr rendelkezik vele tetszése szerint; nekem legyen elég tudni, hogy ez a munka sohasem lesz improduktív. Munkára hát, vidáman!” Ő, aki többet van betegágyban, mint főt, munkára akar indulni, vidáman. Mi lesz az a munka? Láttuk, hogy célkitűzése: *imádkozni, szenvedni, engesztelni* másokért. Nem fontos, hogy meglátja-e az eredményt; nem tudhatjuk, hogy az Isten kinek a javára számítja be azt: ez a szentek közösségének értelme, annak a vigasztaló, fölséges hittitoknak, hogy egymáson segíthetünk. Cselekszi azt, amit sajátos kifejezéssel így nevezett: *intellektuális apostolság*. Neki, aki annyira in-

tellektuális lény volt, annyira olvasott és olyan nagy képzettségű, nagy nyelvtudású (megtanult latinul, megtanult oroszul), egyszerűen illett ez. Ennek az intellektuális apostolkodásnak óriási horizonja lebeg előtte a szentek egyes-ségének gondolatában.

„Nagyon is megértettem, hogy bármilyen kicsiny is erőlködésem arra, hogy valamivel több igazságosság és gyöngédség legyen körülöttem, mégis megteszem, mert érzem, hogy örökkévaló dolgokért dolgozom, mert tudom, hogy semmi sem vész el, sem a lelkek birodalmában, sem a tudományban; és hogy egyszerűen csak ha lelkemet felemelem és feladataimat teljesítem, képes vagyok — egy szép mondas szerint — *„az emberiség nivóját emelni”*. Lehet ennél nagyszerűbb távlat? „Egyetlen lélek képes arra, hogy önmaga körül megváltoztassa az egész erkölcsi atmoszférát, pusztán kisugárzása által.” „Ha megtettük a magunkét, Isten megteszi, ami még hátra van. Mi imádkozunk, szenvedünk és dolgozunk imáink és cselekedeteink következményeinek ismerete nélkül. Isten beállítja azokat felséges terveinek szolgálatába. Fokról-fokra hatni fognak, siettetik Isten országának eljövételét. Más lelkek által, s azon cselekedetek és vágyak által, amelyek általuk születnek, *visszahatnak az idők teljéig.*”

Nagyszerű gondolat ez! Mikor imádkozom, följánlom magamat vagy szenvedésemet Istennek, akkor elindítok valamit, aminek meglesz a következménye, ha nem is látom. Isten beállítja végtelen terveibe; lehet, hogy egy másik világrészben, egy másik században, — Isten előtt nincs idő —, de valakire, valamiben biztosan hat. „Sohasem lehet improduktív.” Óriási égboltja ez a szenvedésnek és imának — nagyobbat képzelni sem lehet.

Hisz abban, hogy meg kell ragadni a jócselekedet lehetőségét, ott, ahol lehet. Mások helyett is. Megindító hallani: kik azok, akikért E. Leseur élni és szenvedni akar: „Szeretni azok helyett, akik gyűlölnék; szenvedni azok helyett, akik örvendeznek, adni magát azok helyett, akik elzárkóznak magukba.” „Megkülönböztetett szeretettel akarom szeretni, akiket születésük, vallásuk, vagy eszméik eltávolítanak tőlem. (A „kedves hitetleneket”, mint sokszor mondja; ezt komolyan kell érteni, nem csúfolódásból!) Ezeket kell leginkább megértésem, s azokat, akiknek szükségük van rá, hogy adjak nekik egy keveset abból, amit Isten nekem adott.” „Odamenni mindig a kicsinyekhez, azokhoz, akik szenvednek, és akik számára az élet nehéz, de (mély tekintet az emberi lélekbe!) meg nem vetni azokat sem, akik szerencsések és önzően élveznek. Lehetséges, hogy másoknál jobban szükségletük volna, hogy szeressük őket, egy kis szeretet talán megmutatná nekik az Istent.”

Az Isten felel imánkra, szenvedésünkre, de ő tudja, hol és mikor. „Hiszek az ima hatalmában, melyet szüntelenül végzek ezekért a kedves lelkekért. Hiszek benne, mert Isten van és mert Ő Atya. Hiszek benne, mert hiszek abban a titokzatos isteni törvényben, amit a szentek egységének nevezünk. Tudom, hogy egyetlenegy kiáltás, egyetlen vágy, egyetlen szólítás sem vész el, ha lelkünk mélyéből jön, hanem Isten felé száll és általa azokhoz, akik arra indítottak bennünket. Tudom, hogy Isten maga tölti be az emberi lélek átváltozásának intim munkáját. Mi csak annyit tehetünk, hogy megmutatjuk neki azokat, akiket szeretünk: Uram, tedd, hogy éljenek!”

És ha most kérdezem: miben áll hát ez az intellektuális apostolság, hamarosan ráeszmélünk, mennyire bibliai ízü ez! Szinte azt ismétli, tetteiben pedig megvalósítja, amit az apostol a keresztyén asszonytól kíván. Szent Péter levelében olvassuk: „Asszonyok, engedelmeskedjetelek férjeteeknek. Akkor majd azokat, akik nem hisznek az igének, az asszonyok élete beszéd nélkül is megnyeri, amikor istenfélő, tiszta életeteket figyelik. Ékességetek ne legyenek különlegesek: Isten előtt a rejtett belső ember értékes a maga zavartalan szelídségében és lelki nyugalomában.” (1. Pét. 3, 1—4.) Ha valaki magas fokon teljesítette

ezt a követelést, az Erzsébet volt. Beszéd nélkül is megnyerte férjét. Ő volt a „rejtett lelki ember”, a maga zavartalan szelídségében és lelki békéjében.

Miben állt ez az apostolkodás? Kedves lény, társalgása, látogatásai, szelídsége, tapintatossága, kiegyensúlyozottsága. Férje írta életrajzában olvassuk: „Az apostolkodást mérséklettel végezte, gyakran inkább hallgatással, mint szóval. Tudta, hogy semmi sem szerez több ellenkezést, nem távolít el jobban, nem csökkenti a buzgóságot jobban, mint az elhamarkodás és az ügyetlenség, még ha jószándékból történne is... Nincs asszony, aki férjének kevesebbet alkalmatlankodott volna, aki kevésbé erőszakolta volna nála, hogy úgy gondolkodjék, mint ő; holott ez volt legállandóbb, legforróbb vágya. Megelégedett az-zal, hogy kimutatta örömét, ha résztvett némely olvasmányában, ha megkönynyítette vallásos kötelességeinek teljesítését, és Isten kegyelmébe ajánlotta, amelyet igyekezett számára kiérdemelni.”

Teljesen földi, természetes emberi gondolkodás — teljesen természetfölötti, emberfölötti, isteni gondolkodás. Teljes realizmussal fog hozzá a jócselekvéshez. Nem néz távoli tengerekre vagy hegyek messzeségeibe; ott akar jót tenni, ahová az Isten állította. „Olykor a cselekvés vágya elhanyagoltatja velünk a cselekvést. Valami nagyszerű alkalmat keresünk az önátadásra, és elfeledkezünk arról az alázatos testvérrel, aki mellettünk van és várja az erősítő szót, a megmentő gesztust. Ne nézzük a távoli utat, kövessük a keskeny ösvényt. Ne nézzünk nagyon messzire, se nagyon magasra, hanem magunk elé, magunk mellé. A jó, amit tennünk kell, talán itt van”.

Ez a legnagyszerűbb, leginkább nekünk való apostolkodás. Vegyünk példát tőle. Ez az apostolkodás sem nem propaganda, sem nem vitatkozás, sem tudatosan kiélezett megnyerni akarás, nem kell érte missziókba menni hittérítőnek; egy a lényege: Jézus szeretetét sugározni. Mit tettek az apostolok? Megismerték Jézust, megszerették, és megismertették és megszerették másokkal is. Megismertem Jézust; ha igazán megismertem, szeretem; ha igazán szeretem, igyekszem másokkal is megszerettetni. A kegyelem egy szép mondás szerint sugárzás útján terjed. A kétféle szeretet, — Istené és a felebaráté — egyesül a Krisztus-szeretetben. Az Úr Jézus azt mondja: gyümölcseikről ismerjük meg az embereket. Minket is gyümölcseinkről ismernek meg. Ezt úgy is lehetne mondani: a mi gyümölcseinkről ismerik meg az Úr Jézust. A mi életünkben kell az embereknek meglátni Jézust. Nem a szó számít: a tett számít, a cselekedet. A legfőbb Krisztus-propaganda: jónak lenni, szeretetreméltónak lenni, kedvesnek lenni, kötelességet teljesíteni, hordani magamban és sugározni az Úr Jézus képét.

Találtam nála egy mondatot, amely hetekre anyagot adhat az embernek az elmélkedésre, talán legszebb mondata:

„Gondolkozni szép, imádkozni jobb, szeretni minden.”

Befejezésül, hogy konkrétan állítsuk magunk elé Erzsébet alakját, olvassuk el egy rövid imádságát, amelyet az operáció előtti napon írt bele naplójába. Ebben a szürke kis imában, ebben az egyszerű imában, amely mindnyájunknak az ajkára ráillenék, benne van egész lelke. Az első mondat, és az utolsó, amit mond, önmagáról szól: legyen meg rajta Isten akarata; a többi mind másokért, — akikért élt és szenvedett: „Legyen meg Isten akarata. Uram, légy áldva mindenért és add nekem bocsánatod és kegyelmedet. Áldd meg szeretetemet, mind; adj lelküknek megtérést és szentséget. Unokaöcsém és unokahúgom legyenek keresztények és apostolok. Add kegyelmedet azoknak a lelkeknek, akik nekem kedvesek, adj minden léleknek világosságot és természetfeletti életet. Áldd meg és vezesd Egyházadat és szenteld meg papjait, köztük lelkiatyámat. És végy engem magadhoz egészen, életben és halálban, mindörökké. Úgy legyen.”

TÓTH FERENC VERSEI

„NEM TI...”

Milyen seszinű ez a reggel!
Véletlen tértem ide be,
fáradt szívem úgy kong, mint ez a templom
és nem tud imádkozni,
csak álmodozva össze-vissza zakatol
s elől a sekrestyében valahol
lihegve fölsír egy pólyásgyerek
— nem ő sir, az sir benne, melyre vár
e nap alatt a bizonyos halál —
s míg a víz homlokán pereg,
fázva bámulom a mennyezetet.
„Nem ti választottatok” szólt az Úr
„én választottalak benneteket.”

MOTORON

Siklasd alattam a betont
te pléhszívű berregő jószág,
kereked a „nincs itt”-be ront,
— mily szétszabdalt e szép valóság! —
szarvad szilárdan markolom,
akár szívemet az a mély vágy,
mely űz e tarka halmokon,
vadul, mint oroszlánt az étvágy.

Telente rólad álmodom,
te halál felé viruló nyár,
ó élet, éltemmel rokon,
csak egy kicsit egyarcú volnál,
de fecskerajként szétcikáz
szépséged, soha el nem érlek,
előttem kék ábránd cicáz,
mögöttem sárguló emlékek.

ÉLET DÉLIBÁBJA

Élet délibábja, keservek forrása
földi szerelem
fészket raktál bennem s csalánlevelekben
trónolsz szívemen.

Leglelkembe tűzöl, összevissza űzöl
mélység-peremen,
élet délibábja, keservek forrása,
földi szerelem.

Jaj, varázsod nem kell, égi szerelem kell,
rajtam az segít,
mit nyavalya, restség, halál vagy öregség
meg nem szégyenít.

Ó növekedj tetté
égi szeretetté
földi szerelem,
szívem csillag-magja, vezess te utadra
földi tereken.

A CSILLAGVILÁG KORA

A mindenségnek szinte a végtelenbe nyúló méretei mindig mély benyomást gyakoroltak az emberi képzeletre. Mi van a csillagvilágon túl? Ha mindig mélyebben hatolunk be a csillagok közé, elérünk-e egyszer a csillagvilág szélső határáig, vagy a végtelenig következnek a csillagok egymásután? Nemrégiben hozták nyilvánosságra, hogy Amerikában 1962-re elkészül egy 180 méter átmérőjű felfogó szerkezettel felszerelt rádió távcső, amely a számítások szerint 38 milliárd fényév távolságból is tud még jeleket felfogni. Újsághírek szerint a Szovjetunióban is készül hasonló távcső. Mit jelent ezek teljesítménye? A fényév az a távolság, amelyet a fény egy év alatt fut be. Ha egy milliárd fényév távolságban látunk egy csillagot, azt látjuk, ami egy milliárd évvel ezelőtt volt ott, amikor a fény onnan elindult. Ha tehát az új hatalmas távcsövek 38 milliárd fényévre látnak el, nemcsak a térben tudunk messze tekinteni, hanem a múltba is visszanézünk, hogy milyen volt a csillagvilág 38 milliárd évvel ezelőtt. Milyen választ várhatunk erre a kérdésre?

A *Nature* 1955. január 8-i száma beszámolt arról, hogy a *British Society for the History of Science* 1954-ben díjat tűzött ki a következő kérdés megoldására: Mi a logikus és tudományos válasz a mindenség koráról és időbeli kezdetéről szóló kérdésre? A pályázatra 26 tanulmányt küldtek be, s ezek közül hatot publikáltak. Röviden ismertetjük ezeket. *Scriven* szerint nem igazolható, hogy véges életidejű-e az univerzum, vagy végtelen. *Davies* négy milliárd évesnek gondolja a mindenséget a tejút-rendszerek szétfutása, a világ tágulása alapján, amiről majd részletesebben beszélünk. *Öpik* hat, *Whitrow* négy milliárd évet vesz fel többféle jelenlég megegyezése alapján, amelyeket majd szintén ismertetünk. *Schlegel* szerint az egész világegyetemre nem alkalmazható az idő fogalma, a mindenség „atemporal”. Végül *Abramenko* arra hajlik, hogy az idő a térhez hasonlóan görbült. Az általános relativitás elméletében *Einstein* kifejtette, hogy az anyagi testek jelenléte miatt a tér szerkezete megváltozik, „meggörbül”, s ennek egyik következménye, hogyha egy egyenes irányban szakadatlanul továbbmegyünk, sohasem érünk el a világ határához, hanem egyszer csak visszaérünk a kezdőpontba. *Abramenko* szerint ugyan-ez történik az idővel is, az idő folyamatos tovahaladásában egyszer csak visszajutunk a kezdőponthoz, s így a fizikai események ciklikusan ismétlődnek. Az a 4 vagy 6 milliárd év, amelyről az előző nézetek beszéltek, csak egy ciklusra vonatkozik. Ezzel az elgondolással az orosz Sz. T. *Meljukin* is foglalkozik „A véges és végtelen problémája” című könyvében és dialektikus materializmus alapján elveti, mert „a lüktető világegyetem hipotézise belsőleg ellentmondó, nem felel meg a valóságnak. Ahhoz, hogy a világegyetemben teljesen ciklikus folyamatok follyanak le, nemcsak az időnek, hanem a világ egész terének is pozitív görbületűnek kellene lennie, ami a világegyetem zártságát jelentené. De mint már korábban kimutattuk, a világegyetem zártságának eszméje téves.”

A tudomány mai eredményei egybehangzóan azt tanítják, hogy az általunk meg tapasztalható anyagvilág véges idővel ezelőtt keletkezett. Áll ez elsősorban az atomokból felépült anyagra. Az oxigén, aluminium, vas stb. atomok nem voltak meg mindig. Hogy mikor keletkeztek, arra az uránium atomok tulajdonságai alapján következtethetünk. Az uránium atomoknak kétféle fajtáját, két izotópot ismerünk; egyiknek 235, a másikkal 238 az atomsúlya, de kémiai tulajdonságaik teljesen megegyeznek,

ezért a Mendelevjev-féle priodikus rendszernek ugyanarra a helyére kerülnek. (Innen az elnevezés: izotop = egyenlő hely.) Mindkét uránium atom radioaktív, sugárzás révén szétbomlik, másféle anyaggá alakul át. A 238-as urániumnak négy és fél milliárd a félideje, ami azt jelenti, hogy bármilyen mennyiség van belőle, négy és fél milliárd év alatt annak fele elbomlik. A 235-ös urániumnak hatszáz millió év a félideje, ez tehát gyorsabban szétbomlik, ezért már kevesebb is van belőle.

Egyszerű példán szemléltethetjük, hogy miképp lehet e tulajdonságok alapján megállapítani, hogy mikor keletkeztek az uránium atomok. Gondoljuk el, hogy van két birkanyájunk, amelyek mindegyikében 1000—1000 állat van. Az első csoportban olyan birkák vannak, amelyek közül 10 évenként a fele mindig elpusztul, a második nyáj birkái közül pedig már 5 évenként elpusztul a fele. Mi lesz a helyzet 10 év múlva? Az első nyájból a mondottak szerint elpusztul a fele, tehát él még belőle 500 birka. A második nyájból már 5 év alatt elpusztul a fele, a megmaradt 500-nak a második 5 év alatt újra elpusztul a fele, így a tizedik év végén már csak 250 birka él belőle, fele annyi, mint a másikkól. De fordítva is könnyű ezt az okoskodást elvégezni. Ha a rövidebb életű nyájból csak fele annyi él, mint a másikkól, könnyű átlátni, hogy 10 évnek kellett a kezdet óta elteltie.

Hasonló okoskodás elvégezhető a kétféle uránium izotopra nézve is. A rövidebb életűből a tapasztalat szerint 140-szer kevesebb van, mint a hosszabb életűből. Az előzőhöz hasonló okoskodásból azt kapjuk, hogy az uránium atomok élete vagy hat milliárd évvel ezelőtt kezdődött. Ha régebbiek lennének, a rövidebb életűből már csak sokkal kevesebb lehetne.

Hasonló okoskodás nem minden elemre végezhető el, de amint Meljukin idézett könyvében megállapítja: „Az elemek izotopjainak és bomlási folyamatainak vizsgálata arra mutat, hogy az elemek nem örökké változatlanok, hanem történetük van. Egyes izotopok igen rövid élettartamúak s csak ezredmásodpercekig élnek, másoknak viszont olyan hosszú a bomlási idejük, hogy gyakorlatilag változatlanoknak tekinthetők. Van azonban számos olyan elem is, mint a hélium, amely önmagától nem bomlik el s amelynek atomjai csak igen nagy energia hatására hasadnak szét. De bármilyen is az egyes elemek sorsa, nem vitás, hogy a tér egyetlen részében sem öröktől fogva léteznek az elemek, hanem meghatározott idővel ezelőtt keletkeztek.”

Az elemek közül mindenesetre a radioaktív anyagokat használhatjuk fel elsősorban, amikor az elmúlt időt akarjuk mérni. Kisebb és nagyobb idők meghatározására sokféle ilyen radioaktív időmérő áll rendelkezésünkre.

Egyik érdekes radioaktív anyag a tritium, a hidrogén izotopja. Egyik izotopot, a deuteriumot már régebben ismerték, mint a sokat emlegetett nehéz víz alkotórészét. A tritium atomja már háromszor olyan nehéz, mint a hidrogén atom. Az egész földön csak kb. 1 kg van belőle, ennek is túlnyomó része a tengervízben. A belvizekben kb. 10 gr, a légkörben 20 gr tritium van, de radioaktív, ezért sugárzása révén parányi mennyiséget is lehet belőle észlelni. A kozmikus sugarakban levő gyors neutronok termelik; egy atomot szétvágnak és a törmelék között van tritium. Ezt azután a hó és eső hozza le a földre, s a tengerekbe. A tritiumot a növények az esőből és hóból kapják. Az aratás után ez a tritium felvétel megszűnik, a már meglevő mennyiség pedig állandóan csökken — a tritium-bomlás felezési ideje 12,5 év — így a lecsökkent mennyiségből következtethetünk az aratásnak vagy a bor szüretelésének idejére. 30 évre terjedhet ez az időmeghatározás, tovább már nem, a tritium gyors bomlása miatt.

Nagyobb időre tudunk visszamenni a szén rádióaktív izotopja segítségével — rádiókarbonnak szokták nevezni —, amelynek már 5568 év a felezési ideje, így 20 000, kedvező esetben 50 000 évre is vissza tudunk menni az időben. Ez is a kozmikus sugár hatására keletkezik a levegő nitrogénjéből; a földön az egész készlet belőle 80 tonna. Az élő állati és növényi szervezet az anyagcsere útján felveszi a légkörből, vagy táplálékából, de elpusztulásakor megszűnik az utánpótlás, s a csökkenés mértékéből lehet meghatározni a szerves anyag korát. Az egyiptomi emlékek korának meghatározására végeztek sok érdekes mérést, s így állapították meg azt is, hogy a legutolsó jégkorszakból való famaradványok 11 000 évesek. Egy másik érdekes alkalmazása régi szentírási szövegekre vonatkozott. Ismeretes, hogy 1947-ben, majd 1953-ban újra a beduinok a Holt-tenger közelében egy barlangban (Khirbet Qumran-ban) bőrre írt régi ószövetségi szövegeket találtak. A második lelet bőrdarabjai összefűzve vagy 7 méter hosszú tekercset adnak. A megfeketedett bőrön csak infravörös fényképezés teszi láthatóvá a szöveget. Az első leletet 1951-ben W. Libby (ennek a vizsgálódásnak úttörő tudósa) vizsgálta s azt találta, hogy a bőrtekercset takaró vászon Kr. u. 33-ból való, de a mérés nehézségei miatt némi hiba lehetséges, így a tekercs a jelzett időnél 200 évvel idősebb vagy fiatalabb is lehet. Felmerült a gondolat, hogy érdekes lenne a jelzett módon a híres turini lepel korát is megállapítani. De itt gyakorlati nehézség mutatkozott. A kísérlet céljára a vászonból vagy 200 gr-ot el kellene égetni, hogy a szükséges rádiókarbon mennyiséget megkapják. A lepel ilyen megcsonkításától azonban visszariadtak.

Ha nagyobb lépést akarunk tenni a múltba, olyan anyagra van szükségünk, aminek nagyobb a felezési ideje. Ilyen a már említett 238-as atomsúlyú uránium a maga 4 és fél milliárd éves felezési idejével és a 235-ös uránium 700 millió éves felezési idővel. Ezeknek segítségével a Föld legrégibb rétegeinek korát is meg lehet állapítani. Az eljárás alapja az, hogy az uránium a belőle kisugárzott részecskék révén több fokozaton át rádiummá, ez pedig ugyancsak több fokozaton át végül is ólomná lesz, ami már tovább nem változik. Négy és fél milliárd év kell ahhoz, hogy a 238-as uránium fele ólomná alakuljon, rövidebb idő alatt még csak kisebb részből lesz ólom. Ha tehát megállapítjuk, hogy a Föld régi rétegeiben az uránium hányad része alakult már át ólomná, megkapjuk annak a rétegnek korát. A Föld kérgének legrégibb ásványa a kanadai Manitoba uranita nevű anyaga, és a mellette található ólom mennyiségéből ennek korát kerekén két milliárd évesre becsülik. Ennyi idővel ezelőtt alakulhatott ki tehát a Föld szilárd kérge. A. Holmes angol fizikus még tovább ment visszafelé a Föld élettörténetében. (1947-ben.) A 238-as urániumból keletkezett ólom atomsúlya 206, azért ezt meg lehet különböztetni a 235-ös urániumból származó ólomtól, amelynek atomsúlya 207. Ha feltennénk, hogy az összes ma megtalálható 207-es ólom a 235-ös urániumból származik, akkor keletkezéséhez 5,4 milliárd év kellett volna. Ez tehát a Föld életkorának felső határa. Lehet azonban, hogy már eredetileg is volt a Földön 207-es ólom. Ennek eldöntésére Holmes vagy 25 olyan ásványfajta választott ki, amelyeknek kora 25 millió évtől 1330 millió évig terjedt, s megállapította bennük a 206-os és 207-es ólom arányát. Így próbálta eldönteni, hogy eredetileg mennyi 207-es ólom volt a Földön. Az ezen felüli mennyiség származott a 235-ös urániumból és létrejöttéhez a számítás szerint 3400 millió év kellett. Ennyi időse tehát a Föld anyaga Holmes szerint.

Egy másik hasonló módszert a Föld légkörének vizsgálata nyújt. Már Ramsay megállapította a századfordulón, hogy a levegő oxigénen és nit-

rogéneen kívül néhány nemesgázfajtát is tartalmaz, s ezek közül legtöbb van az argonból, amely a légkörnek majdnem 1%-át teszi ki. Ennek túlnyomó részét a 40-es atomsúlyú argon-izotop adja, amely a Föld kérgében levő 40-es atomsúlyú káliumból keletkezik azáltal, hogy a kálium atommagja a legbelső rétegben körülötte keringő két elektron közül az egyiket elnyeli. Ez a rádióaktív átalakulás 1,3 milliárd éves felezési idővel megy végbe, így a számítás szerint a légkörben levő argon keletkezéséhez kerekén 5 milliárd év kellett. Ez újra a Föld életkorának felső határa.

A Földnél használatos módszereket a meteorok életkorának megállapításához is felhasználhatjuk. Itt először eléggé meglepő eredmények mutatkoznak. Így pl. *Paneth* és munkatársai 1945-ben a Mount Ayliff meteoritot vizsgálták. Az ebben levő urániumból héliumgáz válik ki, hiszen tudjuk, hogy a rádióaktív testek alfa sugárzása hélium atommagokból áll. Ha megmérjük a keletkezett hélium mennyiségét, megállapíthatjuk, mióta tart a sugárzás. *Paneth* így 7,6 milliárd évet kapott, tehát a meteorit jóval régebb lenne a Földnél. De *Fred Singer* a *Scientific American* 1954. novemberi számában rámutat arra, hogy a vas meteoritban levő hélium nemcsak az urániumból termelődik, hanem a kozmikus sugár hatására a vas atomból is szakad ki hélium, mégpedig 3-as atomsúlyú és még kétannyi 4-es atomsúlyú. Ha ezeket levonjuk az összes hélium atomból, és a maradékból számítjuk a meteorit korát, csak néhány száz millió évet kapunk. Tehát a vas meteorit ennyi idővel ezelőtt szakadhatott ki egy ősbolygó belsejéből. Magának ennek a bolygónak megszilárdulási idejét a belőle leszakadt kőmeteorok vizsgálata árulja el. Ha a kőmeteorokban mérjük meg az urániumból keletkezett hélium mennyiségét, a sugárzás ideje gyanánt négy milliárd év körüli értéket kapunk. Ez már összhangban van a Föld életkorával.

A csillagok halmazának életkorát megint más módszerekkel kutatjuk. Érdekes az az elgondolás, amelyik a mi tejútrendszerünk kerekén 100 milliárd csillagát egy gázfelhő molekuláival hasonlítja össze. A gázban a molekulák közönséges atmoszféra nyomáson vagy tízszer akkora átlagos távolságra vannak egymástól, mint amekkora az átmérőjük. Állandóan nagy sebességgel röpködnek, s amikor egymás közelébe kerülnek, egymásnak energiát adnak át, így mozgásukat kölcsönösen befolyásolják.

A tejút csillagai szintén nagy sebességgel mozognak. Igaz, hogy a 100 000 fényév átmérőjű tejút mint valami óriási kerék egészében is forgó mozgást végez, és kb. 200 millió év alatt tesz meg egy teljes fordulatot. De nem merev korongként forog, hanem az egyes csillagok külön is mozognak, azért olyanféle a mozgás, mint egy szunyograjé, amely egészében tova halad, de az egyes szunyogok a rajon belül össze-vissza röpködnek. A gáz molekulái és a tejút csillagai tehát bizonyos hasonlóságot mutatnak, de azért nagy különbség is mutatkozik. A csillaghalmaz nagyon ritka. Ha gondolatban minden csillagot — és vele az egész tejútrendszert is — annyira lekicsinyítenők, hogy a csillagok átlagos átmérője 2 cm legyen, akkor még mindig átlag 400 km távolságban lennének egymástól. Emiatt a csillagok egymásra hatása sokkal kisebb, mint a gáz molekuláié. A számítás szerint csak minden 50 billió évben egyszer módosítja egyik csillag annyira a másik mozgását, hogy annak iránya 90°-kal változzék.

Vannak azonban a tejúton belül olyan csillagtömrölések, amelyeknek csillagai sokkal közelebb kerülnek egymáshoz. Ilyen pl. a fiastyúk néven ismert csillaghalmaz, amely 262 csillagból áll, s ezek 10 fényév sugarú gömbön helyezkednek el. Így a halmaz csillagai gyakrabban ta-

lálkoznak egymással — vagy esetleg a tejút más csillagaival —, és ennek az a következménye, hogy a halmaz bizonyos idő múlva szétbomlik. Chandrasakhar számításai szerint ehhez nem kell több 10 milliárd évnél. Spitzer a csillagok közti felhőkkel való találkozást is figyelembe vette, s így szerinte a fiasztúk halmaz már egymilliárd év alatt széteszlik és a sűrűbb M 67 jelzésű csillaghalmaz is csak 5 milliárd évig marad fenn.

Az eddig felsorolt jelenségek arra mutatnak, hogy 5—6 milliárd évvel ezelőtt kezdődhetett az általunk megfigyelt csillagvilág élete. Egy egészen más természetű jelenség megerősíti ezt az eredményt.

A csillagok távolodásának sebességét a Doppler-elv segítségével állapítják meg. A távolodó fényforrásból hozzánk érkező fénynek rezgésszáma kisebbedik, ezért a fényforrás vonalas szinképében az egyes vonalak helye a szinkép vörös szélé felé tolódik el. Az eltolódás nagyságából a távolodás sebességét meg lehet mérni. Ma már a tejútrendszerek vizsgálatában is felhasználják ezt a módszert.

Még 1919-ben is voltak tekintélyes csillagászok, akik tagadták, hogy a spirális ködfoltok a mi tejútrendszerünkön kívül vannak. 1918-ban azonban felállították a 2,54 méter átmérőjű távcsövet a Mount Wilson-on, és ennek segítségével Duncan, Pease, majd Hubble a régóta ismerős Andromeda ködfoltot 19 és 20-ad rangú fényességű csillagok milliárdjaira bontotta szét, és ezzel igazolta, hogy az Andromeda — és a hasonló többi ködfolt — külön csillagvilág. Távolságát 800 000 fényévre becsülte, ma már tudjuk, hogy majdnem két millió fényév.

Hubble a közeli tejútrendszerek — galaktikák — szinképét is vizsgálta Humason segítségével és azt találta, hogy ezekben is mutatkozik a vörös felé való eltolódás. A galaktikák tehát távolodnak tőlünk, mégpedig a megfigyelés adatai szerint annál nagyobb sebességgel, minél távolabb vannak. Hubble 1924-ben 24 galaktika szinképének tanulmányozása alapján mondotta ki ezt a törvényt, 1955-ig a megfigyelést már 800 galaktikára terjesztették ki és a távolsággal arányos vörös felé eltolódást mind-egyiknél megtalálták. A Palomar-hegyi 5 m-es tükrű távcső még a 18-ik nagyságrendű galaktika szinképét is megadja, és ennél az eltolódásból számított sebesség már 60 000 km másodpercenként. A távcsővel még a 23-ik nagyságrendű galaktikát is le lehet fényképezni 30 perces expozícióval — ezek a galaktikák már két milliárd fényévre vannak tőlünk —, de ezeknek szinképét már nem tudjuk előállítani. Ehhez már oly hosszú ideig tartó fényképezés kellene, ami alatt már az éjszakai égbolt fénye a maga sugárzásával elhomályosítja a fényképező lemezt, s így elnyomja a szinkép fényét. Baum színszűrők segítségével hat különböző hullámhosszon mérte meg az igen távoli galaktikák fényének erősségét. Az így megállapított vörös felé való eltolódásból azt kapta, hogy a galaktika 120 000 km másodpercenkénti sebességgel távolodik.

A szinképben a vörös felé való eltolódás nyilvánvalóan megvan, de a kapott szörnyű nagy sebességek miatt sokan kétségeskedtek, hogy az eltolódást csakugyan a galaktikák távolodása okozza-e. A rádiótávcsövek felhasználása azután eldöntötte a kérdést.

Néhány évtizede tudjuk, hogy a Napból, a tejútunkból és a távoli ködfoltokból rádióhullámok érkeznek hozzánk. Különösen érdekes eredményeket adott a 21 cm hullámhosszú sugárzás, amely a hidrogén atomokból származik. A hidrogén atom pozitív töltésű atommagból — protonból — és egy körülötte keringő elektronból áll. A proton és elektron úgy viselkedik, mint egy-egy kis mágnes. Két mágnes pólusa egymásra való hatása különböző aszerint, amint az egyenlő sarkok vannak egymás felett — északi az északi, és déli a déli sark felett —, vagy pedig az ellen-

kező nevűek vannak egymás közelében. A hidrogén atomban is az elektron-mágnes kétféle helyzetet foglalhat el a proton-mágneshez viszonyítva, kétféle energiával. Ha az elektron-mágnes egyik helyzetből a másikba fordul, az energia különbség kisugárzódik hullám alakjában, és a számítás szerint ennek hullámhossza 21 cm lesz.

Az elektron-mágnes átfordulása csak minden 11 millió évben egyszer történne meg, de az atomok összeütközése ezt elősegíti, így minden 133 évben egyszer előfordul. A világűrben levő nagyszámú hidrogén atom miatt mégis keletkezik észrevehető erősségű sugárzás, amint ezt H. C. van der Hulst holland csillagász már 1944-ben megjósolta és 1951. március 25-én az amerikai Harvard egyetemen tényleg észlelték is. A várt sugárzás rezgésszáma 1420,4 millió volt, az észleléskor 170 000-rel többet kaptak. Ez Doppler elve alapján arra mutatott, hogy a hullámot kibocsátó forrás közeledik hozzánk. Ehhez hasonló érdekes jelenséget vettek észre E. Lilley és E. F. Mc. Claim amerikai rádiócsillagászok, amikor 1956-ban a Hattyú csillagképből jövő rádióhullámot vizsgálták. Ennek forrása több mint 200 millió fényévre van tőlünk, valószínűleg két galaktika ütközik ott össze. A 21 cm-es szinképből vörös felé való eltolódást tapasztaltak, és az eltolódásból 17 000 km másodpercenkénti eltolódási sebesség adódott. Ez annyiban volt különösen fontos, mert a palomárhegyi csillagvizsgáló ugyanonnan jövő látható fényugarak szinképét is vizsgálta. Abban is észlelték a vörös felé való eltolódást, és abból is 17 000 km-es távolodási sebességet kaptak.

Ez az eredmény megerősíti a galaktikák szétfutásának tanát. Ha ugyanis a tényleges távolodás a vörös felé való eltolódásnak oka, akkor érthető, hogy a rádió hullám és a fény sugar ugyanazt a sebességet adja. Ha azonban valami más játszana szerepet — fényelnyelés, a sugar szóródása, stb. —, akkor nagyon valószínűtlen azok alapján, amit ezeknek a jelenségeknek a mechanizmusáról tudunk, hogy a 21 cm-es és a mikron nagyságrendű hullámoknál ez egyformán nyilvánulna meg. Ma már általánosan elfogadott vélemény, hogy a galaktikák tényleg nagy sebességgel szétfutnak.

A tejtűrendszerek szétfutását a relativitáselmélet a világmindenség tágulásával magyarázza. Einstein, De Litter és az orosz Fridman elgondolásait tovább fejlesztve Le Maitre dolgozott ki részletesen egy elméletet, amely szerint a mindenség anyaga eredetileg egy ósatomba volt összesűrítve olyan nagy sűrűséggel, amilyent ma az atommagokban találunk, amelyeknek anyagából egy köbcentiméternyi mennyiség százmillió tonnát nyom. Ez a nagy sűrűségű és nagy tömegű anyag az Einstein-féle meggörbült, zárt teret annyira összesűkítette, hogy az ósatommag mellett már elektronok számára sem maradt hely, így a kezdeti anyag egy óriási neutron volt tulajdonképpen. Néhány milliárd évvel ezelőtt az ósatom szétrobbant, s a kiszakadt részek azóta folytonosan távolodnak egymástól, miközben a tér maga is állandóan tágul. Ez nyilvánul meg a galaktikák megfigyelt szétfutásában. A szétfutás sebessége a mai adatok szerint millió fényévenként 50—60 km másodpercenként, így az egy milliárd fényév távolságban levő galaktika már 50—60 ezer km másodpercenkénti sebességgel távolodik. Ebből visszafelé következtetve kiszámíthatjuk, hogy mikor indult meg az összetömörült anyag és a tér tágulása. Kerek számban hat milliárd évet kapunk így a kezdet idejére.

Ha valóságosnak fogadjuk el a mindenség tágulását, ebből érdekes eredmény adódik a világ nagyságára. Mondottuk, hogy az egy milliárd fényév távolságra levő tejtű már kereken 60 ezer km-es sebességgel távolodik tőlünk, ezért az 5 milliárd fényévnyre már 300 000 km-es, vagyis

a fény sebességével szalad tova tőlünk, hiszen a tapasztalat szerint a távolodás sebessége a távolsággal egyenes arányban nő. Ennek pedig az a következménye, hogy az 5 milliárd fényévnél messzebben fekvő csillagrendszerekből már nem juthat el hozzánk fény. Mivel pedig a relativitás ma általánosan elfogadott tanítása szerint semmiféle hatás sem terjedhet gyorsabban, mint a fény, azért az ilyen messze levő csillagvilágról semmiféle megfigyelhető hatás sem juthat el hozzánk, azért az számunkra nem is létezik.

A kezdetben uralkodó igen nagy sűrűség — és a vele kapcsolatos magas hőmérséklet — volt Gamow elgondolása szerint a legalkalmasabb arra, hogy a hidrogénből kiindulva a mindig nagyobb és nagyobb atom-súlyú elemek kialakulhattak. Mégpedig szerinte a gyors tágulás miatt ennek már az első félóránban meg kellett történnie. (Mai tudásunk szerint különleges körülmények között a csillagokban is megtörténhetik a nagyobb atomsúlyú elemek kialakulása, pl. a supernovákban.) „Egy kíváncsi személy biztosan megkérdezi — mondja Gamow —, mi volt azelőtt, amikor még az univerzum nem tömörült össze ilyen nagy sűrűségű anyaggá? Az ember metafizikai választ adhat Szent Ágostont követve, aki Vallomásaiban írt valakiről, aki azt mondta, hogy mielőtt az eget és földet alkotta, az Isten poklot gyártott a titkait feszegetők részére. (Szent Ágoston ezt mint valakinek tréfás választát idézte, ő maga azt mondja, hogy nincs értelme a kérdésnek, hogy mit csinált Isten a teremtés előtt, mert amíg nem volt teremtet világ, addig nem volt idő sem.) Újabban matematikai választ is adott — folytatja Gamow — a japán *Chushiro Hayasky*, akinek gondolatát *Alpher*, *Herman* és *Follin* dolgozta ki. Az elemi részecskékre vonatkozó ismert tények figyelembevételével arra a következtetésre jutottak, hogy az univerzum jelenlegi kémiai összetétele teljesen független a maximális összetömörülés előtti állapottól. Így fizikai szempontból egészen meg kell feledkeznünk az összetömörülés előtti állapotról, és mindent olyan tények alapján kell magyaráznunk, amelyek nem idősebbek 5 milliárd évesnél.”

A világ tágulásával kapcsolatban meg kell még röviden emlékeznünk *Bondi*, *Gold* és *Hoyle* különös elméletéről. Eszerint a galaktikák állandóan távolodnak, de azért még sincs változás a világ állapotában, mert az eltávozók helyébe új agalaktikák születnek abból az anyagból, ami folytonosan teremődik. Ha kérdezzük — mondja —, honnan jön az új anyag? a válasz, sehonnan. Az anyag egyszerűen megjelenik, teremődik. Egyik időpontban még hiányoznak az anyagot alkotó atomok, egy későbbi időpontban megvannak. Elismeri, hogy ez különös gondolat, de — mondja — pótolja az eddigi feltevést, amelyik el volt rejtve a régebbi elméletben, hogy t. i. az anyag a régmúltban hirtelen aktussal, egyszerre teremődött. Szerinte a folytonos teremtés gondolata alkalmasabb, mert matematikai egyenletekben is le lehet írni. Tapasztalással nem lehet ellenőrizni az elméletet, mert az állandóan teremtetett anyag nagyon kevés. Évenként egy köbkilométer nagyságú térrészben csak 500 hidrogén atom keletkezik a hipotézis szerint.

Ha végleges ítéletet akarunk mondani az ismertetett nézetekről, fegyelmbe kell vennünk, amit De Litter mondott az univerzum modern elméletéről szóló munkájában. Mi a mindenségnek csak arról a részéről tudunk közvetlen ismereteket szerezni, amelyben megfigyeléseket végezhetünk. Fizikai szempontból minden, ami megfigyelhető szomszédságunkon túl van, csak extrapolációval közelíthető meg, és amikor extrapolálunk, szabadon követjük filozófiai, vagy esztétikai előszeretettünket — vagy előítéletünket. Igaz, hogy ezek között az előítéletek között némelyik

olyan mélyen gyökeredzik bennünk, hogy alig tudjuk elkerülni, hogy minden kétségen felülieknek tartsuk őket, de ez a meggyőződésünk nem fizikai alapokon nyugszik. Ilyen meggyőződésünk, hogy az a kiválasztott része az univerzumnak, amelyben véletlenül mi is vagyunk, semmiben sem kivételezett; hogy az univerzum egészében véve homogén, egyöntetű felépítésű.

Ami most már a közvetlenül megfigyelhető szomszédságunkat illeti, általánosnak mondható vélemény, hogy ez időben véges. A dialektikus materialista Cornforth is ezt írja *Tudomány az idealizmus ellen* című könyvében: „Tegyük fel, hogy amikor az időről beszélünk, akkor az események határozott sorrendjére gondolunk, mely események időszakait az égitestek mozgásának, a sugárzásnak, vagy az atombeli folyamatok periodicitásának skáláján mérhetjük le. Ebben az esetben tökéletesen helyesnek tűnik az „anyagi módban” feltett kérdés, hogy volt-e kezdete az időnek — vagyis, hogy a jelenségek fizikai időrendjének, melyhez magunk is tartozunk, és amelynek szakaszait órákkal, vagy más időmérési skálákkal mérhetjük, van-e kezdete? Nemcsak azt kérdezhetjük meg, hogy volt-e kezdete, hanem azt is, hogy mikor kezdődött el.”

Erre hivatkozik *Szvigyerszkij* is *Tér és idő* című munkájában, de rámutat arra, hogy az általunk megfigyelhető univerzumot nem lehet azonosítani a teljes mindenséggel. „Könnyen kimutathatjuk — mondja —, hogy elvileg lehetetlen a természettudomány módszereivel bizonyítani az anyagi világ tér- és időbeli végenségét vagy végtelenségét. Az effajta bizonyításhoz abszolutnak (minden körülmények között érvényesnek) kell tekintenünk a mozgó anyag valamely konkrét formáját (amelyet az általunk vizsgált világban találunk). A gyakorlatban rendszerint a gravitációs erőteret tekintik abszolutnak... A tudomány fejlődése folyamán azonban várható olyan tények felfedezése, amelyek talán bebizonyítják a gravitációnak és a vele kapcsolatos tér-idő strukturának korlátolt létezését. Ilyen módon bármely kozmológiai elmélet elvben csakis az anyagi világ korlátolt részére, csakis a mozgó anyag meghatározott formáira, és azok tér-idő tulajdonságaira vonatkozhat.”

Meljukin megállapítja már idézett munkájában, hogy az idő végtelenségének bizonyításában az alapot az anyag és mozgás teremhetetlenségének és megsemmisíthetetlenségének elve szolgáltatja. Ha feltesszük, hogy az időnek volt valamikor kezdete — mondja —, akkor el kell ismernünk, hogy a kezdet előtt a létnek valamilyen időtlen állapota állott fenn. De az anyag nem lehet időtlen állapotban, így kezdet előtt semmi sem volt, ebből pedig nem is keletkezhett volna semmi. A most meglevő anyagnak tehát mindig meg kellett lennie.

A keresztény felfogás ebben az okoskodásban egyetért azzal, hogy az idő kezdete előtt a létnek csak valamilyen időtlen állapota állott fel, de amint Szent Ágoston is mondotta, ez az időtlen létező az Isten. „Napodban nincs tegnap, hanem csak ma, a te mádat nem váltja fel holnap, s nem is következett tegnap után. Napod az örökkévalóság. Minden idő a te alkotásod. Minden időt megelőző örök jelened, s időtlen idő nem volt sohasem.”

ABRAHAM A SANTA CLARA

Halálának tavaly volt 250. évfordulója s ez alkalmat ad arra, hogy felelevenítsük *Abraham a Santa Clarának*, a német barokk-irodalom egyik legérdekesebb, legeredetibb alakjának emlékezetét.

Abraham a Santa Clara polgári neve: *Ulrich Megerle*. Bajorország egy kis falujában, Krähenheimstettenben született 1644-ben, mint a' jómódú, de gyermekekkel bőven megáldott Megerle kocsmáros-család gyermeke. Korán kitűnt észbeli tehetségével, s ezért szülei a közeli Messkirch városának latin iskolájába küldték. Tanulmányainak további állomásai: Ingolstadt, Salzburg, Bécs, s ez utóbbi helyen belépett a meztlábás ágoston-rendi barátok szerzetébe, s itt kapta az irodalmi műveiben is használt olaszos hangzású szerzetes nevét. Már korán feltűnt valami sajátos egyéni humort megcsillantató szónoki tehetségével, s rövidesen Bécs városának legismertebb, legkedveltebb, legnépszerűbb hitszónoka lett. Elannyira, hogy végül is Lipót császár udvari szónokká nevezte ki.

Egy anekdota szerint (s mint látni fogjuk, vele kapcsolatosan nagyon is jogosult anekdotákat emlegetni) a kinevezés a következőképpen történt:

I. Lipót császár meglátogatta egy alkalommal a meztlábás barátok záróját. A kápolnában hosszan elnézegette a szép oltárképet, mely Jákob álmát ábrázolta, s tréfásan megkérdezte:

— Hogyan történhetik, hogy az angyalok itt fáradságosan járkálnak a lajtorján, holott szárnyaik vannak, s kényelmesen fel-felrepülhetnének?

A barátok megzavarodva hallgattak; ekkor egy fiatal szerzetes lépett elő, s erősen szeme közé nézve a császárnak így szólt:

— Bocsásson meg felséged: az angyalok szárnyai valószínűleg vedlésben vannak.

A császárnak annyira megtetszett ez a nyers humorú felelet, hogy a fiatal szerzetest csakhamar kinevezte udvari szónoknak. S ez ifjúból vált a később oly híres szónok, Abraham a Santa Clara.

Eddig az anekdota. Se non e vero... Valóban ez a kissé nyers, realisztikus, sokszor naturalisztikus humor a legjellemzőbb Abraham a Santa Clara emberi és írói egyéniségére. De a kis történet nem ad kellő magyarázatot arra, miért is volt szüksége a császárnak éppen ilyen népiesen goromba, nyers, szókimondó meztlábás szerzetes udvari szónokra, aki aztán prédikációiban, írásaiban nemcsak a köznépet, hanem a nemességet és udvart sem kímélte? Az akkori társadalompolitikai erőviszonyok adnak erre a kérdésre magyarázatot. Ebben a korban nyugaton valóban leplezetlen osztályharc dúl a földbirtokos nemesség és az egyre inkább vagyonosodó, izmosodó, feltörekvő városi polgári réteg között s ezt a vetélkedést az uralkodók európaszerre nagyon ügyesen kihasználták — az „inter duos...” klasszikus módszerével — saját abszolutisztikus kormányzó hatalmuk kiépítésére és megerősítésére, s nem csekély szerep jutott ebben az udvari papoknak, akik az uralkodó védnöksége alatt nyugodtan ostromozhatták magát az udvari népet is, az udvari emberek gyarlságát, esendőségét, hiszen csak annál inkább kitűnt a mindennek felett álló abszolút uralkodói hatalom szükségessége. Persze, a dinasztiaiknak ezek az udvari papjai meglehetősen kényes helyzetben voltak, mert mindenkit kiprédikálhattak, kivéve — az uralkodót. Talán éppen Abraham a Santa Clarától származik az a naturalisztikus nyers, de nagyon is szemléletes hasonlat, hogy az udvari szónokok ahhoz az emberhez hasonlítanak, aki megnyúzza a nyulat: könnyen megy a munka egészen a fejig, de ott aztán megakad. Nos, Abraham a Santa Clara még a „nyúlfejjel” is megpróbálkozott. Egyszerű művében „Arany-ABC”

formájában felsorolja a jó uralkodó tulajdonságait. És soraiból kiérződik, hogy nemcsak azt mondja el, hogy milyen *legyen* a jó uralkodó, hanem inkább arra céloz, hogy ilyennek *kellene lennie*.

Életének legmozgalmasabb korszaka: 1679 és 1683. Előbb egy pusztító pestis-járvány tizedelte Bécs lakosságát, utóbb meg a törökök ostroma fenyegette. A két alkalomhoz egy-egy hatalmas szónoki alkotása kapcsolódik, a „Mercks Wien” és a világirodalmi és világtörténelmi jelentőségű „Türkenpredigt”. Az egyszerű mezitlábas barát lelkes, gyújtó hatású szónoklatának nem kis része van abban, hogy a bécsiek kimenekültek a törökség szorongató gyűrűjéből. Életének további évei a külső körülményeket tekintve nyugalomban, de állandó fáradhatatlan lelkipásztori és irodalmi munkásságban teltek 1709. december 1-én bekövetkezett haláláig.

Lelkipásztori és irodalmi munkásságát említettük; mert nemcsak prédikált, hanem írt is szorgalmasan, sokat és érdekesen: mintegy 24 kötetet tesz ki nagyobbára vallás-erkölcsi elmélkedéseket (és elménckedéseket) felölelő övr-jé. Főműve a „Judas, a fő-gonosz”, apokrif Judás-életrajz, amelynek vékony epikai szálára azonban a szellemes moralizálások, szórakoztató bölcselkedések dús gyöngysora van fűzve.

A fenti jelzők kissé ellentétesek a főnevükkel, s éppen ebben a kettősségen rejlik Abraham a Santa Clara sajátos szónoki-írói egyéniségének különleges varázsa. De viszont ebben rejlik annak veszélye is, hogy sokan félreértik, illetve csak egyoldalúan értékelik, ami pedig azonos az igazságtalan leértékeléssel. Irodalomtörténeti közhely, hogy Schiller róla mintázta Wallensteinjének kapucinus-alakját, aki afféle jópofa, viccelődő kolduló-barát, dramaturgiai szempontból: csuhába bujtatott Hans-Wurst. De igazságtalanság lenne ezt a drámai figurát a modellel azonosítani; erre legkevésbé Schiller gondolt, akinek viszont Goethe ajánlotta figyelmébe a bécsi hitszónokot, s éppen a német szellem e két óriásának érdeklődése — és értékelése — már egymagában is fémjelzi Abraham a Santa Clara irodalmi rangját.

Aki persze sokkal, de sokkal több, mint afféle öncélúan adomázó, pusztán nevetésre törekvő barátságos népszónok. A horátiusi „*ridendo dicere verum*” axiómáját kell vele kapcsolatosan emlegetnünk, még hozzá a Horátiusénál jóval mélyebb — mert keresztényi — erkölcsi tartalommal és jóval átfogóbb életbölcsessel. És kora színvonalán álló, meglepően gazdag tudás-anyagú műveltséggel. Nemcsak a szentírásban, teológiában, szentek életében-legendáiban otthonos, hanem a világi történelemben, földrajzban, természettudományokban is egyaránt jártas. Elismerjük, hogy ez a tudásanyag rendezetlen, kritikátlan és sok helyütt naivnak feltűnő, de ne feledjük, hogy például ennek a századnak az egyik legműveltebb magyarja, Apáczai Csere János, még elhitte azt, hogy az elefántot beszédre lehet tanítani.

S ez a sok irányban gazdag tartalom szinte szédítő gazdagságú, változatosságú, barokkosan pazarló nyelvi formák között jelentkezik. E tekintetben is izgalmas kettősség tapasztalható: amint az üdítően tiszta, egyszerű, zamatos népies nyelv a barokkizlés mesterkélt nyelvi és stílári csatornáik között hömpölyög, sokszor bizony ki is árad.

Rendkívül szemléletes, érzékletes, képekben dús ez a nyelvezet, ebből már egy-két könyvcím is ízelítőt ad: „Jól megtöltött borospince, ahol a szomszagos lelkek szellemi nektártól megvidámíttatnak, a salamoni Énekek énekében szereplő mennyei ara példájára”, avagy: „*Grammatica religiosa*, azaz lelki-erény-iskola, amelyben mind egyháziak, mind világiak ötvenöt leckén keresztül kioktatottatnak, mint kell a rosszat kerülni és a jót cselekedni”. A tételek bizonyító inductív módszer szinte már túlbuzgánszik: a képek, hasonlatok, ellentétpárok és párhuzamok, példák, adomák és anekdoták özöne, áradata zúdul a gyanútlan olvasóra. Nem is szólva a szójátékok és betűjátékok töme-

géről, amelyek viszont a fordítót állítják lépten-nyomon csak gyötrelmesen és megközelítő módon megoldható feladatok elé. Meg aztán a rímek! Abraham a Santa Clara sajátossága, hogy itt-ott a prózában belül is rímelget, s azonkívül az egyes fejezeteket rendszerint egy-egy versikével kezdi, vagy fejezi be. S ezek éppen nem holmi gyermekes rigmusok, sokszor néhol meglepően költőiek, s az az érzésünk, hogy az irodalomtörténet még adós Abraham a Santa Clarának, a költőnek, méltatásával.

De lássuk a medvét! (Róla szólván az ilyes népies kiszólások is jogosultak.) Azaz magát Abraham a Santa Clarát. Az alábbi szemelvények összeválogatásában, amelyek különböző műveiből valók, lehető sokoldalúságra, változottságra törekedtünk.

HÁBORÚ ÉS BÉKE

Amikor Isten a világra született, az egész földön béke honolt, „toto orbe in Pace composito”. De minthogy mostanság csaknem az egész földkerekségen háború van, úgy látszik, hogy az ördög jött a világra; és a „Mars” szócskának nemcsak négy betűje van, hanem immár a világ mind a négy földrésze felett uralkodik; de vajon ki okozza az oly hosszadalmas, borzalmas, fájdalmas, árthatmas háborús kitöréseket? Ki? ő? — Nem, hanem ez, ez: a bűn!

MI KELL A JÓ HÁZASSÁGHOZ?

Jó fejük legyen a házasoknak, mert gyakran fejet kell hajtaniuk.

Jó foguk legyen a házasoknak, mert gyakran kell egy-egy szót elharapniuk.

Jó szemük legyen a házasoknak, mert gyakran kell szemet hunyniuk.

Jó hátuk legyen a házasoknak, mert nagy terheket kell cipelniük.

Jó gyomruk legyen a házasoknak, mert sok kemény falatot kell lenyelniük.

Jó májuk legyen a házasoknak, mert nem szabad rosszmájúskodniuk.

Jó válluk legyen a házasoknak, mert nem vehetnek semmit sem félvállról.

Jó lábuk legyen a házasoknak, mert sokszor szorít a cipőjük; egy szóval „*Patientia*”, türelem, ez az első házi adó, amellyel a házások egymásnak tartoznak.

Alig találni ájtatosabb embereket, mint a házások, mert szinte nap mint nap a keresztet hordozzák, és úgy tűnnek fel nekem, mint a hajócskák a par-ton, amelyek ugyan meg vannak kötve és látszólag nyugalmat élveznek, de csakhamar észre lehet venni, hogy az egyik dangubálás közben a másikhoz ütődik; hasonlóképpen a házások egymáshoz vannak kötve a szentség és a közös „igen” által, állapotuk nyugalmi helyzetnek látszik, de azután kitűnik, hogy az egyik a másikat gyöttri és ha nincs is vihar, időnként azért mégis vilámlik.

Végül a házasság hasonlít az ószövetség aranyozott frigszekevényéhez, amelyen két arany kerubim volt, akiknek Isten rendelkezése szerint egymást kellett nézniük, épp így a házasságban is az kell, hogy egyik a másikat nyájasan nézdelje, ne pedig az egyik erre, a másik meg amarra tekintessen, mert ilyen módon Sámson rókáihoz válnak hasonlókká, amelyek lángba borították a filiszteusok mezeit, amelyek ugyan egymáshoz voltak kötözve, de a fejük távol volt egymástól s az egyik nézett hajsza, a másik meg csára, Istenem, mindkettejük gyalázatára!

A HARAGRÓL

Hogy a harag esztelen bolonddá tesz, ezt tapasztalhatta az a sziléziai nemesember, aki egyszer a feletti haragjában, mert nem jött vendége az ebédhez, a pokol ördögeit hívta meg vendégül, akik aztán egyszeribe meg is jelentek, és

annyira befészkelődtek a házába, hogy a kísértetek miatt még a mai napig is lakhatatlan, és a nemes övéivel együtt csak nehezen tudott elmenekülni.

Heródes is tapasztalhatta, hogy a harag tojásából esztelen bolondok kelnek ki, amikor vad haragra gyulladt előbb a három királyok, majd az ártatlan kisdedek ellen, akik között volt a saját fiacskája is, amiért is valaki bölcsen jegyezte meg, hogy inkább lenne Heródes disznaja, mint gyermeke.

Az a bizonyos Korvin Mátyás magyar király is tapasztalhatta, hogy a harag esztelen bolondot csinál belőlünk, amikor a füge hiánya miatt annyira földühödött, hogy fogával harapdálta a tányért, és e miatt ránehezedett az Isten sujtó hatalma. (Catheg. Hist. N. 14.)

Az a játékos is tapasztalhatta Bonomában, hogy a harag esztelen bolondokat farag belőlünk, aki az állandó rossz „lapjárása” miatt annyira megharagudott, hogy dühében felragadott egy követ, s azt istenkáromlóan Isten Anyjának szobrára dobta, s ettől a hajítástól menten gutaütést kapott.

Az az ember is tapasztalhatta, hogy a harag esztelen bolondokat nemez, aki a kertjében felmászott a gyümölcsfára, hogy néhány gyümölcsöt lerázzon, de minthogy semmit sem talált, annyira megmérgesedett, hogy haragosan felkiáltott: „Átkozott fa, ha nincs rajtad alma, hát teremjen ágadon csirkefogó és tolvaj!” — és közben sajátmaga volt a fán.

Az a bécsi kereskedő is tapasztalhatta, hogy a harag esztelen bolondokat árusít, aki a vendéglői étel csekély hiányossága miatt annyira megharagudott, hogy minden tányért és talat az ajtó mögé hajigált, s amikor meglátta ezt a pincérfiú, azt mondta: Uram, ha ezt tudtam volna, mindjárt az ajtó mögött terítetttem volna.

Mindebből kiviláglik, hogy a harag megfosztja az embert legértékesebb kincsétől, az értelemtől, és csúfondárosan bolondsipkát nyom az Isten képmására teremtett ember fejébe, ami kétség kívül felettébb sérti a kegyes Istent.

PRÓKÁTOROK ÉS JOGTUDÓSOK

A jogtudósok általában derék, becsületes emberek, s egész litániájuk van azoknak a szenteknek, akik földi életükben prókátorsággal foglalkoztak.

Minthogy azonban ritka mező van vakondtúrás nélkül, ritka vásár tolvaj nélkül, ritka bor seprő nélkül, ritka kert van csalán nélkül, ritkán van nyár szúnyogok nélkül, ritka a nagy pénz-kincs hamis érme nélkül, ritka a könyv számárfül nélkül, ritka almafa van féreg nélkül, ritka a bőtt tőkehal nélkül, ritka prém van moly nélkül, ritka iskola számárpád nélkül, ritkán van erdő szajkó nélkül, ritka cérna csomó nélkül, ritka szántó bogáncs nélkül, ritkán van búcsú verekedés nélkül, ritka az írás paca nélkül: épp így tehát ritka bármelyik rend vagy foglalkozási ág gonosz emberek nélkül, ezért hát a prókátorok között hasonlóképpen akadnak lelkiismeretlen, hitvány fickók.

Némelyek olyanok, mint egy nagy *kocsi*, amelyet mindig kenni kell.

Némelyek olyanok, mint egy kicsi bölcső, mely állandóan ide-oda ingadozik.

Némelyek olyanok, mint az *ólmos* eső, amely csak zimankós időben jelentkezik.

Némelyek olyanok, mint a *halmos* vidék, amely nem más, mint gögösen felkapaszkodott alföld.

Némelyek olyanok, mint a *kárász*, amely hal csak a zavaros vizet kedveli.

Némelyek olyanok, mint a *kérész*, amely büszkén mindig csak a víz felszínén úszkál.

Némelyek olyanok, mint a *hiú lazac*, egy hal sem ugrik akkorákat, mint ez.

Némelyek olyanok, mint a *laza* erkölcsű *hiúz*, csak a pénzre és az ajándékokra néznek.

A pör emészti pénzedet,
 Út, mely nyomor felé vezet,
 Hamisságnak nem kell „bedülni”.
 Ne járj a civódás nyomán,
 Keresztényi jogtudomány:
 Hallgatni, hagyni, adni, túrni.

A PÓSTAKOCSIS

Jób az ember napjait futárhoz, vagy póstakocsishoz hasonlíttja; „dies mei velociores cursore” (napjaim gyorsabbak a kengyelfutónál). Valóban, az életünk egy futárhoz hasonlóan éjjel-nappal szünet nélkül tovaszánguld, de hová? — Az egyik futár Madridba megy, a másik Párizsba, megint másik Velencébe, emez Rómába, amaz Krakóba, az meg Regensburgba és így tovább. De a mi életünk egy olyan futár, amelyik egyenes úton Magyarország felé tart, végcélja egy magyarországi vár: a Tata,* értsd úgy, hogy mindnyájunkat elsodor a Halál áradata.

„Dies mei velociores cursore”. Ez a férfi gazdag, szekrénye tele ruhával, pincéje tele borral, zsákja tele pénzzel; de zsák ide, zsák oda, végül őt is zsákjába dugja a Halál, hiszen ez a latin szó „loculus” egyaránt jelent pénzeszacskót és koporsót.

Az a nő szép; orcáit Rózsadombról örökölte, homlokát Símaságról örökölte, a szemeit Csillaghegyről örökölte, az ajkait Vörösvárról örökölte, a nyakát Fehérgyarmatról örökölte.** Ő valóban gyönyörű, de gyönyörűség ide, gyönyörűség oda, a gyönyör szóból némi betűcserével göröngy lesz, és a szép alak is görönggyé változik.

Amaz pedig művelt, olyan koponyája van, mely nagyon okos, a tolla éles, mint egy fokos, olyan esze van, mint Justiniánnak, ékesen szóló nyelve, mint Tulliánnak, kisujjában van az egész Sokratész, de ne gondold, hogy ezzel sokra mész, mert Sokratesz ide, Sokratesz oda, az okos ember sem él örökké: *Dies meae velociores cursore...*

A VERÉB

Nem történik semmi gyász,
 míg az Isten ránk vigyáz.

Láttál-e, mondd nekem, lenézettebb madárkát,
 mint aminő a kis közönséges veréb:
 A hangja nem zenél, a tollai nem tarkák,
 s csicseregve tengeti kis szürke életét.
 De tudja, mennyit ér, s vigyáz reá az Úr,
 nehogy leessen ő magas fák ágirúl.

S te ember, csüggedőn még kételkednél benne,
 hogy őrködik az Úr a jó sorsod felett?
 Egy kis verébnél hát csekélyebb érték lenne
 a lélek, ész, amit teremtett Istened?
 Szerencséd eltaszít? — volt pártfogód felejt?
 Isten kezébe hullsz, ne félj, Ő el nem ejt!

*Az eredetiben Tata német neve: „Dottis” és a „halál” jelentésű Tod szó adja a szójátékot.

** Az eredetiben persze megfelelő német helységnevek szerepelnek: Rosenheim, Sternberg, Rotenburg, Weissenau stb.

Először a kilátónál találkoztam vele.

Az alkony már körülvette a Mátrát. Opál-köd lengett a völgyek felett, elválasztva a magasságot a mélységektől és eltaszítva tőlünk a messzeséget. Pedig erre a szikkadt körtetfából faragott arcra rá volt írva, hogy ő nem friss levegőt szippantani mászott fel ide, sem a rengeteg erdő téli álmát virrasztani.

Hanem áttekinteni a ködös messzeségen és legalább egy drága pillanatban találkozni azzal, ami szívének oly kedves. Amitől elszakadni még erre a néhány napra sem lehet.

De csak toporgott a kilátó szűk tornyában, körbejárt és hunyorgott, azután — mint akinek még kevesebbje maradt, mint amennyivel idejött — csalódottan vánszorgott le a lépcsőn és eltűnt a fák között.

Láttam őt a nagyszálló fényes halljában is. Az ebédlőből jött és egy pillanatra szembenézett önmagával a nagy tükör előtt. De hirtelen továbbment, mint aki tiltott dolgon lepte magát és szégyenkezik gyengeségén.

A harmadik délután azután a hangját is hallottam már.

Lenn üldögéltem a turistavendéglőben, amikor hárman beléptek és letelepedtek mögöttem.

Az első napokban oly idegenül szédelegnek a folyosókon, az étterem fehérségében, a bőrkanapecokon csak éppen hogy megköstolják, milyen is volna, ha mindig ilyeneken kellene ülniök. Ha meg is jártatják magukat a szabadban, csak az utakon gyalognak s ilyenkor az az érzése az embernek, hogy már vissza sem térnek. Lopva megszöknek ebből a számukra oly mennyországi világból, melyről nem akarják elhinni, hogy az övék. Irigylik a berentei munkást, aki ebéd után lefekszik és aludni tud. Mert az ember a csizmát reggel felhúzza, este meg leveszi. De napközben?... Az nem lehet rendes dolog.

Lejönnek hát ide, azt is úgy teszik, mintha tilos dolgot izlelgetnének. Megiszznak némely fröccsöket a maguk költségére, mert az az igazi, hogy ha már az ember nem a sajátját issza, hát legalább fizessen érte. Először egyenként szökdösnek le, másnap már párban, azután hármas-ötös bandában. Tapogatják egymást bátorítalan szavakkal és pohárba mélyedő tekintettel. Ki-ki honnan jött, mit hagyott otthon, s mit maga mögött a régi életében?

Most az én emberem lehetett soron a bemutatkozásban.

Hangja egészen idegen volt. Nem vágott ácsszekercével kidarabolt, szálkás alakjához. Lágy volt ez a hang és nagyon messziről lépegetett az emlékezés halmain át, jócskán megpihengetve és elfátyolosodva, mint a szép mezők, ha felhő mögé ér a nap.

Mondom, nem is hittem el, hogy ő beszél s az első mondatokra nem figyeltem. Csak akkor kezdett nyugtalankodni zsebemben a ceruza, mikor a ragyás börtönigazgatóról kezdett beszélni, aki egy reggel bekísértette az irodába és megkérdezte tőle:

— Maga faragta ezeket?

— Mondom neki: ezeket én.

— Hallgattam, mert féltem, hogy innen mindjárt a magánba visznek.

— No, mindegy. Ha megvallja, akkor sem lesz semmi bántódása, mert ezek nekem nagyon tetszenek. Hol tanulta?

— Nem tanultam én kérem, csak úgy jött, hogy valamit faragjak a barackmagra.

— Rajzolni is tud ?

— Azt még nem próbáltam, dadogtam reménykedve, hogy talán mégis megembereli magát a Ragyás és valami papírhoz, plajbászhoz jut-tat. Úgy is lett. Egy vastag rajzirkát vett le a polcról. Egy ceruzát, meg valami fekete rudacskát nyomott a kezembe. Kormos lett tőle az ujjam, onnan tudtam, hogy szép. Mert ilyen még sosem volt a körömöm között. Azzal engedett el, hogy rajzoljak akármit és mindent, amit csak látok, aztán egy hét múlva mutassam meg, hogy mire végeztem.

Mi a fenét rajzoljon az ember abban a bűdös cellában. A priccset meg a küblit, a rácsot az ablakon. Elkezdtem nézegetni azokat a csüggedt embereket, akik velem voltak egy veszten. Azután lerajzoltam először a cigányt. Sehogy sem hasonlított rá, kiváltképpen pedig szeme nem volt. Mert szemet azt nem tudtam ott rajzolni. Akárkit rajzoltam meg, annak egynek sem lett szeme, nem látott. Egyáltalán: úgy lestek azok a fejek, mint akik félnek a fénytől.

A Ragyás azonban csak bátorított, úgyhogy már kezdtem hinni benne. Nem abban, hogy valaha is festőművész leszek, hanem, hogy a Ragyásban is van valamicske emberség.

— No, de közben igyunk is !... Én is ittam egyet, ahogy elengedtek. Nem is örömömben, hanem mert hogy most már hová, merre ? A börtön, az semmi, hanem, amikor szabadul az ember s látja, hogy amire várt, az még nagyobb bilincs a lábán, mert nem tud hova lenni. Egy büntetett előéletű, ugyebár. Hát attól mindenki elhúzódik, mint a veszett kutyától.

Hova lettem volna. Hazakóborogtam a faluba. Beálltam szolgának, de a gazdámnak nagyon fiatal felesége volt és már nagyon kövér tőrőslépényeket kezdett kihordani nekem a köténye alatt az istállóba, mikor az ura nem látta. Mondom, nem jó lesz ez így, Köteles. Usgyi, továbbálltam.

Belefogtam én mindenbe, semmi sem ment. Hosszabb időre csak a szolnoki fűtőházban állapodtam meg. De két év abból is elég volt... Elég volt a füstből, a koromból, kőszéngázból, szénporból. Így soha meg nem tisztulok — gondoltam s újból hazagyalogoltam.

Kihez állhattam volna el, a puffadt Pereceshez. Negyvenkét holdja volt, elkélt benne valaki, aki dolgozni akar. Egy telet annál is kiszolgáltam, de nyáron itatáskor belefutott a borjú a meszes gödörbe. Pereces úgy végigvert az asztagmetsző nyelével, azt hittem, soha ember nem lesz belőlem. Megállj csak, gondoltam, visszaadom én még ezt neked. Készültem is rá szüntelen. De alkalom csak nyáron állt kézhez.

Hordás volt. Annyi gabonája termett, alig győztük behordani a szérűbe. Az Agyagosból hoztuk be a búzát. Én voltam az oktalan, hogy olyan vastag kővéket kötöttem. Alig bírhattam felemelni a villa hegyén Pereceshez, aki a szekeret rakta. Hátral szarvazott éppen s mikor megpillantottam a felémfordított fenekét — szinte olyan volt, mint a Kékes, mikor kibújik a ködből — kedvem jött, hogy letaszítsam.

Sikerült is, de nagyon.

Elterült a tarlón s még csak nem is nyögött. Odamentem hozzá, jött a vér a száján.

Szülőanyám ! Mibe keveredtem megint ?... Mehetek vissza rajzolni a Ragyáshoz ! Levágtam magam a földre, kapartam a tarló földjét a tíz körmőmmel, mintha helyben sírt akarnék ásni magamnak. Vonyítottam is, mint a lőtt kutya az ugaron. Egyszer csak valaki emeli a fejem, rázza a vállam. Még ő vigasztalt engem, hogy ne eresszem el egészen az eszem, mert arra még szükségem is lehet.

Jó, hogy rábeszélte eszem használatára, mert ősszel, ahogy kivettem a kommcionomat, eltökéltem magam, hogy olyan helyen nem maradok, ahol nekem csak kenyerem van, de szavam semmi. Mert akár-hogy tartott is tőlem a hordás óta Perces, mégiscsak úgy volt, hogy ha én azt mondtam hajsz, ő azt mondta cselő. A szolga nem álmódozhat valami emberséges szabadságról, de annyit elkíván a kenyéradójától, hogy egy kicsinykét legalább, egy icipicinykét maga is ura legyen annak a munkának, amit maga végez.

Önállósodtam. A kihalt szőlőhegyen kornyadozott még néhány vén présház. Volt annyi keresményem, hogy megvettem egyet. Beléköltöztem s elszegődtem a vasúthoz krampácsolni.

A ház kicsiny volt, belőle nyílt a hegybe vágott pince, de bornak, pálinkának már szaga sem volt benne, csak jó meleg. Télen is onnan fűtöttem, mert a szénjárandóságot eladtam.

Jött a tavasz. Egy reggel olyan szépen énekelt egy rigó a csonka diófa ágán, hogy egyáltalán semmi kedvem nem volt a vasútra menni. De mégis elmentem. Egész nap csak a rigót hallottam. Mi a nehézségnek énekel az nekem? Addig a napig én még soha nem éreztem, hogy milyen kalitkát csináltam én magamnak. Ha egyedül van az ember, egy kiskirályság sem elég tágas. Dehát ki jönne ilyen esett emberhez?

— Megjegyzem, itathatnánk is közben! — Összekoccantak a poharak s Köteles hangja hosszan elbújt a pohárban. Csak későn bugyborékölt fel, de mintha már nem is ő beszélne, hanem egy belőle kilépett árnyék.

— Volt egy lány a faluban. Nem volt annak semmi mása, csak a ringó, hajladozó szépsége. Mindenütt van ilyen. Olyan szép, hogy mindenkinnek fáj rá a foga. Gyárba járt, meg szabad idejében súrolni a gazdagokhoz. Megjegyzem, a kastélyban rontották el az életét. Mindenki rongya lett, akárci keresztülment rajta. Csak meg kellett kocogtatni az ablakát, már nyílt is az ajtó. Gondoltam, ez jó volna foltnak az én zsákomra. Nem került sokba, míg összeférceltük magunkat. Jegyző előtt, pap előtt, ahogy illett. Csedben és bujdokolva az emberek előtt. Nem törődünk mi semmivel, csak egymással. Rendbe is fordult az életünk és nem volt olyan boldog ház az országban azokban az időkben, mint a mi présházunk! Másfél évig tartott. Akkor, egy őszi reggelen azt mondja nekem a kedves feleségem, Pandur Mária, hogy ő ma nem kel fel, készítsek magamnak, amit tudok, őt nem ereszti az ágy. Nem is eresztette egész télen. Reménykedtünk, hogy majd a tavasz, ha a rigó megint énekel a házunk felett. De én hiába vártam a rigót, meg a tavaszi felébredést, az asszonyom csak hervadt, fogyogatott. Már nem is volt kedvem munkába járni, mert oly iszonyú szenvedései voltak, hogy nem bírtam otthagyni. Ami pénzecs-két összerakosgattunk, elment orvosra, cseppekre, vasborra! Hiába volt az mind. Tudtam, hogy lassan lejár a mi boldogságunk órája. Csak az a csudálatos, hogy amikor mégis otthon maradtam mellette és vele együtt nyögtem, sikoltottam és rimáncodtam a kínban, valami különös jóízét ösmertem meg annak a boldogságnak, amikor valakivel együtt szenvedünk.

Nem tudtam én semmi mással kedveskedni, szórakozást teremteni annak a beteg asszonynak, csak azzal, hogy leültem az ágya szélére és rajzolgattam. Ő meg nézte a kezem vonását a papíron. Festéket is szereztem és festegettem. Leginkább virágokat, meg mindenféle gyümölcsöt, aminőket láttam már valahol. Egyszer csak azt mondja nekem, hogy szenteket is festhetnék, eladnám őket a parasztoknak. Lenne pénzünk. Hát festegettem, de a faluban ezeket nemigen fogadták el szenteknek, különösen a Máriákat nem, mert azok mind Pandur Mária, az én asszonyomra hasonlítottak. Őt meg elátkozottak tartották és bűnnek, hogy

én Máriát akarok belőle csinálni. Azt mondogatták maguk között, hogy Mária már a pokolé. Megkezdett égni a tett vétkeiért már itt a földön.

De ha nem iszunk, nem is mondom tovább !

Hogy, hogy nem, egyszer olyan szépen kisikeredett egy szentkép, hogy magam is kezdtem hinni, már ez csak az ördög kísértése lehet. Gyerekkoromban láttam a szentkútnál egy szobrot. Mária tartja az ölében a megholt Krisztust. Ezt festettem én le. De mikor a feleségemnek megmutattam, csak sírt. Azt mondja, ezt fel kellene ajánlani a papnak, hogy mondjon érte egypár misét, ha megéri neki. Márhogya a feleségemért a miséket.

El is szégyenkeztem vele a parókiára. Hát, az öreg papnak is csak könnybe lábbadt a szeme. Azt mondja, tudod-e fiam, hová lenne ez jó ? Nem tudom én, mondom neki... Oda is tesszük. A faluvégén abba a kis kőkápolnába, ahonnan elpusztult a régi kép. Gondoltam, soha az oda fel nem kerül. Csak azért mondja, hogy ha majd elmondom az asszonyomnak, talán megengyhül tőle. De biz nem úgy lett, mert attól kezdve csak sirdogált.

Még akkor sem hitte el, amikor a pap üzent értem egy bőjti vasárnap, hogy délután, a litánia után lesz megáldva a kép a tetthelyen, menék el én is oda.

Elmentem idejében. Láttam is, hogy a templomdombról elindul a sok ember, hozzák a képet. De mire odaértek a falu végére, csak a két ministráns, meg a harangozó maradt a pap mellett, Kopac Ignáccal, akinek tifuszban ment el a haja az eszével együtt. Ő hozta a képet nagy vigyorgva, de az emberek útközben mind szétszökdöstök s csak a szoroskából nézték, hogy mikor vág bele az istennyila a kőkápolnába.

Belé ugyan nem vágott, de még azon éjszakán eltűnt a kép. Higgyék el, én még most is azon vagyok, hogy a feleségem nem a betegségbe halt bele, hanem ebbe a gyalázatba. Láttam, hogy őt már sem az ég, sem a föld be nem fogadja a régi bűnei miatt... Eltemettem. De a fele magamat is vele, mert attól kezdve én csonka ember lettem.

Azután elvittek katonának s akárhogy kerestem is a halált, nem talált az rám a front poklában sem.

Fogság után hazakerültem és megint csak idehúzott a szívem, az édes földhöz, amiből ugyan arasznyi sem volt az enyém, csak az a viskó. Gyalog jöttem a városból, megálltam a dombon, láttam a kis házamat. Megvolt. Nagyon szerettem volna benne kialudni magamat. De valami azt súgta ott a dombháti vadkörtefa alatt: ne menj oda, te semmitlen ember. Keress magadnak új helyet a földön, ahol téged nem ösmer meg senki, ahová nem kísér el a régi életed átka. Így kerültem azután nagyobbbrézt gyalogosan Pestre. Ott is minden idegen volt akkor a sok tülekedő ember között. Egy kertészeten kaptam munkát. Elég jól össze is szedtem magam két esztendő alatt.

Akkor történt, hogy halottak estjére hazahúzott a szívem a szegény anyám, meg feleségem sirjához. Egy csomag gyertyával, meg két csokorka virággal így mentem. A temetőben egyet-kettőt biccentettek felém az emberek. Még olyan is volt, aki megkérdezte, hogy megy a sorod ? Láthatták a ruhámról, hogy nem panaszkodhatom.

Útem a sírnál és már egészen kiüresedett a temető. Időm volt, mert az éjfélí vonattal akartam visszamenni Pestre. Egyszerűcsak odaballag hozzáam Csesza Laji. Együtt vonultunk be katonának és együtt mondogattuk, hogy: no, legalább most már mindennek vége lesz. Végre rólunk is megemlékeznek majd március tizenötödikén az iskolás gyerekek, mert a haza hősei leszünk.

Elkezdünk beszélgetni a sír tövében. Hát neked hogy megy sorod, Laji? Még csak most kezd, feleli. Mi vagyol te most? Én, elnök, mondja rá... Olyan jót kezdtem kacagni, hogy csak úgy hangzott tőle a néma temető. Laji meg csak nézett rám s a tekintete olyanra váltott, mint a megrugdalt kutyáé. Igen megijedtem a szemétől. Szépen megkövettem, hogy nem akartam én megbántani, de azt hittem tréfál, mert hogy is juttott volna hirtelen eszembe, hogy most már más értelme van annak a szónak, hogy elnök.

Elhívott a házába. Jól befűtött szobájuk volt és mindenütt nagy tisztaság. A gyerekek is tiszták, meg tepertős pogácsa az asztalon, bor és rádió. Minek nyujtsam a történetet. Elbeszélte, hogy huszonketten álltak össze, de a legrongyosabbja és szövetkezetet csináltak. Menne is a dolog, de se lefelé, se felfelé hitelük nincsen elég, még a hatóságok is csak várakoznak, hogy vajon mire mennek ezek a rongyosok. A nyáron már kísérleteztek konyhakerti veteményekkel, zöldségfélével, paprikával, káposztával, eperrel, megymással. Hát az nagyon jól be is ütött, de ami haszon volt rajta, elvitte az állatok hullása.

Pedzettem én már, hogy mire akarja végezni. Hogy nekik éppen olyan ember kellene, mint én, aki ért már a bulgárkertészethez valamit. Azt mondja, vagy tíz holdat rám bízának s vizet is csapatnának ki a kanálisból öntözésre.

Tíz hold... tíz hold! Uramisten, de nagy szédülés fogott el. Tíz holdon gazdálkodni!

Elmentem a cókómoikomért Pestre. Ott azt mondta a gazdám, hogy ne vigyek el mindent, úgyis visszajövök. De én mindent elvittem, mert tudtam, hogy inkább beleölöm magam a kanálisba, de én még egyszer el nem hagyom a falumat.

Nem volt hol laknom. Régi viskómnak akkor már se ablaka, se ajtaja nem volt. Ott volt a tél a küszöbön. Jó lesz az istállóban is, gondoltam. Laktam én már abban is.

De most csak két hétig. Mert egyszer jött a Csesza, azt mondja, no, morekám, beköltözhetsz a palotádba. Úgy rendbehozták az én viskómat, hogy rá sem ismertem. Leborultam a padlójára, úgy sirattam Pandur Márit, hogy ő ezt már nem érthette meg. Meg is fogadtam a rongyosoknak, hogy én ezt kamatostól visszafizetem.

Úgy is lett. Már az első nyár besikerült. Serkei Péter, a leggögösebb gazda egyszer megállott szekerekével a nagy tábla szélén. Úgy gyönyörködött az öntözött kertészetben. Csak csóválta a fejét, de az is lehet, hogy a bibliai átkokat mondogatta ránk! Odamentem hozzá. De mire kiértem a dűlőútra, meghúzta a gyepelt és elhajtott. Majd mikor találkoztam vele a faluban, kérdek tőle, hogy mért nem várt meg a multkor. Meg akartam neki mutatni az egészet. Rámnézett a kajla kalap alól — de most már azért nem olyan gögösen — s azt mondja: nem úgy akarom én azt megnézni, ahogyan te mutatod. Hanem, ahogyan én akarom megnézni. Nekem nem kell propaganda, hé! Majd, ha kileshetem, hogy nem vagy ott!

Mindjárt bevégzem már, de még egy töltést kérhetnénk! — A pincér hozza is a rozsmaringszínű bort, a tetejére lehelt szódával, mert az úgy jó.

— Ne higgyétek, hogy egyszerre mennyország lett ám nekem! Még csak azután kezdődött a kálvária, amikor jobban-jobban menegetett a kertészet. Mert az a tíz hold lett a téesz lelke. Nem azért, hogy ez, vagy az, de így lett! Év végén, persze, én markoltam a legtöbbet, mindig. De dolgoztam is annyit, amennyit fel se jegyezhettek, mert ki látta azt, hogy én már fél háromkor öntözök, meg szedem a piacra valót.

Egy gyűlésen azután azt vágja oda nekem Nyehoda Marci, a fogatos brigád vezetője, hogy nem lesz jó vége annak, hogy köztünk megdicsőült

szentek támadnak. Ha valaki egyhez ért, még nem Isten az égben. Próbálja meg másútt is. Könnyű ott aranyat mosni, ahol van, meghogy amelyik fa jól hullatja a gyümölcsét, nem kell tudomány a rázáshoz. Gyűjjön csak be egy esztendőre az állatok közé.

Szavánál fogtam. Ráálltam, hiszen dolgoztam én állatokkal is. Ne sajnálja tőlem senki azt a kis többet. De mi történt. A következő évben a kertészet még többet hozott, mint azelőtt. Hej de nehezen vittem a fejem akkoriban. No, Gazsi, itt téged megint a víz alá akarnak nyomni, méghozzá nem is a nagygazdák, hanem most a hasonszörűek. Felbőffent bennem a bosszú s csak hánykolódtam az ágyon éccakánként, hogy mivel árthatnék én ezeknek. Mint a zavaros víz, úgy forgott körülöttem az ártás kínja. El is hanyagoltam az állataimat.

Tavaszi jött. A kanálisban forgott a zavaros víz. A kertészet tagjában már elveteményeztek. Kimentem éccaká a meccéspartra, ott kóborogtam. Feltett szándékom volt, hogy elpusztíttatok mindent a vízzel. Ráereszttem, rá én! Már csak a zsilipkerekelt kellett volna felhúzni, mikor az istállók felől hallom a keserves bőgést, meg hogy lámpákkal szaladgál valaki s a nevemet kiabálja. Tudtam, hogy ellésben van egy tehenünk. Az a bőgés olyan volt, mintha nem is állat, hanem ember könyörgött volna, hogy segítsek rajta. Futás az istállóig. Onnan meg szekéren az állatorvosig. De mire meghoztam, vége lett a tehénnek. Arra gondoltam, hogy nekem is. Nem lehet megszabadulni az átoktól, ami az embert kíséri. Csak takarodjanak el az emberek, felkötöm magam.

Az a félcédulás Kopac ott hálált az istállóban. Segített ezt, azt az állatok körül. Hát egész éjjel nem a nyomomban járt. Ha leültem, leült ő is mellém. Mintha csak értette volna, hogy mit akarok. Akkor láttam, hogy nem is olyan eszeveszett ez, mert csak azt hajtogatta: az állat döglök, az ember meg él, az állat döglök, az ember meg... él... él.

Hát engem az a bolond fejből kiforrott szó teremtetett újjá. Megszentvedtem, de reggelre már a régi, elszánt vadember lettem. Gyerünk, mert az állat döglök, az ember meg él! Élni kell!

Belevágtam a disznóhizlalásba. Télre megtérült a kár százszorososan. S akkor odaálltam az emberek, a tagság elé. Idehallgassanak emberek. Nekem nem kell csak a legkevesebb munkaegység. Ne adjatok nekem többet, csak amennyit Kopacnak. De én vissza akarok menni a kertészetbe. Okom van rá. Nem mondtam nekik, de ki akartam engesztelni magamban azon a sötét éjszakán megtántorodott embert, mert élni csak úgy lehet, ha az ember lerázza magáról az átkot.

Most már huszonnyolc holdon termelem az engesztelést!

Ott van az új házam is a kanális parton. Kár, hogy olyan messzi van ide, még a kilátóról se lehet odáig látni, különben megmutatnám. Én persze, minden nap látom, még innen is. A kanálisban most jég van, csak az üvegház kéménye füstölög. Csak addig kibírja az új asszony, míg hazakerülök. Dehiszen megmondtam neki, hogy ha érzi a dolgot, hát csak telegrafáljon. Merthogy meg is nősültem azóta másodszor is. Most várjuk a gyereket. Azért mondtam el nektek mindent, mert neki már nem akarom elmondani. A gyerekek már ne tudjon róla, hogy milyen hosszú útról kerültem én oda a kanális partjára. Pedig a szőlőhegyi viskótól odáig három kilométer sincsen. De ha most visszanezék...

Az arca ebben a pillanatban ugyanolyan volt, mint amilyennek akkor láttam, amikor először találkoztunk a kilátón. Amikor át akart tekinteni a ködös messziségen és legalább egy drága pillantásban találkozni azzal, ami szívének oly kedves.

S amitől elszakítani még erre a néhány gondtalan napra sem lehet.

JULES SUPERVIELLE VERSEIBŐL

1884-ben született, francia szülőktől, Montevideóban. Szülőföldjének s második hazájának emlékei és élményei különös egzotikumot loptak költészetébe, ahol a valóság, szeszélyes módon, mindig valami bájos, gyermeki fantasztikummal keveredik. Így van ez regényeiben (kettő, a közös *Gyermekrabló* címmel, magyarul is megjelent), így felejthetetlen szépségű, tündéri elbeszéléseiben. s így verseiben is. Ezekben „sajátos módon egybevegyíti a külső és a belső világot”, ahogy *ars poeticájában* mondta; tájai egyszerre belső, már-már álomban látott tájak, meg külső vidékek is, úgyhogy e különös kettős szemlélet révén nála a valóságon mindig rajta leng valami az álom gyöngéd párájából, álmai viszont tele vannak a valóság ízeivel, képeivel, alakjaival. Mindez azonban korántsem elvont; Supervielletől távol áll mindenféle irodalmi absztrakció. „Amikor a költészet alaposan elembertelenedett, én a klasszikusoknak oly kedves hagyomány és világosság szellemében akartam megéreztetni a mai ember és mai költő gyötrődéseit, reménységeit, szorongásait” — írta.

E gyötrődések, szorongások és remények szinte elemiek nála: keletkezésük ősalápotában tudja megragadni őket, még mielőtt átesnének az értelem rendszerezésén, osztályozásán és csiszolásán. A test titkos rezdüléseiről, biológiai lényünk homályos élményeiről egyetlen más költő sem tudott oly szorongató hitelességgel vallani, mint Supervielle, és senki nem járt még olyan alvajáró biztossággal test és lélek rejtelmes kapcsolatának kódös határvidékein.

Mélységesen, nem egyszer megrendítően emberi költő volt, nagy és eredeti művész, de az erőszakkal szemben az emberségért s a háborúval szemben a békéért kiálló nemes, nagy humanista is. Halálával korunk egyik legnagyobb francia költője némult el. (r. gy.)

ÁTVÁLTOZÁSOK IDEJÉN

Kinyujtottad a kezed,
Hogy megfogd e kis ebet,
S míg a nyakát simogattad,
Oroszlánná vált alattad,
Kezed pedig, mint a rab,
Sörényében ott ragadt.

Csupa élet ez a lányka,
Háló simul a hajára,
A küszöbről elszökik
S mókusbőrben érkezik
A szomszédos cserfaágra,
Mely már himbálódzva várja.

Cinkosukká lett a nyár:
Levéllé vált a bogár,
S viszonzásul szárnyait
Veri a fák levele;
A kicsinytől a nagyig
Minden mozgás és csere.

S mondd, mi voltál te magad
E bolondos rend alatt?
Tetted, amit tenni szoktál,
S csak topogtál balgamód;
Ember voltál, az maradtál,
Rég megölted angyalod.

CHAMPS-ÉLYSÉES

Tudjátok-e, hogy naponta száz amerikai költő
Halad fölfelé láthatatlanul a Champs-Élysées sugárúton
S száz másik halad lefelé rajta,
S míg tart ez a fölvonulás, a gesztenyék átadják helyüket lábrakelt nyurga
pálmafáknak;

Tudjátok-e, hogy lelkesedésük foszforeszkálva kigyullad,
És minden közlekedés megakadna,
Ha a költők el nem simítanák a dolgokat, a kísértetek tapintatával,
Mihelyt valahol zavar támad?
Ők, a lehetetlen meghittjei, a rendetlenség szélének lakói
Mindent helyére igazítanak;
A legravaszabb járókelők sem vesznek észre semmit.

De mi ez a tompa láрма itt Amerika partjain?
 Franciaország költői azok, amint képmásuk odalent kiköt.
 Hahó Pablo és Alfonso, Jorge Luis, Carlos, Roberto, hahó Mario, Manuel és
 Augusto Frederico,
 Haho Sara és Gabriela, hahó Silvina és Juana, hahó Orfila és Cecilia,
 Itt vannak a franciaföldi barátok!
 Szólítsuk jó hangosan egymást, a nagy terek miatt, melyek közénk akarnak
 tolakodni.
 A költőt még a szobájában is erdői ölelik körül,
 S ajtaja-ablaka kitarva, hogy a természet szabadon belépjen.
 Ő költők, húzzuk közel székeinket egymáshoz az óceánokon át,
 Nem lesz semmi bajuk, egyáltalán nem lesznek vizesek,
 Lévéen költőnek széke valamennyi,
 S ha némelyik biceg, az csak azért van, mert sebhelyes a Föld.
 Őt éven át nem csillogtak a francia föld fölött a csillagok, csak a halál
 számlálhatatlan csillagával ikresülten,
 S a hajnal, mint az ellenség, fegyverben állig,
 Ő francia költők, hányszor osont elétek,
 Hogy szembeforduljon hirtelen és átlője szíveteket!
 Két part költői, költők,
 Kik éjjel-nappal a világ hűvös forrásából iszunk,
 S ismerjük tiszta mértanát a csillagoknak,
 Vonjunk együtt szívárványt, aggályosan pontos színekkel,
 (Köből faragott diadalíveiket hagyjátok meg a katonáknak).
 Hatalmas függőhidunk fönt suhog majd a levegőben,
 Virraszt a föld fölött,
 Éjszaka is ragyog, fényétől a planéták mégse félnek,
 Mi meg hajoljunk a béke fölé, melynek kissé halvány az arca még.
 Törékeny mosolya erősödjek meg énekünkben!
 Ideje már, hogy az emberek úgy tegyenek, mintha nem volna fegyverük,
 Nem! még a zsebük mélyén egy ártatlan kis bicska sem!

1946. április

E SZÉPNYELVŰ KUTYUS

E szépnyelvű kutyus belőlem vált talán ki?
 Riadt: most kell neki a Földet kitalálni.
 Lábamnál egy kicsit én magam heverek
 S időnkint én lesem: vajon elégedett
 Magammal, vele, minden
 Szeretemmél a szívem?

Hallom, amint szuszog, míg én szép sorsom élem,
 E boldogtalanabb, örökre szótlan énem.
 Zsúfolt érzései szegényt úgy ellepik,
 Hogy csak lihegni tud, ha rést keres nekik.
 Ne is szólj néki többet:
 Hagyjuk meg szépen ebnek.

Rónay György fordításai

FAK

Ha fa nem állna őrt az ablakomban,
 mint aki lényem mélyébe tekint,
 e szív már réges-régen halva volna
 magát-emésztő törvénye szerint.

E ciprusból, mely ismer, hallgatag,
 s e fűzből, mely — hogy élnem kell — sirat,
 sirontúli valóm mered felém,
 nehezen értve, mért, mért késem én...

A LÁNG HEGYE

Világéletében
szívesen olvasott
görnyedve gyertyafényben;
s a láng hegyét
gyakran illette kézzel,
meggyőződni eképp:
él-e még,
él-e még.

Mióta halva van,
kezeügyébe bár
az égő gyertyaszál:
kezét elrejti már.

A TITKOS TENGER

Nem tenger az a tenger,
melyet nem lát a szem;
olyan, mint magad is vagy,
ha nem lát senki sem.
Mások a halai,
más hullámok lepik:
magáért való tenger,
vagy álmok tengere,
miként e versben itt.

AZ IDŐTLEN VADONBAN

Az időtlen vadonban
egy vaskos fát kívágnak.
Ahol a törzs hever,
függő, faforma ür
reszket a hely körül.

Keresd, madár, keresd
meghitt fészked helyét
e lebegő emlékekben,
ameddig még zizeg.

Szedő Dénes fordításai

RÖVID RIPORTOK

Virít a kapor s ánizs.
Ó gondolj néha rám is.

Azt kérded, mi a szépség,
az elmúló, vagy végtelen?
A júniusi mély ég
s a harmatcsepp a rózsalevélen.

Ó nincs szebb költemény,
mint a reggeli fény
a nyírfák levelén.

A szálló pillanatban,
az eltűnő időben,
ott ragyog mozdulatlan
az örök és időtlen.

A végtelenség és parány
közt az arány,
örök talány.

Fekszem, mint egy halott,
mint egy darab fa.
De reggeli lágy fény ragyog
s feltámadok
még néhány pillanatra.

Izzó szurokba mártva,
világíts szó, lobogó fáklya
és hints fényt a világra,
mert hisz te vagy az éledő remény
s a föld világossága.

Ölbey Irén

FALU TAMÁS VERSEI

DOMB

*De jó, de jó sétálni ketten,
Nyáron a dombon fölfelé,
Míg zenél a szív önfeledten,
S arany virágport hord a méh.*

*S mikor már a szél lelket borzol,
S a fákon varjúsereg ül,
De szomorú az őszi dombról
Lejönni némán, egyedül.*

SZAGOS MISE

*A madár zsoltárt énekel, —
És száll a magas égre fel.*

*Mint kántor billentyű felett,
A szél fűszálat billeget.*

*Odafönn fátyolfellegek,
Soruk mint tömjénfüst lebeg.*

*Kakukkfű leng illatosan,
A réten szagos mise van.*

ESTI CSEND

*Az esti csendet hallgatom,
Az esti csend van tollamon.
A tollamon, a szívemen,
Csendességet játszik velem.*

*Elöttem a fehér papír,
A tollam esti csendet ír.
Mikor a papírt felveszed,
El ne mázolja a kezéd.*

UTÁNAM

*Utánam semmi nem marad,
Éppúgy semmi, mint más után,
Csak egy árnyék, mely elszalad
És egy házszám a kapufán.*

*Mikor már a föld betakart,
S a köd bús útját járja kinn,
Mint őszi réten az avart,
Égessétek el álmaim.*

UTAK

*Oly rég volt az ég ilyen kék,
Ragyog a nap, itt a szép nyár,
Sok millió virág nyílik,
S egyetlen szál sem tiéd már.*

*A kanyargó utat nézem,
Hiába, vár epedően,
Annyi út van a világon
És mindegyik elvitt tőlem.*

TENNI

*Tenni, nem tenni,
Ennyi az élet.
Amit nem tettél,
Abból gyökér lett.*

*A gyökér lomb lett,
Súgja feletted:
Amit nem tettél,
Azt is te tetted.*

A Párizsba összehívott csúcskonferencia megghiúsulása óta semmiről sem írnak és beszélnek annyit, mint a jövő kilátásairól. Társaságban is ezt vitatják legtöbbször. Itt azután óhatatlan, hogy elsősorban azoknak a szavait lessék, akik ilyen vagy olyan poszton, ilyen vagy olyan módon a közvélemény irányítására hivatottak. Gondolom tehát, nem fog ártani, ha megpróbálunk beletekinteni az alapvető kérdésekbe.

Sok vonatkozásban tanulságosnak érzem ebből a szempontból R. de Montvalon fejtegetéseit, amelyeket a *Témoignage Chrétien* tett közzé. Az ő egyik cikkével, amelyben határozott állást foglalt a különböző társadalmi rendszerek békés együttélése mellett, már a multkoriban foglalkoztam. Mostani írásának van mindenesetre egy meglepő fogyatéka, az nevezetesen, hogy kitér annak taglalása elől: pontosan kit terhel a felelősség a csúcstervezetlet kudarcáért? Ugyanakkor persze ezt a hallgatását is sokatmondónak foghatjuk fel, mert oka nyilván az, hogy nem juthatott volna más következtetésre, mint amire minden tárgyilagos szemlélőnek el kellett jutnia: a kormányfők tanácskozását az Egyesült Államok magatartása tette lehetetlenné. Nem egyszerűen azzal, hogy kémkedést folytatott a Szovjetunió ellen — ilyesmi eddig sem volt ritka az egymással vetélkedő hatalmak között —, hanem azzal, hogy legilletékesebb tényezőin át hivatalos politikai vonallá nyilvánította a kémkedést s ebből a célból repülőgépek küldését a Szovjetunió és a népi demokráciák területe fölé. Ez a döntően lényeges mozzanat az események megítélésére, mert az agresszivitásnak ehhez hasonló deklarálása sohasem fordult még elő béke idején a nemzetközi viszonyok történetében.

Ismétlem, Montvalon nem fedi fel a kudarcnak ezt a hátterét. Viszont ő maga is a „mortalóc” jelzővel illeti az idegen légiterbe behatoló amerikai repülőgépeket, amikor kedvező és megnyugtató jelenséggént emeli ki, hogy az agresszió nyilvánvalósága, beismérése, sőt jóváhagyása sem tudta rombadönteni a békét, holott már csekélyebb „balfogások” is katasztrófát okoztak olyankor, amikor a népek fé-

lelemben éltek. A félelem — úgy mond — ma is megvan, nem fér hozzá kétség. Ha tehát a békét mégis sikerült megőrizni, annak legfőbb magyarázata, hogy a népek mindenütt a békét akarják — jelenti ki Montvalon. Utalhatnánk természetesen a Szovjetunió vezetőinek higgadtságára és őszinte béketörekvésére is, a nyugati katolikus író megállapítása azonban így is értékes számunkra: az alkotó munkából élő dolgozók milliói, akik odaát is az óriási többséget teszik, a béke megőrzését és megszilárdítását követelik s ezzel az akaratukkal számolni kell.

A csúcstalálkozó végetért anélkül, hogy egyáltalán elkezdődött volna. Azok az okok azonban, amelyek a nemzetközi ellentétek tárgyalásos feloldását kívánják, korántsem múltak el. „Az atomháború ma sem tűnik fel kevésbé rémesnek, mint hetekkel ezelőtt — hangoztatja Montvalon —, s annak szüksége, hogy a gazdaságilag elmaradt népek gyors megsegítése kerüljön Kelet és Nyugat békés versengésének egyik fókuszába, ma is kézenfekvő; s azzal is tisztában vagyunk, hogy a szocialista rendszernek és a kapitalista rendszernek nem szabad egymás ellen háborúba bocsátkoznia, hiszen egy ilyen háború — ha ugyan nem semmisítené meg — csak visszalökné haladásában az emberiséget. Anakronizmus lenne minden ilyen háború akkor, amikor a két rendszerben mind kevésbé kirívóak az egyes emberek életformáinak eltérései.”

Kérdés azonban, nem kompromittálta-e annyira a csúcstalálkozó elmaradása a béke ügyét, hogy most már csak borongással és aggodalmak között fürkészhetjük a távolabbi jövőt? Montvalon élesen szembefordul minden ilyen csüggetésséggel: „A csúcstalálkozótól mi azt vártuk, hogy bejelenti a hidegháború végét s a négy nagyhatalomnak azt az elhatározását, hogy hozzáfognak a békés koegzisztencia megszervezéséhez. Azt azonban senki sem hihette, hogy a konferencia máris megteremtí a békét. Az is szép eredmény lett volna, ha elítéli és a maga részéről megtagad mindenféle háborús szándékot.” Most mindez, sajnos, eltört. Annál inkább megnövekedett viszont a kötelességünk.

hogy kitörjünk a félelem és a bizalmatlanság köréből. S azt se feledjük, hogy „kinyilvánítani és igazolni továbbra is, hogy igenis, akarjuk a békét, annyi, mint megindulni a játszma megnyerése felé” — szögezi le Montvalon. S ha azt e pillanatban nem is jósolhatja meg senki, hogy rózsás lesz-e vagy sem a világ jövője, mi nem engedhetünk abból a meggyőződésünkben, hogy van jövője a világnak.

„Mi úgy reméljük valamennyien a békét, mint a beteg az egészséget” — fűzi hozzá Montvalon. Következésképpen a béke reményét, bármi felhőze be, sohasem ejthetjük el. Egy dologra azonban ügyelni tartozunk. Ügyelni kell rá a békéért való elemi megmozdulásnak is. Arra, hogy a béke remélése még, nem elegendő: ki kell érlelni az emberi lelkekben a hitet is a békében, ehhez pedig cselekedetek szükségesek, amelyek bizalmat keltenek. Ezeket kell a népeknek kisorsgetniük kormányzóiktól. Hogy mik legyenek ezek a cselekedetek, Montvalon nem világítja meg. Bizonyos azonban, hogy ilyeneknek kell tekintenünk a magfegyverek használatának nemzetközi tilalmát, további magfegyverek gyártásának és a katonai célú kísérleti nukleáris robbantásoknak megszüntetését, s általában mindazoknak a javaslatoknak komoly megvitatását, amelyeket a legutóbbi nyilvánosságra hozott szovjet leszerelési terv megjelöl.

*

„Játszanak a félelemmel.” Ekként vélte jellemezhetőnek Montvalon a csúcskonferencia kudarcát megpecsételő helyzetet. Hogy kik játszanak? Nyilván azok a nagy gazdasági érdekeltségek, amelyek búsás üzletekre aknázhatják ki a kollektív félelmet. Ez a kifejezés: „kollektív félelem”, nem tölt meg való. Jacques Leclercq használja abban a lenyűgözően érdekes könyvében, amely *A keresztény ember és a világ planetarizációja* címmel tavaly került ki a sajtó alól.

Leclercq louvaini professzort, akin az évek során már több tanulmányáról szoltam, korunk egyik vezető katolikus szellemének tartom. Teológusnak is, szociológusnak is kiváló. Ebben a legutóbbi könyvében megint olyan problémákat vizsgál, amelyeknek megfontolása a legnagyobb mér-

tékben időszerű számunkra. A „planetarizáció” ma már elfogadott műszó Nyugaton; azt a folyamatot jelenti, amelyben földünk összes népei, sőt összes emberei jóban-rosszban sors társai lesznek egymásnak. A technikai civilizáció általánossá válása hozza ezt magával. Modern fegyverek bevetése esetén háború sem képzelhető, amelynek közvetlen vagy közvetett hatásai alól bárki kivonhatná magát. S ez persze a magyarázata annak, hogy a háborútól való félelem is kollektív jelleget öltött. Múltán mutat rá azonban Leclercq, hogy a félelem talán valamennyi emberi érzés között a leginkább lealacsonyító. „A félelem — úgymond — megfosztja az embert összes emberi jellemvonásaitól, mert az az ember, aki fél, akként fut a veszély elől, hogy egyébre sincs gondja, mint a futásra, s képtelen összeszedni s rendezni a gondolatait.” Ne engedjük tehát, hogy a félelem harapódzék el bennünk és körülöttünk, mert ebből csak az következne, hogy tehetetlenül ölbe rakjuk a kezünket, hanem megőrizve hidegvérünket igyekezzünk józanul mérlegelni a háború és béke kérdéseit. A szisztematikus optimizmus és a szisztematikus pesszimizmus egyaránt veszedelmes: mind a kettő érzelmi eredetű, a gondolkodó alanyiságán, nem pedig a tények realitásán nyugszik. Minél kockázatosabbnak látszik valamely állapot, annál szükségesebb a tárgyilagosság. Tárgyilagosság azonban csak akkor lehetünk, ha tisztá a látásunk. Ennek pedig első feltétele, hogy uralkodni tudjunk az idegeinken.

A legfontosabb felismerés, amelyre Leclercq szerint el kell jutnunk, hogy amikor azt mondjuk: „a” háború, akkor merő elvontságba tévedünk. Mert amivel a valóságban találkozunk, mindig „ez” vagy „az” a háború. Ha tehát igazán azt akarjuk, hogy ne legyen többé háború, akkor mindig annak a konkrét módon fenyegető háborúnak a megelőzésére és kivédésére kell összpontosítanunk erőfeszítéseinket, amely adott időben és területen keletkezhetik. Ne annyira „a” háborúra vonatkozó nagy általánosságok foglalkoztassanak minket, de sokkal inkább az a kérdés, hogy a jelen körülmények között mi okból és mely államok közt támadhat világéggéssal járó fegyveres összecsapás. Minthogy pedig ma nyilvánvalóan az atomhá-

ború az, amely totális jelleggel kísért bennünket, csaknem teljességgel bizonyos, hogy ilyen háború ez idő szerint csakis a világ két vezető hatalma, a Szovjetunió és az Egyesült Államok között robbanhat ki. Ennek a lehetőségét kell kiküszöbölni.

S ehhez kapcsolódik a második felismerés, az nevezetesen, hogy a háború nem előzmény, hanem következmény. Közvetlenül kiváltó okai sokfélék lehetnek, ezek azonban mind másodlagosak. A háborút végső forrásában a bizalmatlanság szüli, amely arra késztet egyes népeket, hogy fenyegetettnek tekintsék magukat más népek által. Ahogyan két népnek békében való élése feltételezi a kölcsönös bizalmat, ugyanúgy tételezi fel a világbéke, hogy a vezető hatalmak bizalommal viseltessenek egymás iránt.

*

Gyökerében kell megtámadni a háborút, ami egyértelmű azzal, hogy olyan viszonyba kell hozni egymással a népeket, amelyben a bizalom nagyobb fokú, mint a bizalmatlanság. Ez a tétel nem is szorul bővebb okfejtésre. *Leclercq* szerint azonban az is kétségtelen, hogy a népek csak akkor bízhatnak egymásban, ha már szervezett együttműködés alakult ki közöttük. Enélkül ugyanis mindegyik nép magára van hagyatva és maga kénytelen keresni fennmaradásának és boldogulásának eszközeit.

Erre persze könnyen felelhetné valaki, hogy a „*circulus vitiosus*”, a természetlen körbenforgás tipikus esetével állunk szemben, mert már az együttműködés megszervezéséhez is elengedhetetlen a bizalom légköre. Am éppen az a körülmény, hogy már vagy negyven éve keringünk benne — állapítja meg *Leclercq* —, kötelességünké tennie, hogy megragadjuk végre az egyetlen fonalat, amely kivezetőül kínálkozik: előlegezését annak a bizalomnak, amely lehetőséget nyújt az együttműködés megszervezésére. „Aki csak gondolkodni tudnak ezen a világon — rögzíti meg *Leclercq* —, egyöntetűen vallják, hogy abszolút szükségesség kizárni minden további háborút. Akkor pedig a megfelelő konkrét lépésektől sem riadhatunk vissza.” Bátor elhatározással szaporítani kell nemcsak a nemzetközi összejöveleteket és tárgyalásokat, hanem azokat a nemzetközi intézményeket is, amelyek-

ben az együttműködés szelleme érvényesül. S tapasztalni fogjuk, hogy a háború esélyei abban a mértékben csökkennek, amilyen mértékben ez az együttműködés valósággá válik.

Tudjuk jól, hogy a világpolitikában nagyon sok kérdés vár még elintézésre, olyan kérdések, amelyek élesen szembefordítják egymással a szocialista államokat és a nyugati kapitalista államokat. Az ebből eredő fenyegetést nem is lehet egy csapásra megszüntetni. Vannak azonban olyan tények is — emeli ki *Leclercq* —, amelyeket nem szabad figyelmen kívül hagynunk.

Az a két állam, amely fő tényezője a világpolitikának, ismételten és egyértelműen kijelentette, hogy nem fog támadni, ellenben kész a visszavágásra. Igaz, kijelentették azt is, hogy amennyiben nem jön létre leszerelés, folytatják kutatásaikat még rombolóbb fegyverek előállítására céljából. Egy fegyver romboló jellege azonban még nem motívum arra, hogy harcba is vessék — fűzi hozzá *Leclercq* —, különösen, ha az ellenfél szintén rendelkezik vele. Amellett pedig nem fedkezhetünk meg arról sem, hogy az elmúlt 15 év alatt többször előfordult, hogy néhány hónapon át csak az egyik fél birtokolt valami egészen új fegyvert, s mégsem használta fel támadásra a másik fél késedelmét.

További tény, hogy néhány év óta mind szívélyesebb kapcsolatok kezdenek szövödni a kereskedelem, a művészet, a sport területén a szocialista és a kapitalista világ között. Nyugatiak könnyebben utazhatnak be a szocialista országokba és szocialista országbeliek sűrűn látogatnak a kapitalista országokba. A két világ tudósai kongresszusokon találkoznak. Mindez nem szünteti meg önmagában és egyszerűen a háború fenyegetését, de örvendetes és egészséges fejlődés.

Rendkívül fontosnak mondja *Leclercq*, hogy a világ egyre több országa igyekszik rokonszenveket biztosítani magának anélkül, hogy közben bármiféle katonai tömbhöz csatlakoznék. Ennek ugyanis az a következménye, hogy az államok politikai súlya növekvő mértékben válik függetlenné katonai hatalmuktól. Amikor 1955-ben összeült Bandungban az ázsiai és afrikai államok értekezlete, az egész világsajtó korszakos eseményként üdvözlötte. Ázsia 26, Afrika 3 országának

küldöttsége jelent meg ott, amelyek együttesen az emberiségnek több mint felét képviselték. Első ízben jött létre egy nemzetközi konferencia, amelyről az európaiakat és az amerikaiakat kizárták. Ami azonban a legfigyelemreméltóbb, hogy mindezek az államok jóformán fegyvertelenek. Ha a konferencia oly nagy benyomást keltett, nem a képviselt államok katonai ereje miatt keltette, amely a zömüknél úgyszólván nulla. S mégis — mondja Leclercq —, ha nem szólunk Kínáról, amelynek még nincs hivatalos kapcsolata a nyugati világgal, India föltétlenül nagyhatalomnak számít; az a körülmény, hogy nem szántják a tengert és az eget hadihajói és bombázói, semmiképpen sem látszik ártani tekintélyének. S látjuk azt is, hogy mekkora súlyt tulajdonítanak a világ nagyhatalmai az arab országok barátságának, holott azok együttesen is csak néhány millió lelket jelentenek és katonai hatalmuk sincsen. Ma már tehát vannak más tényezők is, mint a katonai erő, amelyek megszabják a népek fontosságát.

Leclercq szerint különösen ez az utóbbi fejlemény mutatja, hogy amilyen mértékben sűrűsödnek a nemzetközi kapcsolatok — ami arra vall, hogy egyre nagyobb szükségük van egymásra az országoknak —, abban a mértékben alakul ki az egyensúly közöttük; a háború vagy a háborús fenyegetés, más szóval a katonai elem pedig annál inkább belefutad egy tömött civilizációs gépezetbe, úgyanyira, hogy eljön az idő, amikor már — levegő hiánya miatt — robbanni sem tud. Igaz, hogy vannak még fegyveres összetűzések Ázsiában és Afrikában. De ezek a konfliktusok nem háborúk, ha háborún az államok viszályának fegyveres elintézését értjük, hanem inkább gyarmati szabadságharcok és belső forradalmak, ami egészen más természetű, mint az egyetemes konflagráció és a magfegyverek alkalmazása.

Az emberiség persze csak akkor nyugodhatnék meg, ha sikerrel járnának azok a tárgyalások, amelyek még 1953-ban indultak el a fegyverkezési verseny megszüntetéséről. A Szovjetunió azóta a teljes leszerelés érdekében is terjesztett elő átfogó javaslatokat. Ami még mindig gátolja a kívánt eredmény elérését, az, hogy nincs bizalom — állapítja meg Lec-

lercq. Pedig elképzelhető egy mérsékelt bizalom, vagy ha úgy tetszik, egy mérsékelt bizalmatlanság is. Vannak „vegyes pozíciók”, s mi, amikor emberekről van szó, sohasem foglalkozunk el egy abszolút szimpla pozícióval, miután az ember sem abszolút szimpla lény. Amire tehát állhatatosan törekedünk kell: kibontakozás a bizalmatlanság csökkenésének vagy a bizalom növekedésének irányában. Ennek pedig egyetlen útja a mind szélesebb körű együttműködésben is megnyilvánuló békés koegzisztencia kikövetelése.

*

Az elmúlt két világháború között a jogászok általában eljutottak odáig, hogy elítélték a „háborús eljárást”. Arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a hadviselés változott módjai mellett a háború végső fokon sem tekinthető többé a jogérvényesítés normális eszközének. Kijelentették, hogy egyedül a védelmi háború minősülhet jogosnak, majd pedig megkísérelték annak meghatározását, hogy mikor védelmi a háború. Világos — jegyzi meg Leclercq —, ha mindenki egyetértene abban, hogy nem indít támadó háborút, akkor védelmi háborúra sem kerülne sor soha.

Ami mármost az egyházat illeti — fejti ki a továbbiakban Leclercq —, az egyháznak természetesen nem feladata, hogy a pozitív jog kidolgozásával foglalkozzék. A pozitív jogi előírások — technika. S ha az egész világ megegyezik abban, hogy el kell kerülni a háborút, akkor a szakértők meg is fogják találni a kellő jogi formulákat. A keresztényekre, mint ilyenekre, az a kötelesség hárul, hogy sürgelessék ezt a megegyezést és ösztönzéseket adjanak reá. Ez nem zárja ki, hogy azok a keresztény hívők, akik közvetlenül beavatkozhatnak a nemzetközi kérdésekbe, maguk is javasoljanak pozitív megoldásokat. Sőt óhajtjuk is, hogy minél többen legyenek ezek, mert meggyőződésünk, hogy a keresztény szellemiség jótékonyan befolyolyhatik annak az együttműködésnek kialakításába, amely feltétele a bizalom erősödésének s ezzel a béke állandóságának. Nekünk, keresztényeknek azonban — függetlenül befolyási körünk terjedelmétől — egyformán szigorú kötelességünk az ilyen irányú „morális akció”, mert tudatá-

ban kell lennünk annak is, hogy a békéhez annyira elengedhetetlen nemzetközi együttműködés abban a mértékben épül ki, amelyben az emberek összessége megérti annak szükségességét. A béke végeredményben egy felfogásbeli és érzelmi állapoton nyugszik — mutat rá Leclercq. S ezért nem fáradhatunk bele abba, hogy ahol csak tehetjük, beszéljünk a békéről, hirdessük a békét és figyelmeztessünk a békét kockáztató momentumokra. Annál kevésbé szabad lankadnunk, mert az is tény, hogy az emberek nézetei, különösen pedig érzelmei, lassabban fejlődnek, mint amilyen gyorsan a helyzetek és viszonyok alakulnak. A tömegek olyan egyénekből tevődnek össze, akik nem élik át a világ „planetarizációját”, legfeljebb tudatosság nélkül élik, úgy, ahogy elfogyasztanak valami élelmiszert, amely a világ másik végéből érkezett hozzájuk. A nemzetközi szervezet létrejött és megerősödése azonban legalább annyit megkíván, hogy a tömegek mint természetes dolgot vállalják magukra.

A katolikusoknak azt a szerepet kell betölteniök, amelyre hitük is sarkallja: példát szolgáltatni a megértésre és segítségre. „A keresztény magatartás szilárd, ugyanakkor, amikor realista és árnyalt” — írja Leclercq. Az ember egyébként mindig árnyalt, ha realista, mert az ember nem egyszerű. A békén akkor dolgozunk a leghatasabban, ha igyekszünk kifejleszteni az egyetemes segítőkészség szellemét. A kölcsönös segítség szelleme magával fogja hozni a megfelelő nemzetközi intézményeket is. S amilyen mér-

tékben erősödnek ezek, abban a mértékben válik lehetetlenné egy háború kirobbantása.

Nőttön nő az egész világon a tiltakozás a nukleáris kísérletek ellen, főleg a tudósok körében. S ez a tiltakozás elemi erővel terjed egyik országról a másikra, még azokra a tájakra is, amelyek messze esnek a háború esetleges centrumaitól. Nem visszhangozhatjuk eléggé ezt a tiltakozást. Valamennyiünknek kötelessége, s kiváltképpen nekünk, keresztényeknek, hogy csatlakozzunk a tiltakozásoknak ehhez az áradatához. Legyen ez olyan, mint a szökőár, amely elsöpör minden ellenállást. Magától értetődik, nem arról van szó, hogy megállítsuk a tudományos haladást, hanem arról, hogy a béke műveire tereljük. Minden nemzet tudósainak legszebb feladata, hogy az emberi haladás szolgálatába tömörüljenek.

Masatoki Matsushida tokiói egyetemi tanár 1957 áprilisában Angliában járt, ahol a nukleáris kísérletek felfüggesztését szorgalmazta. A pápa akkor ezt az üzenetet intézte hozzá: „Érezzek át az összes nemzetek bármilyen világnézetű tudósai a nemes célok követésének súlyos erkölcsi kötelességét: az atomerőt az ember javára kell hasznosítani s ezzel végét vetni a kimerítő és költséges rohanásnak a halál felé.”

Nekünk, katolikusoknak — fejezi be Leclercq — részt kell vennünk minden mozgalomban és megmozdulásban, amely a meggyezés felé irányul. S ebbeli elhatározásunk legtisztább és leghatalmasabb támaszát magában a vallásunkban találjuk.

A KIS ÚT

Gyakran lepnek meg kísértő, szorongó gondolatok. Felkavar az a sok baj, ami a világon történik, hiszen másról is alig lehet hallani, mint földrengésről, természeti katasztrófákról, szerencsétlenségekről. S mennyiféle betegségről számolnak be ismerőseim, szinte minden nap mondják, hogy most ez, vagy amaz került kórházba. Időnként ez a szorongó érzés egészen a félelemig fokozódik, kedvetlenné tesz, nem tudok olyan gondtalanul örülni, mint azelőtt. Tudom, hogy ez lényegében kísértés és le is akarom küzdeni ezt az oktanal és idegesítő félelemérzést. Tanácsot kérek, hogyan tudjak úrrá lenni magamon? Vagy talán csak idegesség mindez, amin nem is lehet segíteni?

Nincs ember, akit néha meg ne lep-nének oktanal félelmek és szorongá-sok, de nagyon tévednénk, ha közle-gyintéssel akarnánk ezt a kérdést el-intézni, vagy a mai szokott pongyola-sággal egyszerűen „idegességnek” tar-tanánk és nem vennénk fel ellene a harcot. A fegyelmezett lelkiérettel se-hogyan sem fér meg az ilyen félelem és ha engedjük, hogy a lelken elha-talmasodjék, előbb-utóbb tönkretesz-i legértékesebb kincsünket, a reményt, kikezdi a hitet és akadályozza az Isten szeretetének. Védekezni tehát szük-séges és lehetséges is. A védekezésnek és önmagunk kigyógyításának legbiz-tosabb útja, ha komoly elmélyedéssel átgondoljuk a következőket:

Nem vagyunk sohasem vak véletlen áldozatai. Akármilyen baj is érjen, mindenben a Gondviselő kezét érez-zük. Szenvedéseink nem akármilye-nek, hanem — ha szabad így monda-nunk — személyünkre szabottak s minden esetben csak egy céljuk van: lelkünk üdvösségének biztosítása. Min-den a választottakért történik — ta-ni! Szent Pál, és ez a hit mindennél nagyobb biztonságérzetet ad. Erőnkön felül nem próbál meg az Isten, amit reánk mér, annak elviseléséhez ad is elegendő erőt.

Felesleges tehát a különböző bajo-kon, veszedelmeken, vagy csapásokon töprengenünk. Sajnálunk minden em-bert, aki szenved, és amennyiben töl-lünk telik, megtesszük, amit a feleba-ráti szeretet követel, segítünk, ahogy csak tudunk. De vigyáznunk kell ar-ra, hogy a világban tapasztalt bajok miatt ne essünk kísértésbe és ne le-gyünk igazságtalanok az Istennel. Vol-taire hite végképp 1755-ben dönt ösz-sze a szörnyű lisszaboni földrengés hírére. Harmincezer ember maradt holtan a romok alatt és Voltaire nem tudott többé hinni az Istenben, mert: „vagy még tudta volna Isten akadá-lyozni és nem akarta, vagy akarta és

nem tudta.” Voltaire és még annyian mások ott követik el a nagy igazságtalanságot, hogy az egyes emberi szenvedéseket összegezik, pedig a szenvedések nem összeadhatók. Csak az szenvedhet, akinek személyisége és öntu-data van, semmiféle -ság, -ség nem szenvedő alanya semminek. Térben és időben valóban harmincezer ember együtt hal meg, de mégis minden ha-lál individualis. A világon nincs és nem is lehet nagyobb szenvedés, mint egy ember szenvedése.

Meghasonlást szül az is, ha mások szenvedéseit magunkra vonatkoztat-juk, hiszen csak a külsőt látjuk, a szenvedő ember alanyi érzelmei előt-tünk jóformán ismeretlenek. Teljes öntudatánál lévő makkegészséges em-bernek szörnyű a lázas beteg nyöször-gése és hánykolódása, mert mint egészséges képzelet magát ágyhoz kö-töttnek. Ugyanakkor a beteg talán nem is tudja, mi történik vele, vagy csak nagyon csökkent tudattal fogja fel fájdalmait. Isten irtalmassága ab-ban is megnyilvánul, hogy bizonyos szenvedésmennyiségen túl az idegrend-szer többet felfogni nem tud. Nem egy szerencsétlenség áldozata később egyáltalában semmire sem emlékezik, öntudata fokozatosan tér vissza lába-dozásával.

Azért is igazságtalan a Gondviselés-sel szemben a különböző bajokon va-ló töprengés, mert amennyire bizo-nyos, hogy a bajokban az Isten meg-adja a megerősítő és vigasztaló ke-gyelmeket, annyira nyilvánvaló, hogy a fantázia merő játékait nem kísérik ilyen kegyelmek. A képződő tehát csak a szenvedést látja, a kísérő ke-gyelmekről megfeledkezik.

Krisztus Urunk különösen óv az ilyen képződésektől, óv attól is, hogy képzeletben a jövő lehetőségein tőp-rengjünk. Még a holnap nap sem tar-tozhat szorosan vett gondjaink közé. „elég a napnak a maga baja”. Sajnos,

nem sokan vannak, akik igyekeznek az Údvözítő szavainak teljes mélységét megérteni, s éppen a jövő az, amire csak szorongással tudnak gondolni, amíg a meg nem fékezett fantázia teszi tönkre idegeinket. Az ilyen kísértések ellen nagyon jó, ha világosan megértjük, hogy a holnap esetleges baja engem, a *mai embert nem érhet, a holnap pedig már más lesz, mint a mai*. Ez talán furcsán hangzik, mert egy napot túl kis időnek tartunk ahhoz, hogy változzunk, pedig az életünk napokból áll és minden nap hoz valami változást, sokszor nagyon is lényeges mássá alakulást. Ma irtózva gondolok egy holnap feladatra, mert talán nyomott, indisponált, fáradt vagyok. S mikor eljön a holnap és a rettegett óra, egyszerre frissnek és tetterekésnek érzem magam, szinte játéknak tűnik, amitől tegnap féltem. Nem tudom, kinek a mondása, de megnyugtató és erőt ad: „ma volt az a holnap, amitől tegnap annyira féltem.” Az is világos, hogy az Úr Jézus nem hanyagságra és könnyelműsége akart ezzel a tanácsával nevelni, mert a holnappal való „nem törődés” csak a felesleges fantáziálásokra vonatkozik, nem pedig az előrelátó és fegyelmezett életbeosztásra. Aki egy hét múlva vizsgázik, annak a ma gondolja is a vizsga, de minél inkább csak a mára beosztott tananyaggal törődik és minél kevesebbet ríogatja önmagát a vizsgán való töprengéssel, annál biztosabb a siker.

Félelmek és aggodások rendszerint akkor rohanják meg az ember lelkét, amikor fáradt és tehetetlennek érzi magát. Ezért különösen veszedelmesek az álmatlan éjszakák kísértései, ilyenkor jelentéktelen dolgok is félelmes rémekké nőhetnek. A Gondviselésbe vetett bizalom a legjobb nyugtató és „altató”. Az Údvözítő azt kéri valamennyiunktől, hogy ha az ő tanítványai akarunk lenni, vegyük fel minden nap kereszttünket és úgy kövessük őt. Viszont minden nap csak akkor vehetjük fel a keresztet, ha minden nap *le is tesszük*. Áldozatos jó lelkek megadással, sőt Jézus iránti szeretetből szívesen viselik kereszttjüket, de arról nagyon gyakran megfeledkeznek, hogy azt minden nap *le is* tegyék, teljes bizalommal odatámasszák ágyuk lábához! Nem lehetetlen olyan önfegyelemre szert tennünk, hogy lefekvéstől felkelésig semmiféle gonddal ne

foglalkozzunk. Ebben is csak a kezdet nehéz. Ha már tapasztaljuk, hogy az Istentől adott ritmus megtartása mennyi nem is sejtett erőt szabadít fel bennünk, akkor már növekszik a bizalom és elmaradnak az éjszakáinkat tönkretevő rémképek és szorongások.

Mindaddig csak azokról a félelmekről beszéltünk, amik saját személyünkkel kapcsolatosak. Ez azonban csak a kisebbik baj, az aggodalmak akkor ki-
noznak igazán, amikor nem is magunkról, de szeretteinkről van szó. Különösképpen a szülők szenvednek sokat gyermekeik miatt, úgy érzik, hogy a felelősség olyan súllyal nehezedik rájuk, amit szinte már nem is lehet elviselni.

Általános tanácsot nem lehet adni, mert ahány család, annyiféle a probléma. Egyről azonban nem felejtkezhetünk meg: hinnünk kell azt, hogy van még Valaki, aki a gyermekeket jobban szereti a szülőknél is: a mennyei Atya. „Ha ti, akik rosszak vagytok, tudtok jó adományokat adni gyermekeiteknek, mennyivel inkább meg fogja adni a ti mennyei Atyátok...” (Luk. 11, 12.) Így tanít benünket az apostolokon keresztül az Úr Jézus, hogy megerősítse bennünk a hitet. A szülői és általában minden szeretetből folyó aggodalmaskodás különben sem annyira egyszerű lelki folyamat, mint első pillanatban gondolnánk. A szeretet mellett — ami mindég színarany — van még sok minden más is ebben a félelemben, ami érték-telen, sőt egyenesen bűnös is lehet. Ha nem vigyázunk eléggé, nem vesz-szük észre, de aki lelki életre törek-szik, annak tudatosítania kell, hogy nemcsak az egyéni önzés fenyeget, ha-nem a családi önzés is, és ez sem ki-sebb baj. Természetes, hogy minden szülő azt szeretné, hogy az ő gyer-meke legyen mindenben a legkülönb. sor-sa szerencsés, élete zökkenőmentes, jelleme kifogástalan. Természetes ez, de a lelkiélet nem természetes, hanem annál több: természetfeletti. S a ter-mészetfelettinak a kegyelemnek fé-nyében látnunk kell, hogy szeretteink is éppen olyan emberek, mint a többi, sursuk emberi sors. Nem menthetjük meg őket attól, hogy küzdelmeken ke-resztül, sokszor bukdácsolva és nagy vargabetűket leírva keressék és talál-ják meg az igazságot. A szülői aggo-dalom egyik mozgató rugója a szülői

hiúság is. Nem egy fiatal élet ment már tönkre azért, mert képességein messze túlmenő eredményeket akartak kicsikarni belőle. Ma a továbbtanulásnak valóban igen nagy lehetőségei vannak, de megfigyelhető az is, hogy mennyire kevés szülő tud belenyugodni abba, hogy az ő gyermekei ne érhessék el a legmagasabb fokozatot, pedig az élet boldogsága nem csak ezen múlik.

Persze vannak más, mélyebb és fájdalmasabb szenvedések, amikor a tehetetlenség lepi meg a szívünket és keserű könnyekkel siratjuk azt, aki nap mint nap messzebb sodródik a hittől, sőt nem egyszer az erkölctől is. Azt kell mondanunk, hogy ilyen körülmények között nem aggódni szinte lehetetlenség. Mégis erőt kell venni magunkon, ha nagy a veszély, legyen nagyobb a hitünk. Szent Ágoston édesanyja, Szent Mónika is sokat sírt, de tudta, hogy a „könyvek gyermeke”

nem vesztet el. Szavaink, intéseink, kéréseink, látszólag teljesen eredménytelenek, valójában mégsem azok. Elvetett magok azok, a kegyelem órájában termést hoznak, talán csak évek múlva, de bizonyosan. Egyik áldott emlékü tanárom egyszer — lehetünk régi volt diákok és csodálatosképpen ezekre a szavakra mindenki emlékezett és mindenki bevallotta, hogy az életben mennyit köszönhetett annak a tanárnak. Urrá kell legyünk ilyen esetben is a félelmünkön, következő példamutató életünk a maga idejében meghozza az eredményt.

Eglis István

NAPLÓ

MOSZKVAI MOZAIK. Az IL-típusú óriásgép aluminium szárnyfelülete fölötti kerek ablakon a mienknél halványabb kékű ég tekint be s alant a zöldesbarna, roppant sík szinte valószínűtlen lassúsággal vonul el, néha majdnemhogy állani látszik, pedig óránként négyszáz kilométeres sebességgel utazunk. Már Kievg megérintették az utast az orosz föld végtelennel határos méretei. A Kiev után kibontakozott Dezsna „folyócska” itt csak akkorának számíthat, mint otthon nálunk mondjuk a Zala, — s a gép teljes órán át száll kanyarulatainak, nádas-tavainak vadvízországa fölött, a szintén a világháborúból emlékeztetes Brjanszki erdőig. A vizek, erdők s a föld mérhetetlen a Honvédő Háború idején együtt harcolt akkor a katonákkal, s az emberben felvetődik az ámuló kérdés: hát nem nézték meg előre a támadók a térképet? Bizonyára megnézték de — ez jut most eszembe Toynbee könyvéből — a nemzetek és államok balsorsát formáló erők egyike, a hübrisz, a gőg akadályozta meg őket abban, hogy olvasni tudjanak belőle. Arra inti az utast, hogy mozduljon ki a még két világháború közt is külön öntörvényűnek tartott hajdani „magyar glóbusz” volt beidegzettségeinek maradványaiból, s így élje át ezeket a távolságokat, amelyek a Csendes Óceánig erő síksággal egészítik ki a Szovjetunió minden lakosának személyes tudatát. A katonáknál mennyivel többet tudott a költő, Rilke, akiből — itt tett utazása után írt versciklusaiban — ezt a sort zengették meg ezek a távolságok:

„Russland hat keine Ende...”
„Orosz föld, nincs határod...”

Erre gondolok s közben a gép már száll is le, leirhatatlan üde zöld nyírfaerdők közt a vnuukovói repülőterre, szembe Moszkva felhőkarcolóinak aranypárában ködlő látomásával. Az itthoniak még hiedtől-hótól féltettek. Lágy nap sütés fogad. A repülőállomás épületében a formáságok villámgyorsak. S míg elintézésükre várunk, és künn percenként érkező és induló gépek kerekeltől sikolt és vijjog a beton, az egyik váróteremben, a telefonnál, idősebb aszszony beszél oroszul, olyan melodikus szépséggel, mintha olaszul zengene. Moszkva az ő hangjával fogadott minket, és — ismét csak ezt a szót kell

használnunk — a méretek szédítő voltával. A repülőtér olyan messze van Moszkvától, Moszkva belvárosától, mint Gödöllő Budapesttől, s a magyar Ibusz orosz társának, az Inturisztnak autóbusha alighogy kifordul a nyírfaedőből s maga mögött hagyja a fából épült nyaralóházakat, a dácsákat, máris a vadonatúj délnyugati városrész hét-kilenc-tizenkétemeletes lakóházaí között száguld, majdnem teljes órán át. Az egyes házak alapterülete akkora, mint Budapesten egy-egy nagyobb háztömb. Hegynyi földhullámok. Az egyik a Lomonoszov-egyetem kétszázméteres felhőkarcoló-piramisa. Egy huszonkétemeletes lakóháznak szintén képekről ismerős körvonalai. A sugárút, amelyiken éppen átfutunk, tizenkét kilométer hosszú s talán ötször szélesebb, mint a legnagyobb pesti sugárút. Száguldó autók és autóbuszok és lassú sétálók a csöndes, nyugodt vasárnapi délutánban. Ez már a belváros. A Kis Színház és a Nagy Színház klasszikus stílusú, sárga épületei. Egy téren érclovas: Jurij Dolgorukij hercegnek, Moszkva alapítójának a város nyolcszázéves évfordulójára a közel-múltban emelt szobra. S egy széles utcatorkolaton átvillannak a Kreml vöröstéglás, középkori bástyafalai és a fennsíkján székesegyházainak megannyi aranykupolás tornya.

Mindez mindössze öt-tíz perenyire a szállodánktól, az pedig a moszkvai Ifjúsági Áruház mellett, szemközt annak még épülő új szárnyával, amely egy-magában is akkora, mint a mi Corvin Áruházunk. Hogy mit jelentenek Moszkvában az áruházak, csak másnap látjuk meg. Nem egy — például éppen a Kreml nyugati falával szemközt, a Vörös Téren, az Állami Egyetemes Áruház, orosz rövidítése szerint a GUM — akkora, hogy talán húsz-harmincezer vásárló is athümpölyög rajta egyetlen órában. Egy-egy magyar vidéki város egész lakossága.

Moszkva nyolcmillió lakosú város, és természetes, hogy ennyi embernek ekkora területen: gyors és sűrű közlekedést kell adni. A Metro, a földalatti vasút, valóban páratlan a maga nemében az egész világon. Az alatt ködbevesző kandelábersorok izzása mellett mozgólépcsők zúdulnak le az embertömegekkel ötemet mélybe; villámgyors, hosszú, tündöklő szerelvényekhez; ezekből szintén tömegek ömlenek elő a földalatti csarnokokban. Az első pillanatban nem lehet elképzelni, hogyan jutnak fel a föld színére. De aztán látja az ember, hogy a felfelé száguldó mozgólépcsők a ventilátor gyorsaságával szívják fel őket. A Metró is óriás az óriás Moszkvában.

De a város jellegzetességét nem kizárólag a méretek adják meg, hanem elsősorban birodalmi levegője. Az első pillanatban látni lehet, hogy Moszkva kétszázmillió birodalom fővárosa. Veres Péter írt egyszer arról, még a háború alatt, hogy milyen sok és szövevényes oka lehet annak, hogy a Szármát Síkság területe és öröksége az orosz nemzeté lett. Az pedig, hogy annak éppen Moszkva lett a valójában mindenkor történelmi középpontja, az külön ad egy vonást ennek a városnak, amelyet éppen a múltja, a történelme felől lehet leginkább megközelíteni.

Ez a múlt leginkább a Kremlből táru a látogató elé. Naponta tízezer és tízezer szovjetunióbeli s ezer és ezer külföldi látogató áramlik át a vörös téglabástyák múzeumokká lett palotáin és székesegyházain. S a multnak ezt a roppant őrizőjét igen nagy tisztelettel övezi: az Arzenál-nak hívott történelmi múzeumban posztópapucsot kap cipőjére a látogató, s úgy járja végig a vakító-fehér márványlépcsőket, a vörös szőnyegeteket, a parkett bronzszínbén fénylő tavát. A szoba-nagy vitrinek üvegfalai mögött aranyba kovácsoltan, cizelláltan, csiszoltan és szövötten fénylik a nemzet és a város múltja. Tonnái az aranynak; edényeknek, koronáknak, használati és dísz tárgyaknak; szédítő és álombeli sokasággal; termek során, majdnem egy egész emeleten át. S végihaladnak közöttük úttörő gyermekcsoportok, fiatal közkatonák, szakállas öregek, az arcukon Szibéria népeinek vonásait hordozó asszonyok. Nem lehet eléggé elmondani és érzékeltetni, mennyire a nemzeti érzés hőjével való átitatódásnak edényei ezek a termek. A Szovjetunió azon kívül, hogy új közösségi és társadalmi berendezések új formáit kívánja adni a világnak, *nemzet* is, átjárva forrósággal és elektromossággal, nemzeti múltja tudatával és büszkeségével. A nemzeti múltnak ez a tisztelete megintcsak a város birodalmi levegőjének egyik alkotóeleme.

Es semmi kétség: ez a nemzeti érzés magába fogadta a jelen formálói is, köztük leginkább Lenint. A Fioravante olasz építész-emelte bástyafalak tövében, a Vörös Téren álló mauzóleum kívülről sötétvörös márvány földalatti sírtermének önixfekete, csiszolt márványlapjai között, ott fekszik, maga mellett Sztálinéval, Lenin üvegkoporsója. Benne bebalzsamozva s a rávetődő fénytől megvilágítva ez az oly különösen tanáros külsejű férfi. Az előtte elvonuló arcokon ugyanolyan illetődöttség, amilyent a Kreml termeiben látott az ember. Egyik keze még így, holtában is, szónokló mozdulatú. A közeli Lenin-múzeum látogatói előtt, eredeti felvételekből összeállított dokumentum-filmet vetítenek le minden nap többször. Ezen megmutatkozott, hogy teoretikus és szervező lénye mellett mi volt az, amivel a tömegek elé állt. Mint szónok: egyike a történelem legnagyobb hatású jelenségeinek; a hallgatóinak tengerét úgy érték megjelenése és szavai, mint valami láthatatlan elektromosság érintése; vagy mint valami természeti jelenség: vulkánkitörés vagy vihar. Két kicsiny és egyszerű szobában — ezeknek volt berendezési tárgyai is ott vannak most a múzeumban — élt és dolgozott, s gondolatai és tervei, amelyeket hosszú parlappalra vázolt fel, sorra váltak valóságokká! Történelmi szereplő s egyben ma is alakító akarat. Élete, műve a Szovjetunió emberei számára a nemzeti múltnak is szerves és élő folytatása: ez a Moszkvában töltött többnapos látogatás egyik legmélyebb érintése.

Az ő indításának műve a mai Moszkva, amelyet a cári Oroszországnak főképp faházakból álló patriarchális városa helyén majdnem teljesen a szovjet hatalom épített, a Kreml és néhány más, történelmi épület kivételével. Az ő műve, hogy olyan nagyméretűvé lett minden: a Metró, a lakoházak, az új szállodakolosszusok, az útvonalak, az éttermek, az itt gasztronómoknak nevezett élelmiszer-üzletek, és minden más a közösségi élet új alkotásának ropant öntőformái. S ez a Moszkva azzal a TU-géppel, amellyel visszarepültünk, két repülőóra-távolságra van Budapesttől.

Az ezerhatszázkilométeres távolságnak ebben a rövidségében volt valami éppoly álmyszerű, mint ahogyan az volt az elutazás előtti délután, amikor ott ülttem a moszkvai belváros egyik terén, a Metró-állomáshoz közeli kis parkolt padján s elhőmpölygött mellettem a föld alól ömlő tömeg, a világváros neszeiből együvé szövődő halk szongásban: az élet egyik zsufolt, már megéltnek tetszett pillanata. Vagy egy másik, előző napon az Ifjúsági Áruházban. Hét-nyolcéves kis gyermeklányának vett vállszíjjas táskát egy apa, s a kislány finom arcán, mint alabástromedényen át a benne égő láng világított a szeretet, hála, a boldogság, amint belékaroló apjához simult. Moszkvába kellett jönnöm, hogy megpillantsam, a gyermeki szeretet öröklángja mennyire egyforma az egész világon.

Mi volt az, amit a katolikus ember katolikus szeme a keleti egyház vonásai közül láthatott? Harmincöt pravoszláv templom él és működik Moszkvában. Külső tarkaságuk mély színei és építési belső beosztásuk mások, mint a miénk. A kép nagyobb szerep bennük, — amellet, hogy a templomkép művészet is, elsődlegesen mégis inkább hitoktatás. Az Ikonosztázion a legegyszerűbb hívó számára is az egész ó- és újszövetségi üdvtörténet, sőt dogmatika közlése. Hogy a katakombák világából való e formakincessel mennyi mindent ki lehet fejteni, azt talán azzal lehetne érzékeltetni leginkább, hogy minden templomban megvan Szűz Mária testben való mennybe-emeltetése és megkoronáztatása; a keleti egyház az őskereszténységnek, sőt még az apostoli korszaknak idejéből származó e képekkel fejezi ki ugyanazt, amit latinnyelvű kereszténységünk mariológiai dogmákkal, hogy Szűz Mária szűz, Istenanya, szeplőtelenül fogantatott, testben mennyekbe emeltetett, minden kegyelem közvetítője és a világ királynője. Az ilyen képek s főképp a teljes üdvtörténetet tartalmazó ikonosztázionok láttán az ember megérti a keleti kereszténység eme egyszerű eszközökkel szóló voltának főképp elterjedésekor megmutatkozott hódítóerejét. Érdekes a mondanivalója a hagyományos bizánci Krisztus-arcnak is. Ez a keleti császárrá görögösített Krisztus leginkább az Istennek és uralkodónak vonásait mutatja, és kevésbé a Megfeszített vagy a Kisdéd vagy a Jó Pásztor Krisztus-egéniségét vagy Jézus Szíve emberségét. A bizánci Krisztus-arcnak krisztológiájából így mintha hiányoznának a latinnyelvű egyház Krisztus-él-

ményének sokszerűsége és sokszínűsége. Az utasnak nem idegen ez a keleti Krisztus sem. Egyik meglepetésünk az volt, hogy a Kreml legnagyobb székes-egyházában az egyik kupoláról a feldebrői Krisztus tekintett le, kinek vonásai a bizáncival rokon művészetből kerültek át hozzánk. Valóságot fejez ki; azt a mérhetetlen ontológiai örvényt, ami Isten véghetetlensége és örökléte és szentsége közt és köztünk emberek között tátong. A keleti kereszténységnek eme Krisztus-élménye feltétlen imádatot és hódolatot keltő, — a latinnyelvű egyházban viszont az Isten-ember egyéb vonásai és egyéniségsszínei is alakították az ő imádatát és például az asszisi Szent Ferencek és Lisieuxi Szent Terézék mézzel folyó édességét, az egyiptomi és szíriai remeték bűnbánata és aszkézise mellett. Krisztus arcának e görög s a hívőt elsősorban imádatra és hódolatra hangoló voltát viszont a keleti Szűz Mária bensőséges tisztelet egészíti ki, az Istenanya arcnak és egyéniségnek az a színessége és gazdagsága, ami leolvasható Moszkva templomainak falairól, mint a keleti kereszténységnek egyik mély, forró, természetfölötti és emberi élménye. (*Ijjas Antal*)

BRISITS FRIGYES HETVENÉVES. Amikor az irodalomtudósra és szónokra, a hetvenedik esztendejét csendes magányában betöltő s megünneplő Brisitsre gondolok, föllapozom a legújabb lexikont: „*Brisits Frigyes* Ervin született 1890. március 4-én Mázán, Tolna megyében. Irodalomtörténész, az irodalomtudományok doktora, Vörösmarty-kutató”, stb. A dunántúli lankák között született, a magyar föld talán legdúsabb történetű, tipikusan pannón táján, amelyen még most is élnek a római nagyságot felidéző romok: amfiteátrumok és fürdők, végvári őrhelyek és hatalmas kötömbökből készített utak, a birodalom véredényei, s amely felett még most is varázslatos báj lebeg: őszi fenyek, mézízű szőlőfűrtök édes aranya, Vörösmarty sajátosan magyar zamatu verssorainak ritmusa: klasszikus fegyelmezettség és romantikus szárnyalás különös ötvözete, mintha a verssorok szigorú fegyelme tartaná össze a féktelen áradásra lendült lelket, s mintha gáttalan ömlésre indult szellem élettel töltené meg a merev formákat.

Itt nyíltott életre Brisits Frigyes szeme, s lelke megtelítődött a környezet varázsával. Gimnáziumi tanulmányait a pécsi ciszterci gimnáziumban végezte, majd érettségi után belépett Szent Bernát rendjébe. Budapesten a Tudományegyetem bölcsészeti karán szerzett 1914-ben tanári és bölcsészettudományi oklevelet. A budai Szent Imre gimnázium tanára, majd igazgatója. 1934 óta a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, egyetemi magántanár, később c. rk. tanár, 1957-től az irodalomtudományok doktora.

Nehéz rövid cikkben megrajzolni színes és sokrétű alakját.

Ugyan ki emlékezik az *Élet* régesrégii évfolyamaira, amikor még *Cyprián* (Andor József) szerkesztette a lapot? *Kosztolányi*, *Sik*, *Harsányi* versek között sokszor szerepelt egy név: *Ervin*. Finoman cizellált mondatok, sodró lendület, a hétköznapiságtól messze elrugaskodó, meglepő jelzők. Szeme minden problémát észrevesz. A szépiró arca mögött egyre gyakrabban föl-fölvillan a későbbi arc. Már itt elkészül főbb vonásaiban a jövőndő Brisits: a sokoldalú szónok, a melegszívű nevelő, a lélek mélységeit kutató bűvár és irodalomtudós.

A történeti, a szociális és a romantikus vallási költészet tanulmányozása vezeti el Prohászka-hoz. A XX. századnak erről a nagy egyéniségéről nemcsak remekbeszabott tanulmányokat ír (*Prohászka nyelvesztikája*, *Prohászka, a szónok* stb.), hanem kezünkbe ad egy Prohászka-breviáriumot is. Szent Bernátról, Szent Imréről, Szent Erzsébetről szóló tanulmányai után elkészül könyve Assisi Szent Ferencről. Minden kor és minden nyugtalan lélek kénytelen leszámolni ezzel az evangéliumi egyszerűségű szenttel, aki egymaga is történelem, az egyháztörténelem egy hatalmas darabja. Brisits róla írt kis remekében hatalmas távlatokat fog egybe s tár elénk csodás képekben. Egy példa rá: „Szent Ferenc a hegyen!... Hányféle fény és árnyék játszik e hegy körül! A testvérhegyek története az emberi törekvések iszonyú, kockázatos magasságából hullámszik mögötte és előtte. A háttérben komorlik az Olympus bujdosó, meghalt mithológiájának fénye, romjaival. Mögötte a Capitólium, a hatalom vasszikláinak széthulló erejével. Azután a tudás alpesi sziklái, melyek fölött Manfréd nyugtalansága bolyong, Rousseau naturalizmusa keres új vilá-

got és Faust vívódó értelme próbálja megfejtani az életet. Az idő mind elmosza őket. De Szent Ferenc alakja és hegye őrzi az időt. Ők a szeretet földi kifejezésének halhatatlan, harmonikus magasságai maradnak.”

Akik a katedrán hallgatták Brisitsét, azokat megkapta az irodalom szeretete, a legdemokratikusabb és legközérthetőbb művészeté, amely végigkíséri az embert egész életén át. Brisits a szó bűvésze, de nála a szó mögött ott súlyosodik a gondolat. Irodalomtörténeti tanulmányaiban és irodalomtörténeti kézikönyvében új szemléletmódjával tűnik fel. Ez a szemléletmód a szellemtörténeti irányzaté, amely, mint tudjuk, visszahatás volt a mult század pozitívizmusára. Bizonyos azonban, hogy a szellemtörténeteszek sokszor túlságosan merészen röppentek el a tények talajáról s ilyenkor irreálisá váltak. Csak kevesen tudták magukba olvasztani a két irányzat minden értékét. Nálunk — többek között — az irodalomtörténetben *Horváth János*, a történelemben *Szekfű Gyula*, a nyelvtudományban *Gombocz Zoltán* fémjelezték a helyes irányt. Még folytathatnám e sort. Ha kissé ragyogóbb hangszereléssel is, de valahol ezen az úton találjuk meg az irodalomtörténetész Brisits Frigyeszt.

Vörösmarty-tanulmányai, a költő ifjúkori verseinek kiadása, levelezésének feldolgozása legjelesebb Vörösmarty-kutatónkká teszik. A legkisebb adatot is középkori másoló barátok hűségével feltáró tudós szerényen húzódik meg fegyelmezett mondatai mögött. 1939-ben megjelent irodalomtörténetében (A XIX. század első fele) halhatatlan emléket állít Vörösmarty-nak. Éles szemmel veszi észre s elemzi a legnagyobb magyar nyelvészeti úttörő előkészítő szálakat. Nála jobban kevesen rajzolták meg Vörösmarty „felvilágosult és szép magyar” előfutárának, Kazinczy Ferencnek alakját:

„Ha *agitátornak* neveznők, keveset mondanánk vele; ha *diktátornak* hívnök, meghaladnók korszerű valóságát. Csak az a szó illik rá, melynek ő adott teljes súlyt, méltóságot s melyet ő emelt ki pályája érdeméből örök történelmi emlékeztetre: a *literátor*... Ez első egybegyűjtő, önelvű irodalmi fogalmunk... Ősei a középkori *dedák*, a *humanista tudós*, *vir eruditus*, a reformáció *új tanítója*, az ellenreformáció *szentegyházi doktora*, *typographusa*, *grammaticusa*, *írója* és *poétája*. A literátor lesz az irodalmi nyelv- és céltudat megszemélyesítője, harcosa, egymagában: író, költő, nyelvész, szerkesztő, kritikus, nyilvánosság-teremtő, agitátor, mindaddig, amíg ezek a vonások annyira érettek s ugyanakkor külön program-vággyal teltek nem lettek, hogy leváltak a literátorról, s benne meghagyván csak a költőt, ők a maguk útján haladtak tovább.”

E sokszínűségnek nemcsak meglátója, hanem bizonyos fókig képviselője is Brisits. Benne sem tudnók egykönnyen elválasztani a tudóst a szónoktól, a literátort, a homo eruditust a széplelektől, az analitikus elmét a poétaságtól. Elfinomult tolla feledhetetlenül ragyogtatja elének a magyarság e nagy századának hajnalhasadását, a nyelvszeretetés hőseit.

Néha úgy érzi az ember, hogy Brisits csupa freskót fest, hatalmas, látomásos képekben vetíti elének az irodalmat. De ha a szemlélő közelebb lép a képhez, észreveszi, hogy a legaprólékosabb műgonddal kidolgozott képek előtt áll, melyek igényükben óriásokká nőttek ugyan, de lelkiismeretes alaposságukkal mindig szilárdan állnak a valóság talaján. Felejtethetetlenül vésődnek belénk ezek a tablók, — még az értetlen néző is belesodálkozik a színek pazar pompájába, a ritmus töretlen, szinte végtelen hullámszába, míg az értő gyönyörűséggel olvassa a mélysodrású sorokat, a szépírónak is nem egyszer dicsőségre való mondatokat. Rá kétszeresen áll: a stílus az ember. Mindenütt a nagyszerűt és szépet látó szeme, a lélek legfinomabb rezdüléseire is visszaható érzékenysége azzal a veszéllyel fenyeget, ami a rajongó irodalomtörténeteszek veszedelme szokott lenni: túlságosan kiszínezi tárgyát, hangsúlyozza jelentőségét, kiemeli a maga korának értékrendjéből, s — bár a háttér megrajzolása hű és az igazságnak megfelelő — az író alakja mégis torzra válik. Igaz, hogy torzsága a nagyító tükör torzítása. Ez ellen vértetzi föl magát olvasottságával és adattiszteletének szinte hihetetlen alázatával.

Lelkéhez és szenvedélyéhez Vörösmarty ragyogása illik leginkább, akihez hűséges alázattal közeledik az ifjú tudós, s akihez meg nem törten ragaszkodik a pályája alkonyán is szorgosan dolgozó irodalomtörténetész. Kezében Vörösmarty-kéziratok zizegnek, hogy átmentsék e nagy szellem építő gondolatait az utókor-nak. (*Agoston Imre*)

LÉLEKTANI ELŐKÉSZÍTÉS A HÁZASSÁGRA. A házasság és a család problémája, nyugodtan mondhatjuk, világprobléma. Ennek következtében mindazok, akik magukat bármilyen vonatkozásban illetékeseknek tudják, vagy itélik, foglalkoznak a kérdéssel és legjobb tudásuk szerint iparkodnak megoldást találni. Mindenki érzi ugyanis, hogy ez a probléma nemcsak az egyes embereknek, hanem az egész emberiségnek, vagy úgy is mondhatjuk, magának az embernek a problémája.

XXIII. János pápa a közelmúltban a római Szent Péter bazilikában kihallgatáson fogadott 20.000 római, katolikus diákot, és a kihallgatás folyamán beszédet intézett hozzájuk. A Szentatya beszédében őszinte aggodalmát fejezte ki az ifjúság jövője és ennek következtében a család jövője felett. Arra kérte a fiatalokat, hogy szemüket emeljék fel az égre, és erkölcsi életüknek és ezen keresztül a családnak boldog és biztonságos jövőjét a felülről jövő isteni kegyelemben lássák és keressék.

Feltehető a kérdés, hogy abban a században, amely olyan sok vonatkozásban előbbre viszi az emberiség boldogulását, amikor újabb és újabb, csodálatosabbnál csodálatosabb felfedezések nyitnak szinte beláthatatlan távlatokat az ember előtt, miért vált ennyire akuttá a házasság és a családi élet problémája?

A statisztikai adatok, amelyek világviszonylatban mutatnak rá a rosszul sikerült házasságok felbomlására, önmagukban csak rideg számok, vagy legfeljebb felkiáltójelek, amely számok és felkiáltójelek mögött emberi gyöngeségek, erkölcsi felelőtlenységek, gyávaságok, vagy éppenséggel súlyos emberi tragédiák húzódnak meg. A katolikus Anyaszentegyház éppen azért, mert a házasságot Krisztustól rendelt szentségnek, és ennek következtében a családi életet minden vonatkozásában szentnek tartja, a dolog természeténél fogva mindent el akar követni, hogy ennél az egyáltalán nem kívánatos és az emberiség jövőjét egészen biztosan nem előre vivő jelenségnél hivatásánál fogva mint segítő és irányt mutató jelentkezzék.

Meg kell mondani, hogy ez az írás nem tart igényt teljességre, és egészen biztos az is, hogy a következőkben megjelölendő okok és tényezők mellett, éppen a kérdés sokrétősége miatt, sok más probléma és nehézség is felmerülhet. Tény azonban az, hogy ha sikerül megtalálni az alapvető okait ennek a súlyos problémának, akkor, tekintve a különféle okok összefüggéseit, mégis csak sikerül bizonyosfokú útmutatást nyújtani.

Igen sokszor merül fel katolikus hívekben is, hogy az Anyaszentegyház a házassággal kapcsolatban túlságosan és maradian szigorú. Szinte elviselhetetlen terheket rak a hívek vállaira, amikor rendíthetetlenül és megmásíthatatlanul hirdeti a házasság fölbonthatatlanságát. Azok a katolikus hívek, akik így fogalmazzák meg a kérdést, akik az Egyház komoly és felelősségteljes magatartásában csupán maradiságot és elviselhetetlen terheket látnak, nem kétséges, hogy egyrészt sajátmaguk is bizonyos mértékig már lelkiileg sérültek, másrészt nem áll tisztán előttünk, hogy az Egyház semmi mást nem tesz, mint amit Krisztus tanított és amit az Egyháznak mindig és minden körülmények között, éppen az emberiség jövőjét és boldogságát, továbbá a családi élet tisztaságát és szentségét tekintve változatlanul tanítania és tartania kell. Szent Máté evangéliumának XIX. fejezetében 1—9. verseiben beszél az Úr a házasság fölbonthatatlanságáról. És itt jelöli meg a fölbonthatatlanságnak valódi és lényeges alapját is, amikor ezeket mondja: „Nem olvastátok, hogy a Teremtő kezdetben férfinek és nőnek teremtette őket és azt mondta: A férfi ezért elhagyja atyját és anyját, feleségéhez csatlakozik és a kettő testben *egy lesz*? Így már *nem ketten* vannak, hanem csak *egy test*. Amit tehát Isten egybekötött, ember szét ne válassza.” Krisztus szavai világosan mutatják, hogy a házasságban már nem ketten vannak, hanem férfit és nőt a házasság egy-egyével kovácsol össze, és a szétválasztás ennek következtében lehetetlen.

Az Úr szavait Szent Péter apostol az efezusiakhoz írt levelének V. fejezetében a 21—33. versekben fejti ki és világítja meg; „Engedelmeskedjete egymásnak Krisztus iránt való tiszteletből. Az asszony engedelmeskedjék férjének, akárcsak az Úrnak, mert a *férfi feje az asszonynak, mint Krisztus az Egyháznak*: ő ugyanis Testének Megváltója. Amint tehát az Egyház Krisztusnak van

alárendelve, úgy az asszony is mindenben férjének. — Férfiak! Szeressétek feleségeket, amint Krisztus is szeretete az Egyházat és föláldozta magát érte, hogy a keresztségben az élet igéje által tisztára mosva megszentelje. Ragyogó tisztává akarta tenni az Egyházat, amelyen sem szeplő, sem ránc, sem egyéb efféle nincs, hanem szent és szeplőtelen. Így szeresse a férj is feleségét, mint saját testét. Aki feleségét szereti, önmagát szereti. Hiszen saját testét senki sem gyűlöli, hanem táplálja és gondozza, akár csak Krisztus az Egyházat... Szeresse tehát mindegyiktek feleségét, akár csak önmagát, az asszony meg tisztelje férjét."

Szent Pál szavaiból egyáltalán nem következik, hogy a család feje önkényes parancsolgatója a családnak, hanem mint Krisztus az Egyháznak, úgy feje ő a családnak, gondjainak hordozója, életfeltételeinek főelőteremtője, és ezért a család tagjai szeretetből fakadó engedelmisséggel viseltetnek iránta. Krisztus az Egyháznak feje és ura, aki azonban megmutatta, hogy miccsoda áldozatkészséggel és szeretettel gyakorolja uralmát az Egyház felett. Így kell viselkednie a családfőnek, a férfinak is feleségével szemben.

A kinyilatkoztatás szellemében próbáljuk hát megkeresni azokat a lélektani problémákat, amelyek napjainkban a házasság és a család válságát okozzák.

Az első *alapvető* hiba a helytelen példaadás. A családban felnövekedő gyermekek lesznek a jövővéd édesapák és édesanyák. Lelkükbe elsősorban szüleik családi élete, a családi életéről vallott komoly vagy felületes, tiszta, vagy tisztátalan elvei hagyják a legmélyebb nyomokat. Úgy gondoljuk, hogy ma már nem igen akad józan ember, aki tagadná azt, hogy mindazok a jelenségek, amelyek a házastársak között a család életében lejátszódnak, igen mély nyomokat hagynak a gyermekek lelkében. Az sem kétséges, hogy a gyermek életkorának megfelelő szinten próbál logikusan gondolkodni és ítéletet formálni az előtte lejátszódó események fölött. Ebből következik, hogy igen súlyos lelki válságot okozhat a gyermek lelkében az az *egocentrizmus*, amely egyik vagy másik szülőben a házasság keretén belül megnyilvánul. A mindenben az én keresése, tekintet nélkül a családra és jelesül a másik házastársra, könnyen kialakíthatja a növekvő gyermekben azt az elgondolást, hogy így kell majd az ő házasságát és családi életét is berendeznie. Ez az énkeresés, vagy másképpen önzés, vitán felül szemben áll a krisztusi tanítással és azzal a szeretettel, amely a házastársak közötti együttélésnek semmiképpen ki nem iktatható, lényeges pontja. Ennek a szeretetnek, amelynek éppen az lenne a lényege, hogy egymás terheit viseljék, hogy egymás természetének gyöngeségeit türellemmel javítgassák, az ilyen önzés és énkeresés egészen biztosan halálát okozza.

Ezzel szemben, ha a jövő nemzedék azt látja családjában, amit Szent Pál apostol mond az Efezusi levélben, ha látja azt, hogy a család feje milyen áldozatos szeretettel és odaadással dolgozik a család jólétéért és üdvéért, akkor nem lehet kétséges, hogy benne is az az ítélet alakul ki, amely az ő jövő családi életét és házasságát is ebben a szellemben tudja csak elképzelni.

Lélektanilag nem kis jelentőségű a család *gazdasági életének* rendezettség. Ez nem azt jelenti, hogy a család tagjainak mindenáron és minden körülmények között a családi élet olyan gazdasági berendezkedésére kell törekedni, amelyben nincsenek gondok és problémák, és ahol nem jelentkezik a lemondás és az önfegyelem. Azokban a családokban, ahol a család gazdasági élete rendezet, de ahol a jövővéd nemzedék látja azt, hogy ez a rendezettség a becsületes és szorgalmas munka eredménye, ahol látja azt, hogy a szülőknek többször kell bizonyos dolgokról lemondani, ha látja azt, hogy ezeket nem az élet fenntartásának első vonalához tartozó igényeket a szülők különösebb lelki emóciók nélkül hajlandók prolongálni, vagy véglegesen is lemondani rólok, akkor lehetetlen, hogy a gyermekben olyan igények jelentkezzenek, amelyek jövő házasságát és családi életét nézve, már előre vetik a *kielégíthetetlen* súlyos árnyait. Mindinkább bebizonyosodik, hogy azok a fiatalok, akik saját családjukban soha nem tapasztalták azt, hogy az igényeket józanul kell megszabni, ezek lesznek azok, akik saját házasságukban és családi életükben

a jelentkező nehézségek, ki nem elégíthető igények idején, nem a józan önfegyelmet és lemondást, hanem a családi élet szétbomlását választják.

Sokat hangoztatott vád a családi élet problémái között a *felelőtlenség*. Ha a felbomlott házasságoknál a felbomlás okait vizsgáljuk, azt kell tapasztalni, hogy igen nagy számban a felelőtlenséget lehet, mint okot megjelölni. Ez a felelőtlenség igen sokszor nyilvánul meg a szülőknél, gyermekeik előtt. Olyan kijelentések, amelyek mögött nincs valós tartalom, olyan cselekedetek, amelyek messze járnak a jótól, az igaztól és a tisztától, olyan körülmények az életbeosztásban, amelyek munkátlanyságot, az állapotti kötelességek elmulasztását mutatják, mind mint súlyos felelőtlenségek jelentkeznek a családi életben. Ennek következménye az, hogy a felnövekvő gyermek eleinte nem veszi komolyan állapotti kötelezettségeit, jelesül tanulmányait, később az élet más területein is megbízhatatlan lesz és mindennek a könnyebbik végét keresi és végül saját családi életében már az induláskor olyan súlyos felelőtlenség terhet hordoz magában, amelynek vége nem lehet más, mint a házasság felbomlása és a család szétfűlése.

Külön szólni kell a házastársi *hűség* kérdéséről is. Nagy kár lenne, ha ezt a kérdést nem mernénk érinteni és nem mernénk rámutatni arra a nagy lélektani sebre, amelyet a házastársak hűtlensége okozhat a jövő nemzedék lelkében. A legnagyobb felelőtlenség az, amikor egyik vagy másik házastárs hűtlenségébe beavatja vagy eszközként használja fel gyermekét. Ez a seb, amelyet az ilyen házastársi hűtlenség a gyermek lelkében okoz, eredményezhet ugyan egy súlyos elfordulást és undort, de nem egyszer azt eredményezi, hogy későbbi házasságában és családi életében ő is hasonló módon veszi semmibe a házastársi hűséget. Azok a magyarázatok, amelyeket egyes szülők a gyermekek felé hangoztatnak, az t. i., hogy a másik házastárs is hűtlen, vagy más súlyos jellemhibában szenved, pl. iszákos, durva, nem szeret dolgozni stb., semmiképpen sem adhat alapot arra, hogy a gyermekek előtt a saját hűtlenségünket így igazoljuk.

Az Anyaszentegyház, amikor az Egyházi Törvénykönyvben a házassággal kapcsolatos kánonokat kihirdette, nyugodtan mondhatjuk, egyrészt az isteni kinyilatkoztatás és annak semmiképpen meg nem változtatható tanítása, másrészt pedig az emberért való felelősség és aggodás vezette. Ezért nagy mérsékletet tanúsított az Anyaszentegyház, amikor a házasságra való alkalmaság szempontjából nem egy esetben minimalistának mutatkozott. A házasságra való lélektani előkészítés azonban nem jelenthet minimalizmust, mert hiszen azoknak a problémáknak megoldása, amelyek egy családi életben felmerülhetnek, sokszor igen komoly erőt, sziklaszilárd jellemet, őszinte megbecsülést és szeretetet követelnek. Ezért aki a házasságra és a családi életre vállalkozik, sokszor és sokféleképpen kell, hogy megvizsgálja önmagát. Sokszor kell föltennie magának a kérdést, hogy rendelkezik-e azokkal a tulajdonságokkal, — és ezt nemcsak fizikai értelemben kell érteni —, amelyek őt alkalmassá teszik arra; hogy házasságot kössön, családot alapítson és ezt a házasságot megóvja egy életen át minden katasztrófától.

Az emberiség sorsa nagymértékben függ attól, hogy milyen lesz a jövőben a családok élete. A nagy technikai fejlődés sok mindenben meg fogja könnyíteni az ember életét. Nem veszi el azonban az embertől a felelősséget önmagával, saját jellemének formálásával, és elsősorban a legkisebb természetes közösséggel, a családdal szemben. Az Anyaszentegyház változatlanul ott áll az ember mellett és segíteni akarja válságának megoldásában. A válság megoldása azonban csakis akkor lehetséges, ha Krisztus tanítása, ha Szent Pál apostol szavai nemcsak útszéli porba, köves talajra, vagy tövises közé esnek. A jó talajt Isten kegyelmével az embernek magának kell előkészítenie ezeknek a tanításoknak befogadására és életté váltására. Ezért hadd idézzük befejezésül a „szeretet himnuszát”-nak következő szavait, amely szavaknak jellemezni kell azokat, akik a házasságot és a családot komolyan veszik: „A szeretet türelmes, a szeretet jóságos, a szeretet nem féltékeny, nem kérkedik, nem gőgösködik, nem tapintatlan, nem keresi a magáét. Haragra nem gerjed, a rosszat fel nem rója, nem örül a gonoszságnak, de együtt örül az igazsággal. Mindent eltűr, mindent elhisz, mindent remél, mindent elvisel.”

(Várkonyi Imre)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. A figyelmes olvasó, immár több mint egy évtizede, Birkás Endre nevét is irodalmunk veszteségei között tartotta számon; azok között, akik kitűnő kezdet után, mostoha körülmények, vagy valami belső tehetetlenség folytán, egyszerre csak abbahagyják. Emlékeztetett Birkás Endre néhány komoly figyelmet keltett novellájára, s elbeszélő hangjának kicsit fanyaron unott, de végül mindig célba találó modorára, kimért stílusára, mely került minden fölös ékítményt, még a mondatok síma lejtésére sem ügyelt, trükköket, különleges fogásokat se jellemzésben, se leírásban nem alkalmazott, elkezdte az elbeszélést szabályszerűen az elején és befejezte a végén, a dolgokat sejtetés helyett nevükön nevezte, magyarázkodás nélkül mondta el, mi történik s melyik hőse mit csinál, és beszéltetni is úgy beszéltette őket, ahogy a mindennapi életben beszélnek, sőt talán egy kicsit csunyábban és lomposabban. Mégis, ebből a hanyag, vagy talán ügyetlen előadásból jóformán mindig „kijött”: az életnek valamiféle sűrű, sűrített igazsága, egy leheletnyi groteszk, de hozzá mindig emberi részvét is, megindultság nélkül, érzelmesség nélkül, tárgyilagosan és higgadtan, s az egyéniség meggyőző erejével. Így volt; aztán Birkás Endre hangját hosszú-hosszú időn át nem hallottuk.

Most végre megjelent egy regénye, *Elfelejtett emberek* címmel. Azzal kezdődik, hogy behívnak egy sereg embert, s a doni katasztrófával végződik. Nincs benne egyetlen nagy szó, egyetlen érzelmi fölkiáltójel. A hősök nem átkozódnak látványosan és nem zengenek tirádákat a háború vagy a zsarnokság ellen. De kevés könyvet olvastam, amely meggyőzőbb vírárt volna a háború ellen; éppen azért, mert nem szavakkal akar meggyőzni, hanem „a tények erejével”.

Ha van ember, aki nem való katonának: a hős, Bándy Géza ilyen. Az ő parancsnoksága általában abban merül ki, hogy fekszik a szállásán és olvas, színházi lapot vagy detektív-regényt. Ha elkerülhetetlen, intézkedik is; ha lehetséges, embereire hagyja a dolgot. Az „elfelejtett emberekre”: azokra, akiket itthon egyszerűen „leírtak”; azokra, akik ott várták a fölváltást, ott kínlódtak és ott veszttek a Don-kanyarban. S ezek az emberek, jól vagy rosszul, de teszik a dolgukat. Valami furcsa, kelletlen kötelességérzettel, ami minden más, csak nem a szabványos „katonai becsületérzés” és kötelességtudat. Semmiféle „ügyért” nem dolgoznak; egymásért dolgoznak. Sajátos, nyers, dühös, szerves emberiesség fűzi össze őket, jellegtelen, szürke, és nagyszerű hősiesség, áldozatkészség, egyik ember póztalan önfeláldozása a másikért. Bándy Géza, ez a nemtörődöm, ez az egész háborúsdit kifejezhetetlenül utáló férfi, ez a megtestesült „laissez faire” természetesnek találja, hogy sebesülten ő maradjon ott a kietlen, szétlőtt pályaudvaron, ahová többé nem jön s ahonnan többé nem indul vonat, ne pedig a sebesült sofőr bajtársa, akinek gyerekei vannak otthon. S a menekülés elképesztő tébolyában, amikor a kocsikat az agyalágyult hadvezetés asztalok és írógépek elszállítására használja, ahelyett, hogy az embereket mentenék, a gépkocsivezető fajtája közmondásos leleményességével megtalálja a módját, hogy kijátssza a szűkagúy őrnagy rendelkezését és mégis megmentse társát. És Bándy, zsebében a fölmentéssel, szabadságáról mégis visszamegy az alakulatához, nemcsak azért, mert ezt a hátszínházi Pestet, ezt a kávéházi Konrádokkal zsúfolt nyüzsgést, ezeket a másokbőrre-hősöket nem lehet kibírni, s nemcsak azért, mert két csapatuknál lapul a zsidó bajtársuk sorsa forog veszélyben, hanem elsősorban azért, mert valami íratlan, erős erkölcs, valami egyszerű, szilárd emberség köti azokhoz, akik odakint maradtak, akik visszavárják, és akiket nem hagyhat cserben.

Nem tudom, valóban így volt-e, nem-e; így estek-e össze az események, vagy csak az író bravúros sűrítése a dolog — mert Birkás Endre jórészt személyes frontélményeit dolgozza föl regényében: — a szerkesztés remeklése mindenképpen, ahogy az író a hadbírószági tárgyalást és a doni összeomlást egybe-, montírozza”. Szállítmány érkezik ugyanis, és Bándy emberei, akik a kirakodott holmikat fuvarozzák, ellopnak egyet-mást. Részint azért, hogy régebbiről származó hiányait pótolják; részben azért, mert kell nekik a meleg holmi; részben a saját kis közösségük kénytelen-kelletlen „önellátó”, különös „erkölce” szerint. Ebből kerekedik a hadbírószági ügy: a tettenértekkel végigjátszanak egy elképesztő komédiát, miközben a front már bomlik; a tragédia

küszöbén az a fontos, hogy megbüntessenek néhány embert, amiért eltulajdonított pár pokrócot, elveszettek pótlására; tárgyalnak, vádbeszédet tartanak, ítélnek és elítélnek — s közben már érezni, hogy mindennek vége, a levegő teli idegességgel (remek írói érzékeltetés ez), mégis folyik az esztelen törvényszék: lehet-e jobban „a tények erejével” megmutatni a butasággá végzetesedett embertelenséget?

Bándyékat alakulatukhoz visszatérőben éri a végzet, amiről az írónak, valóban szívszorító szűkszávással, mindössze ennyi a mondanója: „De nem érték föl a domb tetejére, előtte kétszáz méterrel aknára futottak.”

A többiek várják őket, aztán keresésükre indulnak, megtalálják az autó roncsát, a halottakat az útszélen — a három életben maradottat valahova kórházba vitték —, nekilátnak hazatérve fejfát faragni nekik; akkor kapják a parancsot, melyet nem is igen értenek meg, csak másnap, amikor meglátják az országúton a frontról visszaözlő, fölbomlott hadat. Belekerülnek a menekülésbe, rábukkannak a három sebesülte is, az egyiket megmentik, a másik kettő ott marad, kirakva a pályaudvarra, a semmiségbe, a biztos fagyhalálba...

Egy regény értékéről legkevésbé a tartalmi kivonata adhat fogalmat. Hogyan lehetne ilyen kivonatolással képet nyújtani az olvasónak az *Elfelejtett emberek* hatásáról, mely alól, aki elolvassa, napok múltán is csak nehezen ocsúdik? Hogyan lehetne ilyen vérszegény tolmácsolással megéreztetni vele, hogy néhány utolsó fejezete: a hadbíróági tárgyalás, az összeomlás, a menekülés története újabb elbeszélő irodalmunk nagy lapjai közé tartozik? Hogyan meggyőzni róla, hogy e fura Bándy Géza oblomovi figurájában olyan alakot sikerült megmintáznia, amelynek ott a helye az emlékezetes regényhősök galériájában? S hogyan lehetne végül kivonatolással dokumentálni, ami egyik legnagyobb érdeme a könyvnek: talán nincs még egy új magyar regény, amely ilyen nyomasztó hitelességgel mutatná meg, hogy azoknak, akik benne harcoltak és benne haltak, mennyire nem volt közülük ehhez a háborúhoz, mennyire „kivülük” történt, s mennyire tőlük függetlenül harsogott az az eszelős szájalás, melynek front mögötti szölamai csak arra voltak jók, hogy a fronton számkivetve sínylődők keserű életét még jobban megkeserítsék.

Rapszódia egy őszi kertben Vas István most megjelent kötetének a címe. „Versek és úti jegyzetek” az anyaga. Az utóbbiak, tavalyi angliai útjáról. A jószemű megfigyelő és az okosan elegáns író nemes prózájával ajándékozik meg az olvasót, s egyben a szó teljes értelmében üdítő eredetiséggel gondolataiban és véleményeiben, híven ahhoz a meggyőződéséhez, hogy egy-egy művészetet érintő kérdésben „tán még van joga a költőnek a részgazságokhoz, az igazságok hullámmzásához”. Az ember csak azt sajnálja, miért nem kap mindebből többet: versek közé ékel, verseket kommentáló, „életrajzi háttérét” megvilágító jegyzetek helyett miért nem teljes beszámolót, egész útinaplót — ami a Vas István kritikusi kedélyével, tág műveltségével, jó szemével és okos tollával valóban szép élmény lenne.

Ami a verseket illeti — s mily jól illik világukhoz a cím! — a kiérett, fanyar zamatú férfilíra remekei vannak köztük. A *Szabó Lőrinc halálára* például, új költészetünk egyik kimagasló darabja, vagy az *Ötven felé*, „egy nap története”, a tömörségében villámlóan erős *Motorbicikli*, s az a három, amely dús őszi ragyogásában, színei teltségében, Vas Istvánnál eddig talán nem is ismert nemes és egyszerű pátoszában lírája legszebb tetőire visz: *Mikor a rózsák nyilni kezdtek*, *Előhang*, s a címadó *Rapszódia egy őszi kertben*.

Nála, éppen nála, aki egyike „legképzőművészibb” költőinknek, talán nem hat bizarrul, ha új verseinek, legtöbb új verseinek, s épp a legnagyobbaknak *anatómiai hitelességéről* beszélünk, a valóság, az élmény és érzés bordázatáig, gerincéig, sejtjeiig lehető figyelemről, s arról, hogy mennyire nem metaforákban és képekben, hanem a konkrét valóságban beszél, líraisága mennyire nem a való áttételeiben, hanem az abba történő elmélyedésben izzik föl. Legszemléletesebb példa rá az *Ötven felé*: egy lényegében prózai téma magas lírává forrósitása anélkül, hogy bár egyetlen percre is elhagyná holmi „hézazás” kedvéért a konstatáló pontosságot és a gondosan regisztrált valóság földjét.

De ennek az egész valóságnak valami nehezen megfogalmazható, ám a kötet során végig érezhető több értéke, súlya van pusztán önmagánál: minden mozzanatán, minden jelenségén ott érezni azoknak a napoknak a hangulatát, amelyekben még gazdag pompájában áll a nyár, de már mulandóan, távozásra készen, az elborulás sejtelmével, egy leheletnyi halállal a lombok aranyában. Ahogy a *Mikor a rózsák nyílni kezdtek* strófái érzékeltetik ezt a vad gazdagságában már mulást sejtető nyarat:

Mint furcsa ráadást vagy veszélyes messzeséget
kezdjük nézni a holnapot —
ez volt az a nyár, mikor a tél szele szíved
koszorújába kapott.

Volt vidámabb nyarunk s merészebb azelőtt,
de emlékszel? ez volt a legszebb.

Némán kertünkbe hajoltak a szomszéd temetők,
mikor a rózsák nyílni kezdtek.

Ennek a túlsorduló, saját bőségétől néha már-már mámoros teltségnek az élménye marad meg legmélyebben az olvasóban, ha a *Rapszódia egy őszi keriben* verseit ízlelgeti, és oldott, mély-lüktetésű, tartózkodó, de néha tiszta pátusszal fölszárnyaló dallamait hallgatja. (*)

SZÍNHÁZI ŐRJÁRAT: Kispolgárok. A csödbe jutott polgárság és kispolgárság problémája élteti ma még tulajdonképpen úgy-ahogy a világ drámaírodalmát. Dürrenmatt vagy Max Frisch, Osborne vagy Miller ezt a polgári-kispolgári életformát boncolja epésen, dühösen, gúnyosan és tragikus grimaszoktól kísérve, sőt a mi nagy neveltetünk, Tábí László is végeredményben ezt a problémát humorizálja körül „Rendkívüli világnap” című darabjában.

Milyen jóleső öröm volt tehát, hogy a kispolgár-darabok legklasszikusabbikát, Gorkij „Kispolgárok” című művét láthattuk viszont a József Attila Színházban. Ez az igyekvő kis peremszínház megmutatta — mint Kisfaludy, Heltai, Shakespeare, Lope de Vega bemutatóival is tette —, hogy csak fekvésileg peremszínház, produkciói azonban sokszor fölülmúlják nem egy színészi és rendezői teljesítményben az ország legjobb színházait is. Különösen szerencsés ötlet volt azonban éppen ott mutatni be Gorkij legharmonikusabb és legkerekdedebb darabját, ahol a kispolgáriság réme legjobban fenyeget éppen egy életszínvonal emelkedés és különböző gazdasági lehetőségek eredményeként.

A kispolgár ugyanis valami átmeneti életformát folytat. Paraszti vagy munkásmúltját megtagadva bizonyos anyagi biztonságra tesz szert, van egy kis háza, vagy néhányszobás lakása, ahol ágyrajárókat, albérlőket tart, van plüss takarója, rádiója, matyó párnája, televíziója, néhány giccsmúzeumba való képe és bizonyos fokú belső megdicsőülése. A kispolgár mind e vagyontárgyakat meglehetősen kemény munkával, felesége, családtagjai, inasai, alkalmazottjai, albérlői és ágyrajárói hajsztolásával és kiuzsorázásával kereste s nincs az a keleti zsarnok satrapa, nincs az a nyugati nagykapitalista, aki körmönfontabb módon, vesztebbebb elszántsággal védené ezt a sajátjának harácsolt állagot, mint ő. Mert a kispolgárnak semmi se szent, saját kis megszerzett javain kívül, amelyeknek gyarapításáért vagy csak egyszerű megtartásáért mindent föláldoz, még a saját vagy gyermekei boldogságát is. Kuliurális igénye alig létezik, ha egy kis biztos jövedelemre tett szert, azt zslugorian beosztja, szeret persze munka nélkül, vagy kevés munkával jól élni — a bürokrácia dzsungelének pókszerű gyilkosa ő, aki ül a hálóban és nézi a vergődő legyet, akit sikerült hálójába kaparintania — és ingyen szórakozásul az ablakokban vagy folyosókon könyöklést választja, a mások életébe való belekukucskálást. Miután ráér és semmi emberi láz nem nyugtalanítja, mások megítélésében éli ki rossz ösztöneit. Mindent és mindenkét a saját szemellenzős, szűk látóköréhez mér, magán keresztl, saját aljasságát másról is feltételezve ítél és eme ítéletének érvényt szerzendő, bizonyos klikket vagy klant alkot, hogy a hozzája hason-szörűekkel majorizálhassa a világot. Ha Ku-klux-klan-ban áll, négereket, zsidókat és katolikusokat gyilkol, vagy terrorizál, de a Ku-klux-klan csak jámbor előképe annak, mikor egy kefebajuszos hitleri kispolgárnak sikerül hata-

lomra jutnia, összeadnia az összes sörháztöltelékként politizáló hasonszórúkeket és fasizmus vagy nemzeti szocializmus címen terrorizálni a munkásokat és a művészeket, akik vele szemben alkotó munkában élik ki magukat. Hogy gyűlöl ez a kispolgár mindent és mindenkit, aki változást kíván az emberiség sorsában és akár művészként, akár munkásként harcol széles, egyetemes, minden emberre kiterjedő, egyformán védő és fékező jogokért. A kispolgár-fasiszta ilyenkor megsemmisítő lágereket szervez s ott akar elégetni minden emberi gondolatot, minden forradalmat hirdető emberfőt, munkást, zsidót, katolikust és kommunistát. Harca luciferi harc, mindig bukniá kell, de jajban-bajban annyit zúdít az emberiségre, hogy minden szabadságért küzdő embernek harcolnia kell ellene. S Gorkij ennek a harcos, önvédelmi harcnak az élvonalában áll. „Kispolgárok” című műve is ezt a cél szolgálja.

A darab tartalma a lehető legköznapiabb. Beszemenyov, a kispolgár egy kis vagyonszárazra tett szert, emeletes faházat épített s abban saját édes és fogadott gyermekein kívül albérliőket és kosztosokat tart. Leánya tanítónő, de a rettenetes kispolgári környezetből nem tud elmenekülni. Szerelmes fogadott testvérébe, aki mozdonyvezető s mikor megtudja, hogy a fiú a náluk cselédként segédkező szegény lányt veszi el, öngyilkosságot kísérel meg. A kispolgár apa azonban főleg azért dühöng, mert a fogadott fiú most kiválik a háztartásból, nem adja többé haza a fizetését s egy jövedelemforrással kevesebbje lesz. Fiát diplomás úrnak szeretné nevelni, de a fiú nehezen tanul s végül is elcsábítja őt a házban lakó fiatal özvegy. Ezek is kitépik tehát magukat a szülői terror bűvköréből és a kispolgár házaspár egyedül marad a beteg, tönkretett életű leánnyal, aki szintén a kispolgári önkény áldozata.

Egyszerű, kerek mese, semmi rendkívüli sincs benne. S mégis az egész harcos Gorkij mond benne ítéletet egy beteg életforma, egy kihalásra ítélt embertípus fölött. Gorkijt játszanı nehéz a színésznek, nem is játszania, élnie kell az ő alakjait. A József Attila színház előadása ilyen „életes” megjelenítés volt. Egri István eddigi pályája legjobb alakítását nyújtotta a zsarnok kispolgári apa élénkvetítésében, Gobbi Hilda pedig az elnyomott, sápiító, korlátozott kispolgári anya alakjához talált megrendítően élethű színeket. Kállai Ilona az öngyilkos tanítónő passzív szerepében sikeresen mutatta meg, hogy a színész hallgatásában is mennyi vergődő dinamika rejtőzhetik, ha sikerül valóban élnie is a szerepét. Nem kevésbé nehéz szerep jutott Velencei Istvánnak, a tépelődő, határozni nehezen tudó egyetemista fiú szerepében. Hajdanában Lukács Pál személyesítette meg nálunk a legkitűnőbbben a vergődő orosz fiatalemberek típusát a Vigaszínház híres Csehov előadásain. Velencei István életkora miatt nem nagyon láthatta ezeket a huszas évek elején lejátszódó színpadi produkciókat és így csak konzensenialitásának tudhatjuk be, hogy helyenként Lukács Pálra emlékeztetően, azaz tradicionális magyar elképzelés szerint vetítette elének a század-elő helyét nem lelő, tétova orosz fiatalemberét. Sós Lajos a mozdonyvezető mostohafiú alakját kissé külsőségesen oldotta meg, de Eöri Erzs, Örkényi Éva, Szemes Mari, Bodrogi és a többiek epizódalakításai annál jobban sikerültek. Sinkovics Imre részeges kántora démoni erőtl duzzadó, vérbő alakítás, csak még az alkoholgőzben felőrlődő ember belső széthullását kellene jobban éreztetnie.

Ime, a kis peremvárosi színház példát tudott adni elmélyült rendezéssel, összeforrt együttes játékkal és kimagasló színészi alakításokkal is: így is lehet, ezt is lehet. Gorkijjal a jobb emberiségért világvárosi nívón kell harcolni. Kíváncsinos lenne, hogy a József Attila színház vendégjáró körútra induljon az országban és Budapest húszegynéhány kerületében is ezzel a produkcióval, amely művészi rangját az ország legjobb együttesei között jelölte ki.

(Possonyi László)

KÉPZŐMŰVÉSZET. Ferenczy Béni Petőfi-szobra. Március 15-én leplezték le Ferenczy Béni szobrászművész Petőfi-szobrát, amelyet Gyula város főterén állítottak fel. A művet 1948-ban, a szabadságharc centenáriumának évében készíttette a mester. Az eredeti terv az volt, hogy a Borromeo kardinális által 1602-ben alapított világhírű könyvtár, a milánói Ambrosiana udvarába kerül a nagy magyar költő bronzba öntött alakmása, Thorwaldsen Byron-ja és a vi-

lágirodalom más nagy lírikusait megörökítő szoborművek társaságába. A szép elgondolás azonban nem valósult meg, s az elkészült gipszszobor éveken keresztül nem jutott a nyilvánosság elé. Amikor azután megjelent Hatvany Lajos „Így élt Petőfi” c. munkájának első kötete, a címlapot Ferenczy Petőfijének reprodukciója díszítette. Hubay Miklós egy irodalmi lapban azonnal felhívta a figyelmet az ábrázolás értékére, s rövidesen a VI. magyar képzőművészeti kiállításon is bemutatták a szobrot, amelynek ma már valóságos kis irodalma van. Fülöp Lajos akadémikus, Illyés Gyula, Konsztantin Szimonov szovjetorosz író és mások mondták el véleményüket a műről, és Somlyó György költő „Ferenczy Béni Petőfi-szobrára” címmel szonettet is írt.

Petőfi alakja a magyar képzőművészeket több mint egy évszázad óta foglalkoztatja. A kortárs művészektől, Barabástól és Orlai-Petrichdtől kezdve mindmáig (Kisfaludi-Stróbl szobra, Bernáth, Molnár C. Pál, Konecsni festményei, Beck Ö. Fülöp és Madarassy Walter plakettjei, stb.) sok művész próbálkozott meg az ecset, a véső vagy mintázófa segítségével Petőfi egyéniségét megragadni és kifejezni. Főleg a festmények között akadtak sikerültek (Thorma János és Berény Róbert munkái), az elkészült művek legtöbbször azonban hiányérzetet keltett és jogos kritikát váltott ki. Legszerencsétlenebbek a kiegészés utáni idők dagályos és alpátosszal teli Petőfi-ábrázolásai voltak, ezeknek prototípusa Huszárnak a pesti Dunaparton álló, illetve inkább ágáló Petőfije. Sajnos, Madarász két Petőfi-kompozíciója (Petőfi halála és a Föltámadás) szintén nem tartozik e kitűnő festők java művei közé. Izsó Miklós volt a múltban az a magyar szobrász, aki hivatva volt az igazi Petőfit megmintázni, azonban korai halála a vázlatok alapján nagyszerűnek ígérkező mű létrejöttét megátolta.

Ferenczy Béni Gyulán álló alkotását tartjuk az eddigi legjobb Petőfi-szobornak. A minden érzélgősségtől ment műből a nagy költő zsenijének lenyűgöző ereje sugárzik. A költő testi alakját is hűsége sen idézi fel a mű, amelyből a fiziológiai hasonlóságon túlmenően a rendkívüli szellem fluiduma árad. Minden kor újraértékeli kultúrája klasszikusait, úgy gondoljuk azonban, Ferenczy Béni Petőfi-felfogását az utókor sokaig érvényesnek fogja tartani.

A költő balkeze kardja markolatán, jobbja ökölbezárván. Ballábával kissé előreleépve áll, zubbonya feltépve nyakán, csizmája alatt babérkoszorú. Alakja kissé gyerekes és csenevész, erejét nem izomkötegek adják. Arca, a széles járomcsonttal, sovány, beesett, szája dacos. A szobor testtartása egyszerű, komoly, természetes, belső izzás és igaz páthosz van ebben a figurában, kifejezve az erkölcsi és művészi nagyságot. Azt a költőt látjuk, aki a vesztes kápolnai csata napján, 1849 februárjában ezt a mondatot írta be Kolozsvárott Burián Pál emlékkönyvébe: „Lantom, kardom tiéd, óh szabadság!” Olyan embert állított elénk a léleklátó Ferenczy Béni, akiben az elvek és a gyakorlati cselekvés összhangban van, akinél élet és mű egymást egészíti ki. Mintha a „Búcsú” c. vers szavait mondaná ez a bronzból való, de mégis élő Petőfi: „Kardot fogék kezembe lant helyett, költő valék és katona vagyok... Hazámért ontom véremet, ha kell, hazámért vívok véres viadalt.” Ferenczy alakja nem a szerepjátszó pozór, nem a vadzszeni, nem a harcias köntöst öltött nyárspolgár, hanem az, akinek Petőfi önmagát írja: „a tüzes ifjú, ki néha magával nem bírt, ki nek ez volt a neve egykor mindenkinek ajkán: haragos Petőfi!”

Hogy hiteles az ábrázolás, erről az egyik legjobb Petőfi-életrajz szerzője, Illyés is tanúskodik: „Ferenczy Béni Petőfije ugyanaz a vékony, középmagas, kedves fiú, aki leírásokból, a kortársai emlékezéséből ismerősünk.” Fülöp Lajos a mű „remek kompozícióját” s a kitűnő drapériamegoldást dicséri, rámutatva, hogy Ady Endre is így képzelte el Petőfit s ilyennek írta meg „Petőfi nem alkuszik” c. híres tanulmányában. A régebbi Petőfi-szobrok, üres taglejtéseikkel, lobogó köpönyegeikkel, külsőséges megoldásaikkal és egyéb teatrális fogásaikkal sem a nagy költőt, sem a forró forradalmi idők főszereplőjét nem érzékeltették. Viszont „Ferenczy Béni kedves figurájával kezdet fognánk, s válára tennénk a kezünket, ha megengedné”, — mondja Illyés, hozzátéve, hogy ez a szobor „nem egy jó szövegmagyarázattal felér”.

Legjobb élő szobrászunk, Ferenczy Béni, a nagy művészcsalád utolsó sarja ez év júniusában töltötte be életének 70. esztendejét. Köszönjük meg neki fél-évszázados művészi munkásságát, amelynek egyik chef-d'oeuvre-je a gyulai Petőfi.

Vértés Marcell és Kmetty János kiállítása. Májusban a Múcsarnok kamaratermében egy évtizedek óta külföldön élő magyar művész, *Vértés Marcell* rajzait és rézkarait állították ki. Vértés 1918-ban forradalmi plakátokat rajzolt, emiatt 1919 őszén emigrációba kényszerült. Előbb Bécsbe, majd Párizsba került, ahol neves festő vált belőle, számos luxuskiállítású bibliofil könyv illusztrációi (Longosz, Verlaine, Apollinaire) is tőle származnak. Nemrégiben rajzsorozatot készített, amelyben ironikusan ábrázolja a Nyugaton ma általános és már szinte hivatalos művészetté emelt absztrakciót. Népszerűségére jellemző, hogy egyik párizsi kiállításának katalógusában a kiváló író, Jean Cocteau így írt Vértés művészetéről: „Kedves, kecses, elbájoló, imádnivaló, könnyed, gyengéd...”

Vértés Budapestén kiállított grafikai láttán ambivalens érzések támadnak a szemlélőben. Egyrészt megcsodáljuk a műveiben megnyilvánuló életörömet, derűt, az ifjúság és a női szépség iránti vonzódást, a ceruza és rajztoll fölényes száguldását a nagy papíriveken. Nagy mesterségbeli tudású, virtuóz rajzoló; lágy vonalakkal, vázlatzerűen, impresszionisztikus modorban alkotja grafikai műveit. Tárgyválasztását elárulják a címek: „Pierrot”, „Két táncosnő”, „Leány kalapban”, „Fiatal lány kistestvérével”, „Műlovarnó”, „Cirkuszi alakok”. „Véragsokor meg egy kislány”, „Szoptató fiatal anya”.

Az első pillantásra olyannyira tetszetős művek legtöbbje azonban nem ad valódi élményt. Egyrészt zavaróak a nyilvánvaló hatások, Degas, Lautrec, Picasso; Renoir-os női arcok, — másrészt a bravúrosság sokszor a mély, emberi mondanivaló rovására megy. Az „Esti Kornél éneke” c. Kosztolányi-vers esztétikáját vallja Vértés, s ezt a fajta művészi magatartást elmúltnak érezzük. Témakörei nem változatosak, ettől azonban tartozhatnék a legkiválóbbak közé. Sajnos azonban Vértés, miközben kereste és elnyerte a nagyközönség kegyeit, a könnyebb ellenállás irányában haladva megrekedt a felületen. Munkásságának pozitívumai és negatívumai egyaránt tanulságosak.

Kmetty János (szül. 1889) Kossuth-díjas festőművész, főiskolai tanár kiállítása egyidőben volt Vértésével, a Fényes-teremben. A két kiállítóhelyiség között néhány száz méter lehet a távolság, a két művész között több fényév. Puritán, keménykötésű művészete alapján Kmetty mester idősebb festőink csoportjában a legelsőként között foglalt helyet. Hallatlan következetességet mutat az ő imponáló életműve, amely Cézanne-nak és a kubizmusnak talaján épül, habár a legtöbb kubista útját a teljes geometrikus formabontásig nem járta végig. A 30-as években Kmetty közelegett az oldottabb posztimpresszionista stílushoz, de ezután ismét visszatért az ő igazi problémáihoz, a tér, a tömegek és a formák gravitációjának kutatásához.

Nyugodt, klasszikus biztonságú piktúráját a kompozíció szervezősége jellemzi. Motívumai egyszerűek, hétköznapiak, főleg csendéletek, műtermi részletek, szigorú, vizsgálódó arckifejezésű önarcképek. Műveire a szellemi tudatosság és fegyelmezett önbírálat jellemző, az alapos megműveltség alkotásait a dekoratív külsőségektől és az értékbeli ingadozásoktól megóvjá. Újabb műveinek fojtott színessége egy bizonyos pátosznélküli szemérmes érzelmességet árul el.

Festői erényeit beszédesen bizonyítja két-három nagyméretű (120×85 cm) pasztell csendélete. A művész a csendéletnél szokatlan nagy felületet tartalmazóan betölti az ízesen megfestett egyszerű tárgyakkal (gyümölcsök, vörös korsó, abrosz, szék, stb.). Kmetty olyan művész, aki tiszteletben tartja a modern művészet legértékesebb hagyományait, amelyeknek nemes hangú folytatója, s mélyen értelmezi a természetet (szentendrei akvarell tájképek). A mestert a kiállítás emlékkönyvében festő- és íróbarátai, Pór Bertalan, Bernáth Aurél, Vilt Tibor, Berda József melegen köszöntötték. Véleményünket a szép kiállításról tömören foglalta össze Czöbel Béla bejegyzése: „Időtálló, jelentős képek”. (*Dévényi Iván*)

Egyszerre, de nem együttesen állított ki az Ernst-ben a nyolcvanhoz közelő *Bornemisza Géza*, egy derűs, szelíd, megbékélt életbölc, és *Bencze László*, aki túl az ötvenen is, forrongó, lázadó, új utakat kereső, örök elégedetlen. Nem

is kell válaszfal, hogy elkülönítse egymástól a két merőben más véralkatú festőművészt, képeik úgy viszonylanak egymáshoz, mint egy *igen* és egy *nem*. — *Bornemisza* nem tűr semminő habozást, bizonytalanságot, kételkedést és riadtságot. Már fiatalon a teljesség, a lezárt, csonkítatlan egész, a kész és megmászhatatlan adottság, a könnyű teherként érzékelt kényszer diktált alkotó képzetének türelmes, szemlélődő éberséget és alázatos, hívó engedelmességet, tisztelettudó főhajtatást a Kegyelemosztó előtt. Derűs, bizakodó lelkiületének köszöni, hogy volt ereje az ostrom alatt nagyrészt elpusztult életművét kiegészíteni újabb, töretlenül friss alkotásokkal. Negyven év természet összefoglaló kiállítása számvetés a megtett útról. Nem visszapillantás, a rezignációnak nyoma sincs ebben a vallomáserejű kitárulkozásban, inkább előremenés, bátor és nyugodt szembefordulás azzal, ami még jöhet, aminek jönnie kell. Ennek a bőles magatartásának köszöni frissességét, meg-megújuló fiatalságát. Sőt, az egész öregkori képei a legderűsebbek, a legüdébbek, a legelfogultalanabbak. Hivalkodásmentes egyszerűségükben hatnak jelentősnek és szépnek. Tájai — főleg a virágzó fákat szereti — ecsettel rajzolt pontos és lelkiismeretes lerögzítései lírai hangulatainak. De lírája nem áradozó, sosem csapongó és szeretlen. Mindig mértéktartó, szorosan csak a lényegre szorítkozó, szűkszavú. És mindig őszinte. Korábbi műveiben árnyalatilag komorabbak, fénytelenebbek a színek, fáradtságos műgonddal megérlelt a kompozíció, a szellemesen felrakott színellentétek harmóniájában is bennelüktet a művész vívódása, az a nemes törekvése, hogy kifogástalan munkát végezzen, hűségesen a szepet szolgálja. A legkésebbi festmények, akvarellek, rajzok azért hatnak hamvasan, mert megszabadultak a technika nyűgétől. Nem tűznek többé maguk elé megoldásvárási feladatot. Gyermeki elfogulatlansággal, gátlástalanul, szinte naív ártatlansággal visszatükrözik: *amit és ahogyan* látnak. Megható a hála, amit az agg művész párizsi tanulóéveinek nagy mestere, Henri Matisse iránt érez még ma is. „A legtöbbet Matisstól tanultam” — vallja be, visszatekintve életére. Büszkén teszi közszemlére egy vitrinben azt az 51 év óta őrzött kis cédulát, amin igazolja Matisse, hogy mesteriskolájában tanult 1908-ban és 1909-ben és kitünt alhatatosságával a munkában, valamint művészi adottságaival. Elsajátította a franciás könnyedséget, szabatos fogalmazást, világos és félreérthetetlen közlésmódot. Alaposan megtanulta a mesterségbeli fogásokat és szerzett tudásával kialakította egyéni stílusát, nem maradvá hűtlen a példához, amit induláskor Nagybányán kapott, lépést tartva a kor haladó szellemével, mint napjaink részese és krónikása.

Bencze László is, tagadhatatlanul, a kor gyermeke. De makacs, mohó, ellenkezve sóvárgó. Kívülről veszi ostrom alá a meghódítandó ismeretlent. Szívós akarattal, fáradhatatlanul, roppant erőfeszítéssel törtet a célra. Sokat markol. Nagyot akar. Mindent szeretne elérni. Szünet nélkül kísérletezik, cselegeti, kevergeti a technikáját, idegen stílusokat utánoz, válogat, izlelget, ingadozik, mint egy kezdő, aki még nem találta meg a kivezető utat. Pedig már korántsem kezdő. Érett művész, aki tudja jól, mit akar. És ha idegen hatásokat ismétel, tudatosan, magát ellenőrzőn cselekszi, önkínzóan fárasztva magát, hogy annyi elpazarolt, vázlatnak, előtanulmánynak szánt munka után, végre önfeláldozóan dalolhasson, felülvoltva az örömtől, hogy megszabadult a lidércnyomástól és megnőnek, ime, egyre, tövig tépdesett szárnyai, hogy egyszer csak, hirtelen, amúgy istenigazában röpkölhet. Bizonyosra vesszük, hogy nem hiába elégedetlen és szigorú önmagához. Kedveszegetlen roppant kitartása, rendkívüli szorgalma, akárminő későn, meghozza még gyümölcseit. A győri filmszínház és a csepeli szabadkikötő pályaterveiben megcsillan már az a kis repeső fény, mely a magáraeszmélés, az önmagafelfedezés reménysugara.

Cserepes István emlékkiállítása. Az Ernst múzeum termeit megtöltik egy hamar elfeledett munkásfestő életművét feltáró hagyatéki festményei, rajzai, domborművei, szobrai. Cserepes Istvánnak hívták. 16 éve halott. Megölték a gyűlölet gyilkoló örületében. 43 évet élt. Lelencgyermek volt. Idegenek között nőtt fel. Kemény iskolát járt végig. 11 éves koráig kisparaszti környezetben cselédsorban tengődött. Akkor, önszántából kitanulta a kovácsmesterséget.

Gyakran változtatja munkahelyét. A tanácsköztársaság alatt proletárkatona. Majd a bujdosás idején hol gyári munkás, hol kórházi fűtő, majd ápoló. 24 éves korában bekerült a Képzőművészeti Főiskolára. Szerencséjére Csók István keze alá került, aki atyai gondoskodással pártolja a rendkívüli tehetséget és különböző ösztöndíjakhoz, kitüntetésekhez juttatja. 1940-ben megkapja a Szi-nyei Társaság díját. Ehhez megszerzi a párizsi és a New York-i vilákiállítás jutalmazó érmét. Szakadatlanul dolgozik. Robusztus, tagbaszakadt, megerőltető testi munkához szokott szervezete megkívánja a minél fáradtságosabb, nehezebb munkát. Nem éri be azzal, hogy fest, örömet leli abban és alighanem itt szabadul fel teljesen művészegyénisége, ha birokra kel a kövel és vésővel a kezében keresi a kifejezés kínos gyönyörűségét. Bámulatos gyorsan sajátítja el a festő-technikát. Csók hatása alatt alkotott korai csendéletei, tájképei is, formailag kifogástalanok. Fejlett a kompozíció iránti hajlama és erős a hangulati árnyalatok kifejezésére képesítő színérzéke. Nem elégti ki az epigonsors. Önállóságra, függetlenségre tör. Azonosulása a munkássorssal, a néhány évvel idősebb Dési Huber és Derkovits taborába szöli. Hivatásának érzi szintén, hogy megszálltatja a élharcosa legyen a munkásérdeknek. Látja, átéli a kirívó társadalmi ellentéteket és az a művészi eszmény hevíti, hogy a társadalmi önkénynek kiszolgáltatott emberi vergődés alakot öltson és mint jajkiáltás, mint sujtó ökök, összetartásra hívó, tetterre serkentő akarat kifejeződjék a vásznain, szobrain. De szelidebb, békülékenyebb, engesztelőbb karakter, mint Derkovits. Ha sorsa nem kényszeríti harci kiállásra, bensőséges lírával gazdagítja bizonyára még tájképfestészetünket és máris teljesen érett technikájával párhuzamosan fejlődik képalkotó fantáziája, megszerezvén hozzá az egységbe tömörítő szellemi távlatot, a lenyűgöző s meggyőző kifejezőerőt. Ezt a szuggesztív sugárzást, a nagy művészet mágikus hatalmát nem árasztják az alkotásai. Nyitott kérdés, mivé válhatott volna. Így se torzó művészete. Igénys, izléses, végtelenül gondos, finoman szerkesztett képeket festett. Elvont fogalmakat, mint anyai szeretet, bánat, megrendülés, igyekezett — még kezdetleges szobrain — művészi formába szorítani. Megható szívós küzdelme az anyaggal. Már-már felülkerekedett és győzött. Hihetetlen gyorsan fejlődött a technikai biztonsága. De lassan ért meg, teljesen ki nem fejlődhetett szellemileg. Példájával, küzdelmes, becsületes művészegyéniségével megérdemli, hogy emlékét kegyeletesen megőrizze az utókor.

A kínai ipar- és népművészeti kiállítás az utóbbi évek rohamos, ugrásszerű fejlődésének — a magyar népek ajándékuhozott — legszebb eredményeivel, remekbekészült, művészi használati tárgyakkal szerepel. Ez a pártatlan, versenytárs-nélküli művészet 4000 éves múltra tekinthet vissza. A kínai nép ösztönösen értett mindig hozzá, hogy a legkülönbözőbb anyagokból művészi tárgyakat készítsen. Egyaránt otthonos a kerámiában, porcelánban, a lakk legkülönbözőbb megmunkálásában, a fonott, szőtt és festett textiliákban, a fafa-ragásban, a kókuszshéj, a bambusz, a nemesfémek művészi felhasználásában, mesteri papírkivágásokban. Használati és dísz tárgyaik szorosan kapcsolódnak az emberek életéhez, és vidékek szerint kialakították sajátos stílusukat, mindenütt ápolva a nemzeti hagyományt. Megrendítő nagyság és lenyűgöző szépség van legegyszerűbb, legigénytelenebb használati tárgyaikban is. A legszétéphetetlenebb erőt sugározzák: az otthon szeretetét, a ragaszkodást a családhoz, a szülők tiszteletét és a gyermekek engedelmeségét, az alázatot és az egyszerűséget. Szívszorogó csodálat nélkül nem lehet szemlélni ezeket a névtelen remekléseket, megannyi bizonyosságát egyetlen nagy életérzésnek és akaratnak, — mint megszállhatatlanul felcsillámoló vízcseppek a reggeli napfényben — milliókban és milliókban szétsugározva. Sehol ilyen szépen, rajongással, élethűen nem ábrázolnak gyermekeket. Sehol ilyen kifogyhatatlan frisséggel, gyönyörködve, az illatártól elkábultva, nem festenek virágokat. Se lyemre festett virágos kosaraik a megtévesztésig elevennek. Olyan elképesztő türelemről, gondosságról, személytelenségről, lemondásról, éntelenítésről valának, hogy az elpusztíthatatlan, diadalmas élethitnek ez a valósága: felemel és megreszkettett egyszerre. *(Haitz Géza)*

ZENEI JEGYZETEK. (Zenei fesztiválokról.) Újabban sok európai ország kulturális életének legnagyobb eseményei a zenei fesztiválok. Ilyen alkalmakkor a közönség megismerkedhetik a külföld legnagyobb zenész-alakjaival, akik viszont a zeneirodalom örökbecsű alkotásait idézik fel hallgatóiknak. Az ilyenfajta ünnepeknek valószínűleg meg a kultura internacionális jellegét: elcsitulnak az egyéb ellentétek; a zene sodró ereje megtisztítja az emberi szíveket. Más szempontból is jelentősek ezek a zenei találkozók. Általános a megfigyelés, hogy nyomukban a rendező ország kulturális élete ugrásszerű fejlődést mutat: az egyszeri hangversenylátogatóból lelkes zenerajongó, a labdát rugdaló gyerekből pedig esetleg kiváló zongorista válik. Ezek a megfontolások vezethették csehszlovák barátainkat, akik minden esztendőben megrendezik a „Prágai Tavasz” néven ismert zenei ünnepeket, s hasonló szempontok hívták létre a „Varsói Ősz” koncertjeit is. Prágában az idén is, tavaly is a legkiválóbb együttesek és művészek találkoztak: a Bukaresti Állami Filharmónia G. Georgescu vezetésével, a Szovjet Rádiózenekar Gauk vezényletével, a Holland Kamarazenekar és a berlini Állami Operaház együttese. Emlékezetes sikert aratott a Budapesti Kórus, mely Ferencsik János vezényletével szólaltatta meg a Cantata profanát, és a Psalmus Hungaricust. Zenei körökben általában úgy vélekednek, hogy a „Prágai Tavasz” jelentősége és színvonala a bécsi „Ünnepi Hetek”-ével vetekszik.

Bécsben az idén nagyon készülődtek az Ünnepi Hetekre. Pontosan tíz esztendeje jönnek össze ugyanis a világ legkiválóbb zenészei s ezt az évfordulót emlékeztetéssel akarták tenni a bécsiek. A lapok hetekkel a fesztivál megnyitása előtt öles hirdetésben biztatták bécsi utazásra az osztrák hangversenyrajongókat, a külföldieknek pedig lépten-nyomon izléses kis prospektusokat nyomtak a kezükbe. A színes programfüzetek Klemperer, Karajan és a szopókás Smart cigarettá erényeit magasztalták.

Otto Klemperert és a Londoni Filharmónikusokat nagyon nagy érdeklődés és várakozás előzte meg. Klemperer a jelenleg élő legnagyobb Beethoven dirigens és bécsi programja éppen Beethoven-ciklust ígért. A jegyeket — pedig nem lehet őket olcsónak nevezni — hetekkel előre elkapkodták, és jó üzletet csináltak a fényképeszek is, akik Klemperer képeivel üzleteltek. Május 24-én azonban az ő varázsát is elhomályosította valaki. A lapok öles címeiben írták: „Bécs újra visszanyerte Őt” — és a nagy Ő, Bruno Walter, kedvesen, barátságosan, kicsit öregebben mosolygott a közbeékelte fényképeken. Los Angelesből érkezett Svájc felé s csupán néhány napra szakította meg útját, hogy a megnyitó koncertet elvezényelje. Az ünnepélyes megnyitó ugyan 28-án este volt, az igazi kezdetet azonban Bruno Walter koncertje jelentette 29-én délelőtt a Musikverein nagytermében. A koncert előtt sokan zárandokoltak el a Hofburgkapellébe, hogy meghallgassák Mozart Koronázási miséjét, mely izig-vérig hiteles — bécsi — tolmácsolásban felülmúlhatatlan áhitati és muzikális élményt szerez hallgatójának.

A megnyitó hangverseny műsorának fénypontja — mi is lehetett volna más — Schubert VIII., „Befejezetlen” szimfóniája volt. A melankólikus, sejtelmes, befejezetlenségében is befejezett mű, mely a hallgatót „éterikus magasságokba vezeti, ahol már csak a szépség és szeretet van”, tökéletes élményt adott. Bruno Walter keze alatt a sokat szidott Filharmónikusok is megtáltosodtak, úgy muzsikáltak, ahogy talán még soha. Életerkelítették Schubertet, amint éppen busongva szavalja Goethevel: „oda szívem nyugalma, meg sem találom soha többé”, hogy a következő pillanatban nevetgélő társaság középpontja legyen vidáman, bohéman — tragikusan.

Délután a külföldiek Bécs nevezetességeiben gyönyörködtek, az otthoniak pedig — meccsre mentek. Úgy látszik, hogy manapság már világjelenség a zene és sport összekapcsolása, mert este sokan mentek el a Beethoven-ciklus megnyitására olyanok is, akik délután még vérvörösen üvöltöztek a Stadion lelátóin. Klemperer pompás stílusérzékkel válogatta össze a nyitóhangverseny műsorát: hiszen a II. szimfóniát még akár Mozart is megírhatta volna, a III. azonban már szétfeszítette a rokokó kereteket, méreteiben és kifejezőerejében is hatalmas alkotás. A tomboló közönség talán a III. szimfónia egykori bemu-

tatójának részvételelenségét akarta jóvátenni. Igaz, akkoriban, 1805-ben még egy Beethoven-rajongó kritikus is szokatlan és bizarr alkotásnak vélte az Éroikát.

A következő napok nagy eseménye az Operaház Wagner-sorozata volt. A Rajna kincse, Walkür, Siegfried és Az istenek alkonya mindig telt ház előtt kerül előadásra. És nemcsak a kiváló művészek (Krajan, Nilsson, Lipp, Brouwenstijn) vonzották a közönséget, sőt elsősorban nem is ők, hanem inkább Wagner muzikája. Nemcsak a magyar esztétikusokat foglalkoztatja a Wagner-kérdés (legutóbb a Nagyvilág Vita-rovatában). Szerte Európában problémát jelent művészetének értékelése. Lelkesít, vagy ellentmondásra int — de nem hagy hidegen. S különösen akkor nem, ha olyan hitcelesen hangzik fel muzsikája, mint a Staatsoper ünnepi előadásain. Herbert von Karajan ismét azokat igazolta, akik a Toscanini-iskola legnagyobb alakjának vélik őt. Valóban, Karajan sosem csupán a partitúrát nézi. Mindig át is értelmezi, szubjektívizálja azt. (Az egyéni értelmezés olykor a legszebb és leghitelesebb előadások forrása. Legutóbbi budapesti vendégünk, Lorin Maazel esetében szintén megfigyeltük ezt. A fiatal, mágusokra emlékeztető karmester teljesen átértelmezte Csajkovszkij Patetikus szimfóniáját. Átformálta, de úgy, hogy így hatott a leghitelesebben és a legszebben. Lorin Maazelről egyébként még sokat fogunk hallani!).

Karajan mellett kiválóbbnál kiválóbb karmesterek fellépése tette valóban ünnepivé a Staatsoper műsorát. Közöttük volt a Budapesten is jól ismert Molinari-Pradelli, aki Verdi operáiból vezényelt és a jugoszláv Lovro Mataticic, aki a háború előtt koncertezett fővárosunkban.

Az „Ünnepi Hetek”-en emlékeztek meg Hugo Wolf születésének 100. évfordulójáról is. Dalait a legkiválóbb dalénekesek: Irgard Seefried, Eberhard Wächter és Dietrich Fischer-Dieskau (mindegyiküket jól ismerjük lemezfelvételekről és a Rádióból) tolmácsolták. Hugo Wolf nevét nálunk — sajnos — nem nagyon ismerik. Nagyritkán hangzik csak fel némelyik szerzeménye; ezeket hallgatva azonban mindig igazat kell adnunk Romain Rollandnak, aki Wolfot Schubert és Schumann dalművésze egyenes és hivatott folytatójának nevezte.

Hugo Wolf izzig-vérig katolikus alkotó volt. Ő népszerűsítette Eduard Mörike protestáns sváb papköltő verseit, amikor dallamokat szerzett rájuk. Spanyol Daloskönyvét pedig tíz vallásos ének vezeti be. Ezekről mondotta egy kiváló zeneesztéta: „Telve vannak valami hallucináló miszticizmussal, mely valósággal véres könnyeket sír; kegyetlen a fölnek, kegyetlen a szívnek: perzselő és kétségbeesett kifejezése az önmarcangoló hitnek. Emellett azonban ott vannak a Szent Család Murillóra emlékeztető mosolygó látomásai is...” Wolf élete végéig ilyen ellentétek között hánykolódott. Példaképei is egymásnak ellentétei: egyik Wagner, az élet muzsikusa, a másik Bruckner, a valóságtól elvonatkoztatott, sötét színekkel kacérkodó zenészelegyéniség. Ugyanakkor heves kritikákban ostorozta Brahmsot és követőit, a „brahminokat”. Aztán egyszerre felhagy a muzsikával, „a komponálás eszembe sem jut már; Isten tudja, hogyan fog ez végződni” — írja egyik barátjának és még hozzáfűgyeszi: „Imádkozzatok szegény lelkemért!” Előre megjegyezte hát a tragikus véget. Élete utolsó öt esztendejét elborult elmével a maierringi tébolydában töltötte, míg végre 1903-ban megváltotta a halál.

Az „Ünnepi Hetek” műsora nemcsak színvonalas dalestekkel kedveskedett a kamarazene kedvelőinek. Nagy eseménye volt a nemrég nálunk is járt Juillard Quartett szereplése. Műsorukban csak egészen modern alkotások szerepeltek. A közönség egyszerre hallhatta előadásukban az atonális iskola két vezéralakját, Schönberget és Webernt, a mestert és tanítványát; és az egységesítő irányzat legjelentősebb művelőjét, Alban Berget. (Lírai szvitjét nálunk is nagy sikerrel játszotta a Juillard Quartett.) Korai volna még véleményt mondani a modern zene fejlődési irányáról, majdnem bizonyosnak látszik azonban, hogy Schönberg iskolája már csupán formális területen tud újat nyújtani: a választékos hangszin-variációk és a koncentrált, bonyolult ritmika nagyon kevés hallgató lelkében talál rezonatív válaszra.

A Münchener Filharmónikus Zenekar vendégszereplése szintén nagy eseménynek számított, különösen azért, mert sokak szerint ez az együttes a világ

legkitűnőbb Bach-interpretátora. Fritz Rieger irányítása nyomán hamar meggyőződött a közönség az együttes kiválóságáról. Különösen a felülmúlhatatlanul szép „Brandenburgi versenyek” előadásával arattak óriási sikert. Bach — állítólag — asztali muzsikának szánta a hat versenyművet. Nem tudom elképzelni, hogy valaha is akada olyan barbár, aki a brandenburgi versenyek hallgatása közben enni tudna. Ilyen éterikus, finom és mégis erőteljesen gazdag melodikájú zenét azóta is nagyon kevesen alkottak. Bárcsak nálunk is többször hallhatnók őket!

Aztán utoljára hangzott fel a szokásos trombita-jel: elérkezett a záróhangverseny napja. Hogy mi szerepelt a műsoron? Hát mi más, mint — Johann és Josef Strauss. Mert a bécsieknek még mindig ők a kedvencei. (Rónay László)

BAJZA JÓZSEF. A Magyar Klasszikusok sorozatában megjelent Bajza József válogatott műveinek gyűjteménye. A versekből, levelekből és főként bírálatokból, színes vitairatokból összeállított kötethez Tóth Dezső írt magvas előszót. A régebbi, esztétikai célzatú portrékkal szemben ez a tanulmány viágosan rámutat az író és a közéleti férfi jelentőségére. Bajza vonzó emberi alakjának felismerésében valamennyi méltatója egyetért, Péterfy Jenő szavait maig érvényesnek érezzük: „A Bajzáékhoz hasonló írói egyéniséget ma is úgy kellene keresnünk, mint ő kereste a magához illő társat a Diogenes lámpájával.”

A kötet kritikái részéből egy, átalakuló kor irodalmi erjedése csap felénk. Fiatal kritikusok számára nincs vonzóbb feladat, mint e lapokon nyomunkotvetni a korszak kritikai harcait és Bajza nehéz küzdelmét a magyar irodalom felvirágoztatásáért.

Bajza József neve egy lelkes írói csoport, az Auróra körével kapcsolatosan válik ismeretessé. Bajzáék apró irodalmi vitákból, személyesnek látszó írói pörökből szélesítik ki az irodalom alig csörgedező patakját hatalmas, mindent magába foglaló folyamhá. Bajza nevéhez számos kritikai elv lefektetése vagy megfogalmazása fűződik. Fejlődő kritikai érzéke még a kor legkiválóbb íróinál is következtetlenséget, tudás hiányát fedezi fel. Ekkor kételkedik, vajon sikerül-e ezt a műkedvelői szinten álló irodalmat művészi értékűvé emelnie. Mert bár Kazinczy nagy nyeresége volt irodalmunknak, kezdeményezése nyomán olyan mértékben szaporodott el a „literaturánkat elborító, lelketlen sereg”, hogy komolyan veszélyeztette az igazi tehetségek kibontakozását. Bajza alapos felkészültséggel, szinte teljes kritikai fegyverzettel lép porondra, hogy megtisztítsa irodalmunkat a nem odaváló elemektől. Tudatos, előre lefektetett és a fejlődés menetének megfelelő törvényekkel akarja kijelölni a haladó magyar irodalom útját.

Néhány mondattal utalnunk kell arra az ellentmondásra (és annak helytelen értelmezésére), amelyet a harcot vállaló, bátor kritikus és a melankóliára hajló költő magatartása támaszt. De nem csak a versekből, hanem a fiatal Bajza Toldy Ferenchez írt leveleiből is bánatos, szentimentális elemek érződnek ki. Ezt és az almanach-líra konvencionális szomorúságát Bajza régi magyarázói közül sokan veleszületett melankóliának minősítik, maga Péterfy Jenő is ennek szellemében írja meg tanulmányát. Ez a felfogás nem helytálló, Bajza esetében nem beszélhetünk eredendő melankóliáról. Azok az érzések, amelyek néhány fiatalkori levélből kicsengenek: téltlenség, bizonytalanság, nyugtalanság és halálvágy — azoknál a fiatal íróknál találhatók meg, akik egy kialakuló, új világ derengésében ébrednek magukra és hivatásukra. Bajzát a reformkor 1848 felé mutató áramlatai és a kibontakozás nehézségei éppen olyan érzékenyen érintik, mint egy későbbi kor kritikus-íróját, Kuncz Aladárt az első világháborút megelőző erjedési folyamatok, Bajza is, Kuncz Aladár is ösztönösen érzik a megváltozott viszonyok súlyát és lelkiállapotuk alakulásában — egyelőre még öntudatlanul — fontos szerepet játszik a politikai helyzet, a nemzet életének bizonytalansága.

Bajza az évek során egyre tudatosabbá válik, hamarosan bekövetkezik életében a pesszimista életérzés és a harcos napi gondolkodás közötti szakadás. Már világosan látja, hogy az irodalom nemcsak művészeti ág, hanem sokkal több annál. „Egy nemzetnek literatúrája nem gyerekjáték, hogy abból kényünk szerint, amikor tetszik, tréfát űzhessünk.”

Bajza kikristályosodott kritikai elveinek első követelménye az alapos el-

méleti tudás. Csak az anyag teljes birtokában mondhatunk ítéletet valamely műről; a második követelmény ennek a tudásnak becsületes és igazságos alkalmazása. Az igazságra való törekvésben elítéli a klikk-szellemet, a személyes okokból eredő elkülönülést. A kritikus legyen következetes, ítéletei legyenek megokoltak; — „egyszer kiírt szavamat nem szeretem visszavenni” — sohase feledkezzék meg az író és a közönség iránti tiszteletéről. A módszeresen képzett mai ember számára talán naivnak hat Bajza egyik-másik irodalmi „tétéle”, abban a korban azonban nagy hiányt pótolnak. Bajza nem folytathatta Kőlcsey magasszintű, de elszigetelt kritikai munkásságát, célja elsősorban a tömegek megnyerése és érdeklődésük fölkeltése volt. „Az epigramma teóriája” című első kritikai művében Thewrewk epigrammáinak bírálata közben elítéli a gyakori mitológiai utalásokat és ezzel nem az antik szellemi örökséget tagadja meg, hanem a nem-nemesi, klasszikus műveltségben nem részesült közönség polgári igényeit ismeri el.

Bajza első irodalmi harca épp a fenti tanulmánnyal kapcsolatos. A megbírált költők felhördülése azt mutatja, hogy „nincs meg a légköre, a polgárjoga a műbírálatnak, személyes sértésnek veszik”. Bajza jól látja, hogy a kritikai élet szabályos megindulásáról nem lehet szó, az irodalmi élet polgárosodásában azzal a műfajjal kell harcolni, amely utat nyit a kritika számára: a polémiával.

Ezt követően egymást érik a kisebb-nagyobb viták. Bajzának alig marad ideje, hogy kiérleljen magában egy-két gondolatot, máris az irodalmi küzdőtéren kell teremnie.

Kipattan a lexikon-pör, Bajza legszelesebb fronton játszódó polémiája. Valójában a közönség érdekeit védi a kiadói önkénnyel szemben; nyílt kiálása és merész hangja számos irodalmi személyt sorakoztat fel mindkét fél mögé és a közönség figyelmét is fölébreszti.

Döbrentei vádaskodásaira való felelete így hangzik: „igenis, drága Döbrentei úr, mi pártot formálunk! Mi bátran és tartalék (értsd: tartózkodás) nélkül felszólalunk mindig, valahányszor írói lelketlenséget és gyávaságot látunk; mi csipkedjük, sujtjuk és zúzzuk a félszegeket; mi nem engedjük meg, hogy az úr és hasonlói kontárkodjanak...”

Amikor gróf Dessewffy József is beavatkozik Döbrentei oldalán, bátran vágja a szemébe, hogy az írói reszpublikában mit sem ér a születési arisztokrácia, itt csak az ész biztosíthat tekintélyt.

(Máskor ugyanezt így fogalmazza meg: „Ők azt hiszik, hogy írói reszpublikában grófi auctoritásokkal lehet valakit elnémitani” — és „Nemes vagy báró, gróf vagy herceg írói világban egyforma jussal bír, elsősegeket itt nem születés vagy hivatal oszt, hanem ész.”)

Vitastílusában észrevehető, hogy a nyilvánosság erejére támaszkodva mozgósítani kívánja azt; komoly öntudattal harcol és ellenfeleinek teljes megsemmisítésére törekszik. Tóth Dezső helyesen állapítja meg, hogy Bajza, Pázmány és Ady Endre mellett irodalmunk legstílusosabb, szenvedélytől fűtött, tiszta logikájú vitázója.

Bajza utolsó irodalmi harcai az Athenaeum körül zajlanak le. E folyóiratot a korszellem hozza létre s nem egy-egy kiváltságos rend, hanem az egész nemzet számára készül. Hét éven át jelenik meg — a kor irodalmának számos remekével — a „szellemi közlekedés eme kiváló léghajója”. 1843-ban szüneti be működését, mert a viszonyok megváltoznak s a 40-es évek közéletének tükre már csak egy modern napilap lehetett. Bajza munkásságának jelentős része árul le ezzel az évszámmal. Életében mégsem a hanyatlás következik, mint sokan vélik, mert nem eszményeivel, csupán tevékenységének egy bizonyos területével hagy fel. Szelleme és emberi alakja ott áll szorosan az 1848-as szabadságharc mögött és amikor megéri a hősi vállalkozás bukását, már csak egy roncsolt elméjű, beteg ember nézhet szembe az önkényuralom sötét esztendeivel. (*Szeghalmi Elemér*)

A KERESZTÉNYSÉG ÉS ZSIDÓSÁG közötti kapcsolat a történelem folyamán ritkán volt megnyugtató. Megváltásunk drámája zsidó környezetben zajlott le, nemzetisége szerint zsidó volt a megtestesült Ige, az ő édesanyja, Mária, zsidók voltak az apostolok, minden keresztény hittankönyv egyik alap-

tétele, hogy az Új-Szövetség az Ó-szövetség beteljesedése — mégis, az egyház és a zsinagóga érintkezése — enyhén szólva — nem alakult aszerint, ahogyan az imént felsorolt tények alapján várni lehetett, sőt várni kellett volna. Kezdetben, az Egyház első századaiban, a római birodalom városaiban a pogányok szemében a kereszténység nem több zsidó szektánál. Maga a zsidóság sem tekinteti kezdetben egyébnek. Amikor a kereszténység világméretűvé válik, a hívő társadalom nagy többsége az, mely a zsidóságban nem lát egyebet azok unokáinál, akik megfeszítették Jézus Krisztust.

Ellenségeskedés, gyanakvás, keserűség állította szembe a két vallást végig a közép és új koron, a legújabb időkig. Szellemi téren hivatalosan nem is érintkeztek egymással, még hitvitára is ritkán került sor közöttük, könnyen meg lehet számolni ezeket — a jelentősebbek: 1240-ben Párizsban, 1262-ben Barcelonában, 1414-ben Tortosában. Nem is hoztak tisztább látást ezek sem, csak még jobban elmélyítették a szakadékokat.

Egyéniségek természetesen mindig akadtak, akik át tudtak hatolni a nagy távolságon. Tudósaink között minden korban voltak szakértői nemcsak az ó-szövetségi, hanem az újabb-kori zsidóság életének, szellemének, kulturájának. Másik oldalról, a zsidóságból mindenkor voltak áttérések, konverziók egyénileg is, csoportosan is. Egyik-másik konvertita (pl. Ratisbonne) nagyjelentőségű munkát végzett az egyházban az áttérések és az áttértek érdekében. Mozgalmak is indultak — a Sion intézetek, a mi Magyar Szentkereszt Egyesületünk — a konverziók elősegítésére, a konvertiták társadalmi támogatására és védelmére.

Olyan törekvés azonban, mely a meg nem tért zsidóság és a kereszténység közötti megértés, kapcsolat munkálását tűzte volna ki célul maga elé, a legutóbbi időkig nem volt. Erre negyedszázaddal ezelőtt került sor. Amint a *Theologie und Glaube*-ben, a kitűnő paderborni teológiai folyóiratban olvassuk, egy zsidó származású osztrák konvertita pap, Johannes M. *Oesterreicher* indította el 1934-ben, amikor is hosszabb előkészítő munka után az osztrák, a cseh, a svájci és a francia püspöki kar támogatásával Bécsben megalapította a „Pauluswerk”-et, a kereszténység és a zsidóság közötti megértést célzó intézetet.

Oesterreicher munkatársaival és *Die Erfüllung* (Beteljesedés) című folyóiratával éppen azt kívánta szorgalmazni és kifejteni, ami a kereszténység és zsidóság kapcsolataiban mindig a legsúlyosabb hiány volt: az eszmecserét, az értékek kölcsönös megismertetését, a megértést, kölcsönös megbékélést és megbecsülést gátló és elősegítő jelenségek higgadt, tárgyilagos kiértékelését.

Ennek a kezdeményezésnek, mielőtt teljesen kibontakozhatott volna, 1938-ban véget vetett a hitleri megszállás. *Oesterreicher* kénytelen volt menekülni: először, 1940-ben, Franciaországba, majd az Egyesült Államokba. A gondolat azonban akkor már számos magasrangú egyházi tényezőt meghódított. Magát XII. Pius pápát is, aki buzdította a lelkes konvertita papot, álljon munkába új helyen, új keretek között. Így került sor hosszabb előkészítő munka után a newarki egyetemre a zsidó-keresztény tudományos intézet felállítására. (*The Institute of Judeo-Christian Studies*, Seton Hall University, 31 Clinton Street, Newark 2. N. J. USA.) *Oesterreicher* két legbuzgóbb társa az intézet létrehozásában: John C. H. Wu, a kínai szentírásfordító és Leo von *Rudloff* OSB sioni apát volt, az intézet külföldi munkatársainak sorában egy sor nagyhírű tudós található, mint: *Bonsirven* és *Zolli* Rómából, *Déman* Párizsból, *Journet* Fribourgból, *Lemoine* Jeruzsálemből, *Neuss* Bonnból, *Schubert* Bécsből, *Thieme* Mainzból, *Hildebrand* New-Yorkból, *Maritain* Princetontól és *Stern* Ottavából.

A zsidó-keresztény tudományos intézet nem a Pauluswerk továbbfolytatása, mert az a háború után, 1956-ban újból megindult Bécsben. Székhelye a Burggassen lévő Notre Dame de Sion intézetben van. Sem az újjá alakult Pauluswerknek, sem a newarki egyetem zsidó-keresztény tudományos intézetének nem célja a katolikus hitre való térések szorgalmazása. Programjukat a newarki intézet évkönyvének címe fejezi ki legtömörebben, de legteljesebben is: „*The Bridge*” (A híd). A cél, amit *Oesterreicher* és munkatársai maguk elé tűztek, amint az idézett *Theologie und Glaube* írja: tanítani a keresztényeket és a zsidókat együtt élni. Megindítani, kifejleszteni az eszmecserét a kereszté-

nyek és zsidók között a teológia, a filozófia, a történelem, az irodalom, a művészet és a szociológia minden fontos kérdésében.

Az eszmecsere e pillanatban még meglehetősen egyoldalú Oesterreicher és munkatársai részéről. Évek szorgos és szívós munkája kell hozzá, hogy látható gyümölcsöket teremjen. (*Sinkó Ferenc*)

JEGYZETLAPOK. (Rilkéről.) Egy vers egész kis vihart kavart Rilke körül. Volt, aki védte, volt, aki támadta; én itt se védeni, se támadni nem akarom. Rilke „realizmusáról” szeretnék valamit mondani.

Talán ezt érzem a legnagyobbban benne: a realizmusát. Azt, hogy a Rodin iskolájában eltöltött időtől, igazi magáratalálásától fogva, már a *Képek Könyvében*, még inkább az *Új versekben* olyan erőteljesen fúrja bele magát a valóságba, hogy lehet egészen a leglényegéig (verseinek, még szonettjainak a konstrukciója is olyan, mintha tárnát fúrna a dolgok mélyében, a valóság igazságának telérje felé); együtt állítja elénk a dolgot, a valóságot, de olyan teljességgel, hogy benne, teljességében egyúttal a valóság hangulati és jelképtartalmát is föltárja. Nem magyaráz, hanem leír; nem költ hozzá a valósághoz, hanem magát a dolgot ragadja meg, minden külső (vagy éppen irodalmias, konvencionális) hozzáadás nélkül; a dolog aztán ebben a teljességében nemesak azt mondja el, *ami*, hanem azt is, amit *jelent* — a szemléleti valóságot is, meg azt is, amit a szemléleti valóság bennem, a szemlélőben kelt; de nem impresszionisztikus érzelmet, hanem valami sokkal mélyebbet, elemibbet, lényegesebbet. A gyümölcsfa: gyümölcsfa. De a gyümölcsfa több is pusztán gyümölcsfánál: egyúttal a termékenység is, a növekvés is, valami rejtett céltudatosság is. Mint költő, beszélhetek a gyümölcsfáról úgy, hogy elmondom, milyen szép. Beszélhetek róla úgy, hogy elmondom, mit példáz. S beszélhetek róla úgy, hogy „előállítom” a gyümölcsfát, olyan teljességgel, hogy aki ránéz, megérzi minden példalódzás, minden intellektuális beleavatkozás vagy művészkedő szemfényvesztés nélkül, mit „jelent” a gyümölcsfa, egyszerűen azzal, hogy van, a maga mivoltában. De mit magyarázzam? Íme: „Almáskert” a vers címe.

Jőjj, mihelyt a nap lement az égről,
nézd az esti zöldben a gycpet;
nem olyan-e mindez, mintha régről
gyűjtöttük s őriztük volna meg,

hogy most emlékekből, tűnt örömből,
új reményből, érzésből, alig
megtisztítva még a benti ködtől,
szerteszórjuk' gondolatban itt,

düreri fák alatt, melyek érett
gyümölcsükben a munkás napok
súlyát hordják, szolgáló szerények
tűrlmével, s megpróbálva, hogy

lehet azt, mi mindenben túlrad,
még növelni s dúsan osztani,
ha önként, egy hosszú léten át csak
egyre tör, nő s hallgat valaki.

Ez az, amire azt mondom: Rilke „realizmusa”. Nem egysíkú; komplex realizmus; többdimenziós költészet: egyszerre az élmény, amelyben a dolgot fölfogom, maga a dolog úgy, amint van, és az a hatás, melyet a dolog bennem kelt, de nem külső asszociációval, hanem azzal, hogy az, ami. Az intellektuális kapcsolatoknál mélyebb, elemibb, a szó teljes értelmében *természetesebb* összefüggések ezek. Nem ének a valóságról, hanem magának a valóságnak az éneke, mondhatnám, ha mernék ilyesmit mondani Rilkével kapcsolatban. De nem merek; s ezt is félve mondom: hogy az ő valóságának, éppen teljességében, valahogyan „erkölcsi leckéje” is van az olvasója számára (mint ahogy erkölcsi leckéje van az ember számára minden igazán, teljes mélységében látott valóságnak). Én legalábbis kevés nagyobb és mélyebb erkölcsi leckét ismerek az *Almáskerténél*: követni a fák példáját, a termő almafakét. Úgy, hogy egy életen át „egyre tör, nő s hallgat valaki”. (*r. gy.*)

Felelős kiadó: *Saad Béla*

B. L. Budapest. — Abban igaza van, hogy a Krisztina városi plébánia-templom mellett álló Mária szobor Budapest legrégibb közterületen álló szobra. Eredetileg a Déli pályaudvar helyén állott 1702-től 1855-ig. A jelenlegi formájában azonban újrafaragás. Az eredetije a Fővárosi Múzeumban van.

S. D. Miskolc. — Az a tény, hogy a Ku-klux klan, a hírhedt amerikai titkos szervezet terrorcselekményeit ún. tűzkeresztekkel, azaz keresztalakú fákllyák meggyújtásával jelenti be, egyáltalán nem jelenti, hogy vallásos szervezet volna. Különösen nem lehet a katolicizmussal kapcsolatba hozni — hacsak nem azon az alapon, hogy a katolikusok üldözése is egyik „programpontja”. A szervezet persze elsősorban négerellenes. A rabszolgaság eltörlése után, 1867-ben alakult az USA egyik államában, Karolinában. Azok tömörültek benne, akik elleneztek a rabszolgaság eltörlését, a négerék felszabadítását. Hosszúcsuklyás ábruhájuk kétségtelenül hasonlít a spanyol nagypénteki körmenetek résztvevőinek csuklyájára, de semmiféle szerzetesrendi ruhához semmi köze. Ábruhát azért viseltek, hogy ne ismerjék fel őket, mikor négereket — később katolikusokat és zsidókat lineseltek. — Egyébként ma már korántsem az a hatalom, ami 1871-ig, az anti-ku-klux törvény kiadásáig volt, amely után katonai erővel nyomták el.

C. G. Budapest. — Annak az életszentségnek, amelyet az Egyház az ő kanonizált tagjaitól megkíván, nem kell együttjárnia tudományos kérdésekben való jártassággal. Különösen nem, ha a szent a kora felfogásának hatása alatt vall valamely téves tudományos felfogást. A középkor szentjei tévedtek például abban, hogy a Föld lapos, egy helyben áll és a Nap forog körülötte, nem megfordítva. Ez volt a kor köztudománya e kérdésben, saját korából pedig senki se tud kibújni. — Szent Jeromos, Szent Ágoston, Nagy Szent Gergely valóban azt hitték, hogy a világ vége hamarosan bekövetkezik. Persze, tévedtek. De akkor ez volt a közhangulat. A római birodalom hanyatlóban volt, úgy látszott, hogy minden elpusztul, amíg a római kultúrához tartozott. Jeromos is, Ágoston is, Gergely is nagyon szerették hazájukat. Maig is megrendülten olvassuk Szent Jeromos hazafiúi kesergését. Csoda-e, hogy mikor mindannak hanyatlását látták, amit szerettek, megtelt a szívük világveg hangulattal? Viszont nem tévedtek a hit és erkölcs kérdéseiben. És alázatosan vallották, amit Krisztus mondott, hogy a világ idejének titkát az Atya magának tartotta fenn. Annyira vallották, hogy tudtak alkotni. Olyat alkotni, ami rendkívüli mértékben hatott az utánuk következő másfél évezred kultúrájának kialakulására.

Zs. J. Budapest. — Arra a kérdésre vonatkozóan, hogy mit jelent a Szentatyá egyetemes zsinatra vonatkozó „*Motu proprio*”-ja, a következőket kell tudni: A pápai okiratokat két csoportba osztjuk. Az egyik csoport törvényhozó, a másik adminisztratív, egyházközigazgatási jellegű. Az első csoportba tartoznak az *apostoli konstitúciók*, a „*Motu proprio*”-k és az *enciklikák*. A konstitúciók alapvető hittani és fegyelmi kérdésekben hozott ünnepélyes döntések. Apostoli konstitúcióval hirdetik ki a pápák a dogmákat, hittételeket. A „*Motu proprio*”-k nem ennyire alapvető jelentőségű kérdésekben hoznak intézkedést. Amíg az apostoli konstitúciókat alapos előkészület, néha az Egyház püspökeinek megkezdése is előzi meg, tehát a tanító hivatal egyetemességének álláspontját foglalja össze, a „*Motu proprio*”-ban közvetlenebbül, spontánabb módon jut kifejezésre a pápa személyes állásfoglalása, célkitűzése, akarata. A Szentatyá által az egyetemes zsinat előkészítésével kapcsolatban most pünkösdkor kiadott rendelkezés is „*Motu proprio*”. Az enciklika az egyetemes Egyházhoz intézett instrukció, eligazítás, amely a doktrína vagy a disciplina, a tan és a fegyelem valamelyik pontját, kérdését fejti ki részletesen és mélyrehatóan. A második csoportba tartoznak a bullák és a brevék. A bulla a pápa adminisztratív jellegű határozatainak és rendelkezéseinek ünnepélyesebb válfaja. Fontosabb, nagyobb jelentőségű ügyekben alkalmazzák, mint amilyenek a szentté-

avatás, új egyházmegye létesítése, püspök kinevezése. A breve kevésbé fontos ügyekben kiadott pápai intézkedés, melynek formája is kevésbé ünnepélyes.

Nem akarok farizeus lenni. — Igen, önnek igaza van. És még sincs egészen igaza. Az ember meggyónja bűneit, elmondja a sokszor elismételt szöveget: teljes szívemből szánom és bánom minden bűnömet, mert azokkal Téged, végtelenül jó és szeretetreméltó Istenemet megbántottalak... A szövegnek ezt a részét mindnyájan őszintén, tiszta szívvel átérezzük. Aztán így folytatjuk: erősen fogadom, hogy többé nem vétkezem és a bűnre vezető alkalmat elkerülöm... És itt már az ember mintha meginogna belső érzéseiben. Ahogyan ön panaszkodik: sokszor farizeusnak érzi magát, mert közben arra gondol: sajnós, tudom, vétkezni fogok, sajnós, nem tudom elkerülni a bűnre vezető alkalmat. Valóban, sokan, sokszor gyónnak ilyen gondolatokkal és érzésekkel. Sokan érzik azt is emiatt, amit ön panaszol: hogy nem tisztultak meg, s méltatlanul járulnak utána a szentáldozáshoz. Kétségtelen, az az igazi és tökéletes gyónás, ha az embert lelke mélyéig áthatja az elhatározás az erős fogadás szavai alatt: megjavul, szembefordul gyarlóságaival és bűneivel. Mégis, azt mondjuk, hogy nincs igaza, mikor farizeusnak érzi magát, mert előre látja további botladozásait. Mindaddig nem farizeus, nem érvénytelen a gyónása és nem szentségtörő az áldozása, amíg bele nem egyezik abba, amit lát, amíg csak látja a további bűneinek lehetőségét, de nem akarja azokat kifejezetten. Nem kell magyarázni, hogy egészen más lelkületről tanúskodik, ha így gondolkodik: Istenem, elmondom az erős fogadás ígét, mert Egyházad parancsolja, de tudom, hogy nélkülöd nem tudok megállni, még kevésbé előrehaladni a jóban — és ismét más lelkületre vall, ha így fogalmazza meg érzéseit: nincs értelmé az egésznek, nem segít rajtam se gyónás, se áldozás, hisz az ember képtelen felkelni bűneiből és ha fel is kel egy pillanatra, utána ismét bizonyosan elesik. Az előbbi csupán a saját emberi erejében kételkedik, a másik az isteni kegyelem hatalmában, Isten segítő készségében is. Győzze le a reménytelenség kísértését és újra meg újra mondja: a Te kegyelmedben bízva, arra hagyatkozva, erősen fogadom...

Édesanya. — Nem tudjuk osztani nézetét. Nem szabad annyira komor következtetéseket levonni abból, hogy kislánya gyakran hazudik. Ha ön helyesen akar hozzálátni a valóban kellemetlen hiba kiirtásához, nem szabad megelégednie a végnélküli korholással. Amint levelében maga panaszkolja, a pusztasidás falra hányt borsó. Először az okot, vagy az okokat kell megállapítani: miért hazudik a kislány. Lehet oka félelem és túl erős, zabolátlan fantázia is. Talán éppen azért hazudik lépten-nyomon az ön kislánya is, mert ön sokat és túlzottan korholja őt. Nincsen arányban a gyermek által elkövetett hiba a felháborodással, amelyet önben kivált. Ön talán minden apróságot nagy tüzet gyújt, túlzott következtetéseket von le. Édesanyák nagyon el tudnak keseredni, hogy százszor és százszor elismételnek egy figyelmeztetést, gyermekük mégis újra meg újra elköveti a hibát. Ilyenkor sokott az ifjú fejekre rázúdulni a szidalmak özöne. A gyermek védekezik ellene, ahogy tud. Mi, felnőttek is gyakran éltünk végéig hurcoljuk gyarlóságainkat, látjuk azonban s tudjuk, hogy nem mindig elvetemültségből fakadnak, hanem gyöngeségből, a gyermek is ugyanígy ártatlannak érzi magát. S hogy elhárítsa a szidalomözönt, letagad nyilvánvaló tényeket, megtörtént és könnyen ellenőrizhető cselekményeket, cselekedeteket. Nem azt ajánljuk, hogy egyáltalán ne is figyelmeztesse gyermekét hibáira, a hazugságaira. De a szeretet fölényével, mértéktartásával és bölcsességével tegye. Nagyon jó az, ha a gyermek respektálja szüleit, fél őket megbántani, nekik bánatot okozni. De ezt a félelmet sohase hagyjuk odáig fejlődni, hogy a gyermek elveszítse őszinteségét velünk szemben. Mert ez anynyit jelent, hogy nem számít már többé segítségünkre, ha hibája miatt bajba kerül.